

**RÖNESANS VE YIRMİNCİ YÜZYIL ÜTOPYALARINDA
EĞİTİM VE AHLÂK İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yeliz Candemir

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OCAK, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren.....(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Yeliz

Soyadı : CANDEMİR

Bölümü :

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Rönesans ve Yirminci Yüzyıl Ütopyalarında Eğitim ve Ahlâk İlişkisinin Değerlendirilmesi

İngilizce Adı : The Evaluation of Relationship between Education and Morals in Utopias in the Renaissance and the Twentieth Century

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığıım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Yeliz CANDEMİR

İmza: .....

JÜRİ ONAY SAYFASI

Yeliz CANDEMİR tarafından hazırlanan “Rönesans ve Yirminci Yüzyıl Ütopalarında Eğitim ve Ahlâk İlişkisinin Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Ayten KOÇ AYDIN

Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi .....

Üye: Prof.Dr Emel KOÇ

Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi .....

Üye: Doç Dr. inan KALAYCIOĞULLARI

Felsefe Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi .....

Tez Savunma Tarihi: 09/01/2019

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Üniversite hayatım boyunca eğitimimde büyük emeği olan, araştırma süreci boyunca akademik alanda bana rehberlik eden ve desteğini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Ayten KOÇ AYDIN'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Ayrıca eğitim hayatım boyunca emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ediyorum. Her koşulda yanımda olan ve çalışma boyunca desteğini hissettiğim annem Afet CANDEMİR'e sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

.....

**RÖNESANS VE YİRMİNCİ YÜZYIL ÜTOPYALARINDA
EĞİTİM VE AHLÂK İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Yeliz Candemir
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Ocak, 2019**

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı Rönesans ve yirminci yüzyıl ütopya-distopya eserlerinde “eğitim” ve “ahlak” kavramlarını incelemek ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Çalışma sekiz bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü konuya giriş niteliğindedir. Giriş bölümünde çalışmanın sayıtlıları, sınırlılıkları, konuya ilişkin diğer çalışmalar ve problem durumu hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde çalışmanın yöntemi belirtilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın temel alanı olan ütopyaların tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde çalışma kapsamındaki iki ütopya ve iki distopya eseri olmak üzere dört eserin yazarlarının hayatı ve konusu araştırılmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan bu dört eser: *Utopia*, *Güneş Ülkesi*, *Biz* ve *1984*'tür. Beşinci bölümde çalışmanın temel kavramlarından olan “eğitim” kavramının dört temel eser içerisindeki yansımaları araştırılmıştır. Altıncı bölümde ise çalışmanın temel kavramlarından ikincisi olan “ahlak” kavramı araştırılmıştır. Yedinci bölümde eserlerin “ahlak” kavramı ile olan ilişkisi araştırılmıştır. Son bölümde ise çalışmanın sonucu yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Ütopya, eğitim, ahlâk, Zamyatin, Campanella

Sayfa Adedi : 137

Danışman : Prof. Dr. Ayten KOÇ AYDIN

**THE EVALUATION OF RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION
AND MORALS IN UTOPIAS IN THE RENAISSANCE AND THE
TWENTIETH CENTURY
(Master's Thesis)**

Yeliz Candemir

**GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES**

January, 2018

ABSTRACT

The main aim of this study is to examine the concepts of “education” and “morals” in the works of Renaissance and utopia-dystopia in the twentieth century and to reveal the relations between these concepts. The study consists of eight chapters. The first part of the study is an introduction to the subject. Information about the assumptions, limitations, other studies on the subject and the problem status have been given in the introduction chapter. The method of study is indicated in the second chapter. Knowledge about the historical development of utopias is given in the third chapter. The life and subject of the authors of the four works, two of them utopia and two dystopia works were investigated. In the fourth chapter. The four studies covered in the study are *Utopia*, *The City of Sun*, *The We* and *1984*. The reflections of the concept of “education” in which is one of the basic concepts of the study, in four main works have been investigated in the fifth chapter. The concept of “morals” which is the second of the basic concepts of the study has been investigated in the sixth chapter. The relation of the works with the concept of “morals” was investigated in the seventh chapter. The result of the study has been written in the last chapter.

Key Words : Utopia, education, morals, Zamyatin, Campanella

Page Number : 137

Supervisor : Prof. Dr. Ayten KOÇ AYDIN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	vii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. İlgili Araştırmalar	5
BÖLÜM II	7
YÖNTEM.....	7
2.1. Araştırmanın Yöntemi.....	7
2.2. Veri Toplama Teknikleri.....	7
2.3. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	8
BÖLÜM III.....	9
ÜTOPYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ	9
3.1. İlkçağ ve Orta Çağ'da Ütopya.....	12
3.2. Rönesans Dönemi'nden Yirminci Yüzyıla Ütopya	17
BÖLÜM IV	29
ÜTOPYA-DİSTOPYA YAZARLARI VE ESERLERİ.....	29
4.1. Thomas More'un Hayatı ve Utopia Eseri.....	29
4.1.1. More'un Utopia'sı ve Platon'un Devlet'i	35
4.2. Tommaso Campanella'nın Hayatı ve Güneş Ülkesi Eseri	39
4.3. Yevgeni İvanoviç Zamyatin ve Biz Eseri	43
4.4. George Orwell ve 1984 Eseri	46

BÖLÜM V	49
ÜTOPYA VE DİSTOPYA ESERLERİNDE EĞİTİM	49
5.1. Utopia’da Eğitim.....	49
5.2. Güneş Ülkesi’nde Eğitim.....	52
5.3. Utopia ve Güneş Ülkesi’nde Eğitimin Ortak Yansımaları.....	56
5.4. Biz’de Eğitim.....	58
5.5. 1984’te Eğitim	60
5.6. Biz ve 1984’te Eğitimin Ortak Yansımaları.....	63
BÖLÜM VI	65
ETİK-AHLÂK	65
BÖLÜM VII	73
ÜTOPYA VE DİSTOPYA ESERLERİNDE AHLÂK	73
7.1. Utopia’da Ahlâk.....	73
7.2. Güneş Ülkesi’nde Ahlâk.....	83
7.3. Utopia ve Güneş Ülkesi’nde Ahlâkın Ortak Yansımaları	87
7.4. Biz’de Ahlâk	95
7.5. 1984’te Ahlâk.....	101
7.6. Biz ve 1984’te Ahlâkın Ortak Yansımaları	111
BÖLÜM VIII	119
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	123

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanın farklı bir alan ya da yerde yaşam sürdürmek istemesi, arzuladığı yerde yaşamak istemesi ütopyanın temelini oluşturmaktadır. Ütopyalar bu yönüyle *hayal edilen* niteliğinde olsalar da bir yandan gerçeklik dünyalarından yola çıkılarak oluşturuldukları için, insanlığın erişebileceği yerler olarak da nitelendirilmektedir. Bu yönüyle hem toplumla bağlantılı hem de toplumun gidişatından beslenen eserlerdir. (Kumar, 2005, s. 9-14). Ütopya insanlığın mutlak mutluluğa dair beslediği umudun yanında, değişim ve gelişime olan özlemini temsil etmektedir.

Kumar'a (2005) göre düşünürler ütopyalar tarihi boyunca, yalnızca "olmayan yer" i aramak amacıyla değildir, aksine, toplumda gördükleri her türlü eksikliği göstermek ve bunun düzeltilebilir olabileceğini düşündürmek çabasıdadırlar (s. 71-72). Tandoğmuş'a (2013) göre ise genel olarak dünya tarihine bakıldığında felsefede, bilimde, edebiyatta, sanatta ve siyasette gelişme dönemi olarak tanımlanan süreçler aynı zamanda bunalım dönemleriyle paralellik göstermektedir (s. 36). Ütopya eserlerinin tarihsel seyrine bakıldığında, bunalım süreçlerinin tam ortasında ya da bu süreçlerin sonunda oluştuğu görülmektedir. Kısaca toplumsal kargaşa ve bunalımların eleştirileri yapılarak *olması istenen* düzenin ya da *olabilecek korkunç düzenin* gösterilmesi ütopya ve distopyaların ortak ve genel özellikleridir.

Yirminci yüzyıl distopya eserleri ve Rönesans dönemi klasik ütopya eserlerinin temel ayırım noktaları zaman kavramının farklılığının ötesinde, toplumsal düzenin kurgulanması ve temel problemlerin eserlerde ele alınış biçimleri bakımından incelenmiştir.

Rönesans ütopyalarının, yeni toplum düzenini önermesiyle pozitif bir anlam değeri taşıdığı görülmektedir. Yirminci yüzyıl distopya eserleri ise ütopyaların aksine ideal ve mükemmel bir düzeni değil; düzen gibi görünen fakat temelde baskıcı devlet kontrolü ve özellikle düşünce özgürlüğünün yok edildiği insanın anlam kargaşasını içermektedir.

Çalışmada, istenen bir toplum yaratan ütopya eserleri ve istenmeyen toplumun getirilerini içeren distopya eserlerinde “ahlâk” ve “eğitim”in her iki kurgu alanındaki yansımaları irdelenmiştir.

Cioran’a (1999) göre, mükemmel geleceğin yaratılmasına duyulan gereksinim “ütopya”nın temelinde bulunsa da, insanın kültüründe yer alan dinsel düşünceler ve alışlagelmiş eylemlere yön veren ideolojileri de ütopyaların temelini oluşturmaktadır (s. 32-33). İdeolojilerin toplumdaki ahlâk ve eğitimi ne şekilde kullandıkları, ütopya ve distopya yazarlarının konu alanıdır.

Araştırmaya konu olan ütopyalar yazıldıkları dönemler ve bu dönemlerdeki ideolojilerin topluma yansımaları göze alınarak, “ahlâk” ve “eğitim” yaklaşımları açısından irdelenecektir. Nitekim belli yüzyıllarda hâkim olan düşünce sistemleri, toplumdaki tüm alanlara nüfus etmektedir. Değerleri yansıtmaları bakımından toplumların en önemli iki kavramı olarak “eğitim” ve “ahlak” birbirleri ile olan bağlantıları bakımından incelenmeye değer görülmüştür.

1.1. Problem Durumu

Ütopya eserleri, insanlığın tarihine ilişkin geçmiş olaylar ya da bugünün olaylarından etkilenmiş olsa da, aynı zamanda geleceğe ilişkin belirlenimlere yönelik olarak yazılmaktadırlar. Gelecek düşüncesi, insanın toplumsal ve kültürel evrimindeki tarihsel sürecin anlamlı bir özelliğidir (Öztürk, 2006, s. 7). Geçmişe yönelik araştırmalar, insanlığın yaşadığı tarihsel durumların mukayesesi ve oluşturulan hayali yer yapıtlarına bakılacak olursa, ütopya eserlerinin her zaman bugünkü yaşamı ya da gelecekteki yaşamı daha anlamlı ve mutlu kılmaya dönük olduğu görülmektedir. Ütopya eserlerinin önemi şimdiki yaşamı ve geleceği anlamlandırmaya dönük olmasından kaynaklanmaktadır.

İnsanlığın ütopyik tutumu, yani insanın her zaman daha iyiyi ve mükemmeli arzulama eğilimi, ilk tarihteki mitolojik toplumsal eserlerde kendini göstermektedir. İlkel bir formda sadelik, bolluk mutlu zamanı içeren “Altın Çağ” söylencesi neredeyse her toplumun belli zamanlarda sahip olduğu yazılı ya da sözlü eserlerdir (Campanella, 2008, s. 10). Altın Çağ anlatılarının çok eski dönemlere ait olması, her toplumun Altın Çağ söylencelerinde olduğu gibi rahat bir yaşama, çatışmaların ve açlıkların olmadığı dönemlere olan özleminin bulunduğunu ifade etmektedir.

Ütopya, bir yönüyle kargaşa ve çatışmaların yaşandığı koşullarda belirir ve aydınlık bir gelecek düşü sunarak yol gösterir. Ütopya eserlerinin tarihsel sürecine bakıldığında, büyük çözümsüzlükler döneminde daha çok başvurulduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle günün ağır koşulları ve toplumların bulunduğu çıkmaz durumlar, insanlığın ütopyaya olan özlemini taze tutmaktadır (Tandaçgüneş, 2013, s. 38). Bahsedilen bu durumlar ütopyanın insani bir gereklilik olduğu düşüncesini destekler niteliktedir. Çalışmamızda bizi probleme götüren ve araştırmaya teşvik eden durumlardan biri de ütopyaların toplumu ve insanı ele alan çalışma ve araştırmalarda yeteri kadar yer almadığı düşüncesidir.

Araştırmada, Antik Çağ'dan yirminci yüzyıla kadar, ütopyik eserlerin yansıttıkları, dönemleri içerisinde neleri konu edindiği, topluma ait problemlere getirdiği çözümler genel çerçevede ele alınmıştır.

Orta Çağ'ın manevi yaşam ve öteki dünyada huzur betimlemelerinden sonra, Rönesans düşünürlerinin düzenli, mükemmel ve mutlu yaşamı bu dünyada araması ütopyaların içeriksel seyri bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir (Kumar, 2005, s. 26-27). Bu nedenle Rönesans döneminde zengin bir kurgu ve yeni bakış açılarına sahip ütopyaların "ahlâki" ve "eğitim"e dayalı toplum kurgularının araştırılmasına önem verilmiştir. Bu dönem ütopyalarının ayrıntılı incelenmesi gerekliliği bir problem alanı olarak belirlenmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknoloji ve iletişimde yaşanan köklü değişimler, toplumsal hayatın kolaylaştırıcı unsurları olarak görülmüştür (Mattelart, 2005, s. 339-340). Yirminci yüzyılın hâkim inançlarına göre ise, iletişim, teknoloji ve bilimsel buluşların insanlığın sonuna yönelik birer tehdit unsurlarıdır. Çevre katliamları, küresel afet, savaşlar, kitlesel işsizlik bilimin geldiği noktada insanın akılsızlığı olarak görülmeye başlamıştır (Kumar, 2005, s. 145). Yirminci yüzyıl distopya eserlerinde yer alan ahlâk ve eğitim ile ilgili unsurlar problem alanı olarak ele alınmaya değer görülmüştür.

Rönesans dönemi ütopya eserlerindeki *umuttan* ziyade, geleceğe dönük yaşam konusunda *uyarı* unsurlarının bulunduğu distopya eserlerinin araştırılması gerekli görülmüştür. Distopya eserlerinin yirminci yüzyılda oluşmalarının nedeni, bu dönemin toplumsal kötü gidişatının birer yansıması ya da zorunluluğudur.

Yirminci yüzyıldaki distopyalara etki eden köklü değişimleri değerlendirebilmek için, Rönesans döneminden on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadarki dönemin sanat ve bilgi alanındaki üretimlerine yalnızca zihinsel üretim olarak değil, bu değişimleri doğuran toplumsal gerçeklikler ile uyumlu temsiller olarak değerlendirilmelidir (Delacampagne, 2012,

s. 9). Dolayısıyla çalışmanın distopya eserleri olan *Biz ve 1984*'te yirminci yüzyıl toplumsal gerçeklerinin yansımaları içerisinde, tıpkı ütopya eserlerinde olduğu gibi ahlâk ve eğitim değerleri incelenerek problem alanına dâhil edilmiştir.

Araştırmamızda ele alınan dönemlerdeki ütopyalarda “eğitim” ve “ahlâk” anlayışları irdeleneceğinden bu dönemlerin kısaca eğitim ve ahlâk çerçevesine değinmek gerekli görülmüştür. Bu dönemlerdeki eğitim ve ahlâk çerçevesine bakış, problem durumunu ortaya koymada en önemli gerekliliklerdendir.

Yapılan literatür taramalarından da elde edilen bilgiler doğrultusunda araştırmanın ana problemi “Rönesans ve yirminci yüzyıl ütopyalarında eğitim ve ahlâk kavramları arasında bir ilişki var mıdır?” ele alınacak olan alt problemler şu şekildedir:

- 1)Rönesans dönemi ütopya eserlerinde “eğitim” ve “ahlâk” olguları dönemi yansıtmakta mıdır?
- 2)Yirminci yüzyıl distopya eserlerinde “eğitim” ve “ahlâk” olguları dönemi yansıtmakta mıdır?
- 3)Rönesans ve yirminci yüzyıldaki ütopyalarda eğitim ve ahlâkî değerler arasında ilişki var mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı tarihsellik ve dönemlerin düşünsel koşullarını da göz önüne alarak, Rönesans ve yirminci yüzyıl ütopyalarında “eğitim” ve “ahlâk” kavrayışlarını irdeleyerek, bu kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Elde edilen çalışmalarda ütopya tarihindeki neredeyse tüm eserlerde beşeri değerleri ele alan disiplinler bulunmaktadır. Nitekim ütopya eserlerinin en keskin özelliği de dönemine dolaylı yoldan da olsa ayna tutmasıdır. Dolayısıyla araştırmada ulaşılmak istenen sonuç “eğitim” ve “ahlâk” kavramlarının ütopyalarda tartışılarak, dönemin özelliklerini yansıtan anlamlı sonuçlara ulaşılmasıdır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Düşünce dünyası, felsefe, siyaset ve toplumsal değişimler yönünden ütopya eserleri ciddi şekilde araştırılması ve incelenmesi gereken cevherlerdir. Çağlar boyunca insanlar ya en yaşanması toplumu tasarlamış ya da yaşanan toplumun noksanlıklarını ortaya çıkarıp eleştirme yoluna gitmiştir.

Bu araştırmada da gerçekle bağlantılı fakat gerçekte olmayan toplum tasarılarının “eğitim” ve “ahlâk” değerlerine bakışları irdelenecektir. Bu değerleri incelemenin yanında, ele alınan ütopyalarda “eğitim” ve “ahlâk” kavramları arasındaki ilişkiyi de ortaya çıkarmak, ütopya araştırmaları açısından biriciktir. Araştırma, daha sonraları farklı alanlarda yapılacak çalışmalara bu alan ile ilgili farklı bakış açıları sağlaması hedeflendiğinden önemli görülmüştür. Ütopyalar alanında “eğitim” üzerine ayrıca yapılmış başka çalışmalar da incelenmiş olup, araştırmamda ütopyalar ile ilgili genişletilebilir bilgiler eklenmesi planlanmaktadır.

1.4. İlgili Araştırmalar

“Rönesans ve yirminci yüzyıl ütopyalarında eğitim-ahlâk ilişkisinin değerlendirilmesi” olarak ifade edilen bu çalışmadan önce ütopyaları konu alan çok çeşitli kaynaklara ulaşılmıştır. Bu kaynaklar bize “ütopya”lar üzerine beklenenden daha az çalışmanın mevcut olduğunu göstermiştir. Nitekim ütopyalar çalışılırken toplumsal düşünce ve edebiyat alanında özellikle kayda değer çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak konumuza yol gösterici ütopya çalışmalarının, ütopya-eğitim, ütopya-siyaset, ütopya-bilim, ütopya ve toplumsal değerler alanlarında olduğu tespit edilmiştir

Öztürk (2001)’ün doktora tezi olarak yazdığı “Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırılmal Bir İncelenmesi” çalışmasında, ütopyalardaki eğitim konusunu, eğitimin değerini bütün boyutlarıyla incelemesini içerir. Bu çalışmada tüm ütopya eserlerine yer verememiş olsa da ele aldığı ütopya eserlerinin eğitim boyutlarını ayrıntılı şekilde ortaya koyarak yapılacak diğer çalışmalara katkıda bulunmak istemiştir. Yapılmış olan bu çalışma, bizim araştırma konumuzda “eğitim” kavramının seçilen ütopyalarda incelenmesi kısmında oldukça destekleyici ve yeni fikirler ortaya koymamızı sağlayacak bir araştırma olmuştur.

Yıldız (2011) “George Orwell’ de Ütopya ve Yabancılaşma” adlı yüksek lisans tezinde, yirminci yüzyılın toplumsal durumu hakkında etraflı bilgiler sunmuştur. Yirminci yüzyıl ütopya eserlerinden George Orwell’in “1984” yapılacak olan çalışmada bulunduğundan hem dönem hem de ütopyanın kavramsal erevesi açısından Yıldız’ın (2011) bu çalışması incelenmiştir. Yıldız, çalışmasında ağdaş felsefenin “yabancılaşma” kavramını ele almış, bu nedenle de bazı varoluşçu ağdaş filozofların düşünsel ereveslerine de yer vermiştir.

Turgut (2012) “Klasik ve ağdaş Ütopyalarda Siyaset ve Ahlâk İlişkisi” çalışmasında toplumsal bir getiri olan siyaset ile ahlâk ilişkilerini incelemiştir. Ütopyalarda öne çıkan ahlâki

kavramlar ve etik değerleri incelemiştir. Turgut (2012), çalışmasında, siyasetin insan eylemleri için yapılan bir etkinlik olduğunu ve bu nedenle felsefe ile arasında doğrudan bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Bu incelemeleri sonucunda, klasik ve ağdaş topyalarda siyaset ve ahlâk kavramlarının ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Bizim alışmamızda da ahlâk kavramı ayrıca incelenecektir. Bu nedenle çalışma yeni fikirler ortaya koymak ve araştırmamızın bakış açısını genişletebileceği için incelenmiştir.

Dumlu (2014) “Thomas More’un topyasında Adalet Kavrayışı” adlı yüksek lisans tezinde, Rönesans döneminin düşünsel erevesi ve dönemin “adalet” kavramının getirilerini ortaya koymuştur. Dumlu (2014), alışmasında Rönesans dönemine “*Utopya*” eseri ile damgasını vuran Thomas More’un bu eserdeki “adalet” kavrayışını incelemiştir. Dumlu (2014) “adalet” kavramının *Utopia* eserinde toplumsal bir erdem olarak sunulduğunu belirtmiştir. Bu alışma, Thomas More ve onun yaşadığı dönemi ele almış bir çalışma olduğundan, sadece bu yönüyle yapacağımız çalışmaya destek olacağı düşünülerek incelenmiştir.

Kurtyılmaz (2014) “topyalar ve Karşı-topyalar Bağlamında Modern Felsefi Düşünce ve Eleştirisi” başlıklı yüksek lisans tezinin nc bölümünde, topya ve modernizm arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Kurtyılmaz, 2014). Klasik dönem topyalarından Thomas More’un “*Utopia*” eserini, ağdaş ütopyalardan da Zamyatin’in “*Biz*” eseri ile Orwell’in “*1984*” eserini incelemiştir (Kurtyılmaz, 2014). Çalışmamızda incelemek üzere belirlediğimiz  topya birden Kurtyılmaz (2012)’in çalışmasında incelendiğinden, araştırmaya katkısı olacağı dşnlmştir ve bu tez incelenmiştir.

Yıldız (2016) topyalardaki “eğitim” kavramını toplumsal yönden incelemiştir. “Tommaso Campanella ve Francis Bacon’ın topyalarındaki İdeal Toplum ve Eğitimin Anlayışları” adlı yüksek lisans tezinde, Rönesans ve Orta ağ’ın toplumsal yapısının topya eserlerine yansımaları incelenmiştir. Bu tez çalışmasının ıktıları Rönesans dönemi toplumsal yapısını yansıtması ve “eğitim” kavramı çerçevesinde incelenmesi yönünden araştırmamıza katkı sağlayacağı düşüncesiyle ayrıntılı olarak incelenmiştir.

topyaları sosyolojik yönden değerlendiren başka bir çalışma da İbrahim Yücedağ’ın (2011) “topyalar ve Toplum Sınıflamaları İlişkisi zerine” adlı makalesidir. Bu çalışmada ütopyaların genel özellikleri ifade edilmiştir. Campanella’nın “Güneş lkesi” eseri ve Thomas More’un “*Utopia*” eserleri toplumsal düşünce yönünden sosyolojik olarak incelenmiştir

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacı Rönesans dönemi ve 20.yüzyıl ütopyelerindeki “eğitim” ve “ahlâk” kavramlarını incelemek ve bu kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak olduğu için. Araştırmaya konu olan tüm kaynaklar inceleneceği için yazılmış ve var olan veriler üzerinden tartışarak sonuçlara ulaşılabilecektir. Araştırmada var olan bir durum araştırılacağından betimsel bir araştırma yöntemi kullanılacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 62).

2.2. Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmanın problem alanlarını çözümlenmek için literatüre dayalı verilerden yararlanılmıştır. Bu nedenle araştırma yönteminin veri toplama tekniği doküman analizine dayanmaktadır. Doküman analizi, araştırmanın konusu hakkında bilgi sağlayan yazılı materyallerin analizini içermektedir (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 118-121).

Araştırmada bilgi toplama tekniklerinden, belgelerden yararlanma tekniği kullanılmıştır. Bu belgelere ulaşmak için öncelikle çalışma alanına yönelik literatür taraması yapılmıştır ve konu alanı ile ilgili yol gösterebilecek bilgilerin bulunduğu kaynakların seçilmesine dikkat edilmiştir.

Araştırma kapsamında ilgili olduğu düşünülen makale, kitap ve diğer yazılı kaynaklar incelenmiştir. Konu ile ilgili, konunun içeriği ve bölümlerine yönelik bilgiler bu kaynaklarda taranmıştır. Kaynak seçiminde özellikle, ütopya ve distopya alanları ile çalışmanın incelenen dört eseri ile ilgili olması konusuna dikkat edilmiştir.

2.3. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada bilgi toplamak adına belge ve kaynak tarama yapıldığından, konu içeriği ile ilgili bilgiler okunmuş ve konu ile bağlantılı olan kısımlar çalışmanın seyri içinde çözümlenerek kaynak olarak kullanılmıştır. Çıkan sonuçlar ve kaynaklar arasındaki tutarlılık göz önünde bulundurulmuştur.

Ulaşılan kaynakların konu ile ilgili dikkate değer bölümleri not edilerek, araştırma konusunu destekleyecek ya da katkı sağlayacak noktaları belirtilmiştir. Doküman analizinden el edilen bilgiler ya da veriler, araştırma konusunun kavramsal çerçevesine dönük bir analizden geçirilmiştir. Konu hakkında elde edilen veriler literatürden yararlanılarak elde edildiği için araştırmanın analizi betimsel analize dayanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 120).

BÖLÜM III

ÜTOPYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanın kendisine, kendi problemi ve fenomenlerine dönmüş olduğu, kendi kendisini özel bir felsefe alanı ve araştırma alanı yaptığı felsefe dalına “felsefi antropoloji” denir. Felsefi antropoloji, artık insanın biyolojik özelliklerinden, içsel yaşamından, ruh ile beden arasındaki ilişkisinden, süje veya bilinç alanlarından değil; insanın somut varlık-bütününden, bu varlık-bütününde temelini bulan varlık-koşullarından, fenomenlerinden hareket etmektedir. Felsefi antropolojinin insanın varlık-bütününe ilişkin fenomenleri, onun yapıp-eden, değerlerin sesini duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, konuşan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, biyopisşik bir yapıya sahip olan bir varlık olduğunu göstermektedir (Mengüşoğlu, 2017, s. 19-20). Şu halde insanın varlık bütününe ilişkin fenomenleri, bize insanın, içinde bulunduğu durumu kendi değerlerine ilişkin olarak sorgulayan ve yaşadığı düzende kendisini rahatsız eden bir durum varsa, bundan daha iyi bir yaşam talep etme eğiliminde olan bir varlık olduğunu da göstermektedir.

İnsanın önemli özelliklerinden biri şüphesiz ki hayal kurabilmesidir. “İnsan” ihtimaller düşünebilen ve mevcut durum ile hiç karşılaşmadığı fakat hayal edebildiği ihtimalleri karşılaştırma yeteneğine sahiptir. İnsanın bu hayal kurabilme yeteneği, onu bir umut varlığı yapmaktadır. Her zaman, karşılaştığı problemlerle yüzleşen ve daha iyisini arzulayandır insan. Ütopyacı söylem, tam da bu noktada, insanın daha adil, özgürlükçü, mutlu ve huzurlu yaşamaya elverişli bir yer istemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kumar, 2005, s. 10-13)

Ütopyanın önemli özelliklerinden biri gerçek olandan yola çıkması, gerçekte yaşanan toplum ile olan ilişkisidir. İkisi arasında kaçınılmaz bir bağ vardır. Ütopya yazarı olsun ya da olmasın, bir ütopya düşleyen her insan öncelikle içinde yaşadığı topluma ilişkin gözlemlerinden yola çıkar, değiştirilmesi gereken noktaları zihnine not eder ve değiştirilmesi gerektiğini düşündüğü sorunların olmadığı bir düzen, bir yer/toplum kurgular. “İnsan” olmanın özel

konumuna geri dönecek olursak da; insan bu kurgulama arzusundan kendini alıkoyamamıştır, alıkoyamaz ve gelecekte de alıkoyamayacaktır (Mannheim, 2002, s. 228).

İnsan dün başladığı bir işi bugün ve yarın sürdürür. Hatta uzak bir gelecekte de bu işi izler. Bu, insanın zamanın boyutları arasında bir bağ kurmasını, onları birbirine bağlamasını gerektirir. Bunun içindir ki, insan tarihsel bir varlıktır (Mengüşoğlu, 2017, s. 22).

İnsanın tarihsel ve varlıksal durumlarından sonra, Antikçağ'dan günümüze bazı dönemlerde, niçin “başka yer” arayışı içinde olduğunu sorgulama gereği doğmuştur. Bu arayışı sorgularken öncelikle çağa damgasını vurmuş- büyük ölçüde toplumuna yeni bir yer ve düzen düşleyerek, bu yeri kurgulayan- ütopya yazarlarının gerçekte yaşadıkları yer ve zamanda ya da toplumda, kendilerine problem edindiklerini anlamak, yaşadıkları çağın onlara sundukları ya da sunamadıkları koşulları aydınlatmak gerekmektedir. Ütopya eserlerinin yazıldığı dönem ve koşulları ile söz konusu ütopyaların içerikleri arasında yadsınamaz bir ilişki vardır ve bu belki de “ütopya yazma gerekliliği” olarak da ifade edilebilecek bir ilişkidir.

“Ütopya yazma gerekliliği” Antik dönemde Xenophon'un *Kirupaideia*, Platon'un *Politeia/Devlet*'i yeni ve ideal toplumsal düzen kurguları olarak ilk kez karşımıza çıkmaktadır. Hıristiyanlığın hakim olduğu Orta Çağ'da ise dinsel metinlerde anlatılan cennet tasarımı Orta Çağ'ın ütopyası olarak karşımıza çıkmaktadır (Campanella, 2008, s. 11) .

Rönesans ve Aydınlanma dönemi ütopya eserlerinde sınıfsal ayrımın olmadığı, eşitlikçi ve düşünce özgürlüğünün bulunduğu toplum kurguları görülmektedir. Bu ilk ütopyalar ortaya çıktıktan sonra özellikle Thomas More'un *Utopia* (1516) eseri ve eseri ile birlikte kavramlaşan “ütopya”, kendisinden sonraki felsefe ve ütopya edebiyatını belirgin bir şekilde etkilemiştir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren “ütopya” kavram olarak metinlerde kullanılmaya başlanmıştır (Mattelart, 2005, s. 29-30).

On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru ütopyanın ruhundaki gelecek nosyonunun, yerini kavramsal bir araç haline gelen ilerleme fikrinin ütöpik işlevi almıştır. Evrensel bir dünya tasarımı, ticari dengelerin değişimiyle evrensellik temasına odaklanmıştır. Artık ütopyacı düşünce ve mutluluğa giden yol, düşünen zihinlerin genel aydınlanmasından geçmektedir. Bu süreçte yaşanan örgütlenmeyle, egoizm toplumun “temel ihtiyacı” bağlamında yüceltilir ve zenginleşme arzusu belirir; bu temel ihtiyaç ve arzu, özgür tüketici bireylerin inşasının başlayacağını ilk sinyallerini vermektedir. Böylece özellikle Batı'da bireysellik ve özgürlük fikri yerleşmeye başlamıştır. Bunlardan sonra telgrafın icadı ile ulaşım ve erişim en temel

ticaret sistemi araçları haline gelmiştir; Antikçağlardaki mesafeden ve iletişim zorluğundan doğan, toplanma ve örgütlenme sıkıntısı ortadan kalkmıştır (Tandaçgüneş, 2013, s. 43).

19. yüzyılda gelişmeye başlayan evrensellik fikriyle birlikte endüstri ve bilim aracılığıyla toplumsal örgütlenmeye dayanan, bütün dünyayı kapsayıcı bir iletişimsel tekno-ütopyanın temelleri atılmıştır (Tandaçgüneş, 2013, s. 44).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde teknolojiye yaşanan gelişmelerle iletişim ve ulaşımaya yönelik buluşlar dünyanın yeni kurtarıcı gücü olarak görülmeye başlamıştır. Dünyanın evrensellik hayaline hizmet eden telgraf ve telefonun ardından sıra artık göklerin fethine gelmiştir. I. ve II. Dünya Savaşlarının arasında geçen sürede evrensellik ve uygarlık tanımları tekrar sorgulanmaya başlamıştır (Mattelart, 2005, s. 326, 341). Bu sorgulamaların ya da evrensel problemlerin değişmesi, ütopya türünün her zaman, insanların mutlu ve huzurlu olarak yaşayıp gittikleri bir “hayali yer” olarak karşımıza çıkmamasının temel nedenidir. Dolayısıyla ütopya, tarih sahnesine bakıldığında her zaman olanın eleştirilerek daha yaşanması bir yer tasarlama amacıyla sabit kalmamıştır.

Ütopya tarihini yirminci yüzyılında gelecek tasvirinin idealliğini ve mükemmelliğini bulmak imkânsızlaşmıştır; çünkü bu yüzyıldaki geleceğe dair kurgusal eserler karamsar ve kaygılı dünyalar kurgulamaktadır. Bu nedenle de artık anti-ütopya olarak anılmışlardır. Bu yüzyılda ütopyanın aksine umut verici değil, korkutucu niteliğiyle kurgulanan bu yazılar, “anti-ütopya”, “olumsuz ütopya” veya “distopya” ile değişmeli olarak kullanılır. Distopyaların amacı olumsuz toplumsal koşulları gözler önüne sererek, siyasi gelişmelerin özgürlüğe üstün geldiği bir toplumun yansımalarını oluşturmak ya da ütopya kurgularındaki isteklerin yanlış tutumlarını açığa çıkarmak, bunları eleştirel bir dille göstermektir (Krige, 2017, s. 135-137)

Ütopya, ilerleme ve mutluluğu büyütme düşüncesine bağlı olarak, akla olan inancını ortaya koymuştur. Yirminci yüzyılın hâkim inançları ise bunun tam aksine o inançlarla alay etmektedir. İki dünya savaşı, kitlesel işsizlik, faşizm, Stalinizm, nükleer savaş tehdidi gibi durumlar bu yüzyılda akılsızlığın ispatı olarak görülmektedir. Çevre katliamından kaynaklanan küresel afet korkusu da anti-ütopyaların bakış açısını etkilemiştir. Birçok düşünürün gözünde, toplumun bu durumu Morris veya Wells’in ütopyalarını değil Zamyatin, Huxley ve Orwell’in distopya ya da anti-ütopyalarına zemin hazırlamıştır (Kumar, 2005, s. 145).

Yirminci yüzyıldaki köklü değişimleri değerlendirebilmek için, Rönesans’tan ve on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar sanat ve bilgi alanındaki üretimlerin sadece zihinsel

üretimler değil, bunları doğuran bir gerçekliğe uygun temsiller olarak görmek gerekmektedir, ancak bu bakış açısından sonra yirminci yüzyılın distopyalarının eleştirileri daha açık hale gelecektir (Delacampagne, 2012, s. 9). Gelecek zaman anlatıları ile düş ülkelerinin birbirine karıştığı yirminci yüzyıl ütopyalarında bilimsel anlayış hâkimdir. Anti-ütopya artık, insanların görüş mesafesinde olanın erişilebilecek bir uzaklıkta olduğunu gösterme misyonunu üstlenmiştir; bu anlamda distopyalar şimdinin eleştirisi olma niteliğindedir. Ütopya ile anti-ütopya birbiriyle, tez anti-tez ilişkisi içinde zıt kavramlar olmasına karşın, anti-ütopya her zaman için ütopyayı bir adım geride izleyerek ondan beslenmektedir; dolayısıyla ütopya olmadan anti-ütopya söz konusu olmaz (Tandaçgüneş, 2013, s. 69, 70). Ele alınan toplumsal problemler ve dönemi yansıması bakımından en çok dikkat çeken anti-ütopyalar Zamyetin'den *Biz*, Aldous Huxley'den *Cesur Yeni Dünya* ve Orwell'den *1984*'tür.

3.1. İlkçağ ve Orta Çağ'da Ütopya

Ütopya eserlerinin tarihi incelendiğinde ütopyanın köklü bir tarihe sahip olduğu açıkça görülmektedir. Ütopyacıların yaptığı mucizevî olanlardan bahsetmek ya da kehanette bulunmak değildir. Onlar, olanın yerine ideal toplumu kurgulamak amacındadır (Kumar, 2005, s. 13).

Ütopya, eski Yunanca'da ou-(yok) ve eu-(iyi) ön takılarından türetilen ve (u-), yer anlamına gelen tapos'la birleşmesinden oluşan bir sözcüktür. Kısaca “olmayan yer” anlamına gelmektedir (Kumar, 2005, s. 9). Aynı zamanda “ideal ve mükemmel bir toplum modeli sunan bir tasarımdır”. Ütopya çeşitli sözlüklerde de “yürürlükteki düzene radikal bir alternatif oluşturan ideal bir düzen arayışı içinde olma yaklaşımı” olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2011, s. 436). Ütopya'yı 1516'da kavram olarak eserinde ilk kullanan ve betimleyen Sir Thomas More'dur (Cevizci, 2011).

İnsanlığın ütopyik tutumu yani mükemmelliğe olan eğilimi, ilk olarak mitlerde ve ilk dönem toplumsal ve siyasi çatışmalarda kendini göstermektedir. Örneğin bundan beş bin yıl önce Sümerlerin yazıtlarında insanlığın henüz günahkâr olmadığı, bolluğu ve huzuru tanıdığı çok eski bir çağdan bahsedilir, bu da *dünyevi cennetlerin* birçok kültüre ait efsanelerindeki varlığını gösteren örneklerden biridir (Tandaçgüneş, 2013, s. 34).

Ütopyaların mitlerle olan ilişkisi ele alındığında, neredeyse bütün toplumların bazı mitlere, insanlığın mükemmel ve mutlu günler yaşadığı “Altın Çağ” anısına sahip olduğu görülmektedir. Antik Yunan şairi Hesiodos'un “*İşler ve Günler*” adlı eserinde anlattığı “Altın

Çağ”, bu anlamda ütopya tarihinin önemli başlangıç noktalarındandır (Cioran, 1999, s. 98). İlkel bir formda tasvir edilen bu zaman sadelik ve bolluk zamanıdır. İnsanların gereksinimleri sınırlı ve kolay yoldan karşılanmaktadır. Doğadaki bolluktan dolayı savaş ve zulme yönelik hiçbir tahrik bulunmamaktadır (Campanella, 2008, s. 10).

Altınçağ’ın diğer anlatımlarına bakılacak olursa, Avusturya yerlilerinin (Aborjinler) *Hayal Zamanı* ve Çinlilerin *Taocu Mükemmel Erdem Çağı* da birer Altınçağ örneğidir. Batı’da pagan Altın Çağ ile Yahudi-Hıristiyan Cenneti kaynaşmıştır. En şiddetli biçimde Dürer’in, Bosch’un ve Cranach ailesinin çizimlerinde, İncil’de Adem ve Havva’nın Cennet Bahçe’sinde geçen öyküsü belirgin şekilde klasik Altın Çağ betimlemesi üstüne yerleştirilmiştir. Cennetin öteki ünlü betimlemeleri Dante’nin *İlahi Komedya* (1321) ve Milton’un *Kayıp Cennet* (1667) yapıtlarında karşımıza çıkmaktadır (Kumar, 2005, s. 15).

Cennet söylenceleri sadece Altın Çağ fikrini içermez, Hıristiyan Cenneti geçmişi içerdiği kadar da uzanmaktadır. Bu inanışta, ilk günden itibaren kaybedilmiş olan Cennet, geri kazanılabiliyordu. Hıristiyan Cenneti, kuruluş ve yenilenme öngörüsünde elbetteki tek değildir. Başka kültürlerde de insanlığı felakete sürükleyen olayların peşi sıra *Altın Çağ*’ın, başlangıçtaki Yaradılış’ın geri gelmesiyle sonlanan dönemler öngörülmüştür; kaybedilen *Cennet Bahçesi*’nin fiziksel olarak dünyada bir yerlerde bulunduğuyla ilişkin onaltıncı yüzyıla kadar süren derin Hıristiyan inancı artık yalnız değildir. *Dünyevi Cennetler* birçok kültüre ait efsanelerde bolca görülmektedir (Kumar, 2005, s. 16).

“Geçmişin ve geleceğin Cenneti” düşüncesiyle bağlantılı olarak görünüşte ideal bir insanlık durumunu anlatan *Bin Yıl İnancı* ise hem *Altın Çağ*’dır hem de *Yeni Devir*’dir. *Bin Yıl İnancı*’na sahip olanlar, bu dünyanın ve tarihsel zamanın sonunun eli kulağında olduğuna inanırlar. Bu inanca göre, genellikle bir kurtarıcı Mesih aracılığıyla yeni bir dünya, yeni bir çağ başlatılacaktır. Çok sıkıntılı zor zamanlar yaşanacak, kötülük güçleri insanlığa fazlaca zulüm edecek fakat iyiler kazanacaktır. Yeni *Bin Yıl* devri barış, bolluk ve erdem çağı olacaktır (Mattelart, 2005, s. 23-25)

Altın Çağ söylencesi ve *Bin Yıl* inancı gibi inançların temelinde olan mutluluk arayışı düşüncesi izlerine çok eski devirlerden itibaren rastlanmaktadır. Bu düşüncelerin kökenleri ve oluşmalarındaki temel istekler düşünüldüğünde, ütopya dediğimiz ve insanı belli bir umuda yönlendiren tüm söylence ve yazılı eserler insanlık tarihi kadar eskiye götürülebilmektedir.

Beş bin yıllık geçmişe sahip ütopyanın yolculuğu Sümer’den Mısır’a, Yunanistan’dan Roma’ya, Çin’den Hindistan’a, Ortadoğu’dan da Avrupa’ya yayılmıştır. Antikçağ’da

Yunanlılar'ın ve Romalıların sağlıklı bedenleriyle mutluluk dolu, kaygısız ve soylu bir yaşam süren kahramanlarının olduğu kutsanmış adaları vardır. Tibetlilerin Himalayalar'ın ıssız bir vadisindeki mutlak hidayet ve saf Budizme erişilen, gizemli krallığı Shambhala'nın efsanesi diğer yaygın örnekler olarak yer alır (Tandaçgüneş, 2013, s. 34). İlkçağ'dan bu yana ütopyalar tarihindeki eserlerin temel problem noktaları bakımından, bu eserlerin birbirlerini kaynak olarak besledikleri görülmektedir. Bu nedenle Antik Yunan kültürü ve sonrasındaki ütopyalara esin kaynağı olan eserlere değinme gerekliliği doğmaktadır.

Antik Yunan şehri Sparta'da, İmparator Likurgos'un adıyla anılan *Likurgos Yasaları*'yla eşitliğin, adaletin, bolluk ve barışın sağlandığı mükemmel toplum yaratılırken Phaleas de eşit bir toplum önermektedir. Miletli Hippodamos ise komünist bir kent kurmayı amaçlamıştır. Bergamalı Aristonikos ise *Güneş Ülkesi*'ni vaat ederek yüz binlerce köleyi ayaklandırmıştır. (Tandaçgüneş, 2013, s. 35). Örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte Platon başta olmak üzere, Aristophanes, Lukianos en bilinen antik ütopya düşünürleri ve yazarlarıdır.

Bilinen en radikal Antikçağ ütopyası olan Jambulos'un *Güneş Adaları*dır. Bu eserin Bergama kölelerinin ve yoksul köylülerin çıkardığı bir isyanda ütöpik bir düzen olduğu varsayılan Aristonicus'un kısa ömürlü Heliopolis'i ya da Güneş Devleti'nden esinlendiği kabul edildiği için önemli statüdedir (Kumar, 2005, s. 65). Diyotorus'un kaleminden günümüze ulaşmış olmasına rağmen ne zaman yazıldığı bilinmemektedir. Eserde dikkati çeken temel noktalar, burada herkesin eşit haklara sahip olması, üretimin oldukça önemli olması ve köleliğin kaldırılmış olmasıdır (Tandaçgüneş, 2013, s. 37). Özellikle köleliğin kaldırılmış olması fikri oldukça önemli bir adımdır.

Antikçağ ütopyalarından bir diğer önemli eser ise M.Ö. 392'de yazılmış olan *Kadınlar Halk Meclisi*'dir. Özel mülkiyetin olmadığı eşitlikçi bir düzen tasarımının anlatıldığı Aristophanes'in bu eserinde, savaşın getirdiği yıkımın etkileri gösterilerek, toplumsal barışı sağlayacak çözüm yolu çabaları sunulmaktadır (Tandaçgüneş, 2013, s. 37). Bu eserin Platon'un *Devlet*'inden çok daha önceleri yazılmış olması kurguladığı düzenin bakış açıları ile birlikte dikkat çekici özelliğidir.

Şüphesiz bütün Antikçağ ütopyalarının içinde daha sonraki dönemlere en fazla referans olmuş temel eser, Platon'un *Devlet* eseridir. *Devlet*, bölünmüş ve iç savaş nedeniyle zayıf düşmüş Yunan İmparatorluğuyla Pers İmparatorluğu arasında süre giden savaş döneminde kaleme alınmıştır (Platon, 2017, s. 8)

Platon'un *Devlet*'inde birbirinden kesin hatlarla ayrılmış "toplumsal sınıf" anlayışı yer alır. Ayrıca "düzen" kavramı onun tasarladığı bu eserin anahtar kavramıdır. Platon'un bu düşün dünyası var olan yönetime ve toplumsal şartlara karşı geliştirdiği ideal dünyasıdır (Öztürk, 2006, s. 108-109).

Devlet eserinin mükemmel toplum tasarısı anlamında büyük öneme sahip olması onu yaygın görüş olarak ütopya eserinin başlangıcına koymaktadır (Kumar, 2005, s. 66). Platon'un *Devlet*'i de dâhil olmak üzere Antikçağ'a ait bahsettiğimiz tüm bu yapıtlar, ileride toplum tasarımları üretecek düşünür, siyasetçi, toplum bilimci ve edebi yazarlara-özellikle de ütopya yazarlarına- referans olmuştur. Antik Çağ ile birlikte dinsel, kutsal olanla bezeli mitler ve motifler dünyevileşerek evrensel birer kimlik kazanmış, sonuçta insanlığın ortak mirası olmuştur.

Ütopyanın Doğu kültüründe temsilleri söz konusu olduğunda; ölümsüzlüğün peşine düşen *Gilgamiş Destanı*, Ortadoğu masal kültürünün temsilcisi *Binbir Gece Masalları*, *Kelile ve Dimne* gibi siyasetname türüne ait didaktik eserleri görürüz. Bu eserler dışında, Platon'un *Devlet* eseri örnek alınarak yazılan Farabi'nin *El-Medinet'ül Fazıla (Erdemli Kent)*'ini de dâhil etmek gereklidir. Bu kültürde bazı eserler direkt bir ütopya eseri sayılmasalar da içerdikleri umut ögesi ve fantastik anlatım özellikleriyle ütöpik temalara yakın durur (Akçay, 2004, s. 6-22). İbn Tufeyl'in bireyin kendisiyle baş başa kalıp, faal akla yönelik zihinsel yolculuğunun anlatıldığı bir ada kurgusuyla anlattığı *Hayy Bin Yakzan*'ı ve İbn Bacce'nin *Tek Kalanın Yönetimi* adlı bireyin toplumla barışık olmayışı gibi örnekler bu fantastik anlatımlı ütopyaya yakın eser örneklerindedir (Dutton, 2017, s. 332-333). Bu ütopyaların batı ütopyalarından farkı; kahramanların içsel dünyalarına daha fazla yer vermiş olması ve gelecek temasının olmamasıdır (Küçükaydın, 2004, s. 5).

Orta Çağ'ın yeni toplum tasarısı ve ütöpik düşünce çerçevesine gelindiğinde genel olarak alternatif toplum tasarılarına izin verilmediği görülmektedir. Dinsel bir temele dayanan otoriter devlet yapısının olduğu bu dönemde, başka bir yer aramak ya da herhangi bir değişimi kabul etmek boş bir uğraş olarak görülmektedir. Bu nedenle alternatif bir toplum ya da düzen, Orta Çağ'da sürekli şüpheyle karşılanmış veya Tanrısal düzenden bir sapma olarak görülmüştür (Öztürk, 2006, s. 149-150).

Yeni toplum tasarılarının Orta Çağdaki en büyük engeli, bu dönemin temel özelliği olan mutlak gerçekliğin Tanrı ile temellendirilmesidir; akıl Tanrısal bir ışıkla aydınlanmaktadır. İnsan akıl varlığıdır ama bu akıl kendine dayanan bir akıl değildir, Tanrısal akla bağlıdır. Şu

halde insan bu çağda aradığı mutluluğu kendi tasarılarında değil, ebedi, değişmez Tanrısal bilgide bulmaktadır (Öztürk, 2006, s. 151-152).

Hıristiyan Bin Yıl inancında tüm haksızlıkları giderecek zamanların geleceğine olan bir inanç vardır. Erdemli olanların ödüllendirileceği inancı hâkimdir ve geçmişten söz etmek yerine yüzünü geleceğe dönmektedir. Bu anlamda, hem Altın Çağ'dır ve Yeni Devir'dir; hem de ilkel Cennettir ve Vaat Edilmiş Topraklar'dır. Bu anlamda tüm ideal toplum görünüşleri içinde Bin Yıl inancı, zaman, süreç ve tarih unsurlarını en iyi kullanan görüştür. Binyıllık Mutlu Zaman, Altın Çağ'ın bolluk ve rahatlığını yeniden getirecek, bu çağın tekrar kurulmasından sonra da Son Zaman olacaktır. Bin Yıl inancının etkileri sürerken, Âdem'den kalma Cennet bahçesinin de bu dünyada var olduğuna dair inanç Orta Çağ boyunca düşünürler tarafından da ortak görüş olarak devam etmiştir (Kumar, 2005, s. 18-19).

Orta Çağ'ın dini söylemlerinin ütopya alanında etkileri inkâr edilemez, fakat bu dönemin ütopya eseri bakımından da verimli olduğu anlamına gelmemektedir (Kumar, 2005, s. 17-18). Orta Çağ'ın düşünce yapısını en fazla etkileyen filozof olan Aziz Augustinus'un *Tanrı Devlet'i* (413-427) önemli bir eserdir ve onun 'gökyüzü devleti dünya devletlerinin örnek almaları gereken ideal ve ebedî bir devlettir' şeklindeki görüşünü destekler niteliktedir. Augustinus, devlet anlayışında insanları ve devletleri ikiye ayırmıştır: Tanrı'nın insanları kurtarılmayı bekleyen gerçek müminler ve günahkârlar, biri Tanrı ya da Gökyüzü Devleti, diğeri de insanın Devleti veya Yeryüzü Devleti'dir (Cevizci, 2001, s. 82).

Orta Çağ boyunca dinî düşünceler, bir *öte dünya* anlayışı ile de olsa gözlerini başka bir yere çevirmesi ve bu ihtimal üzerinden eserler yaratması ütopyik bakış açısı içinde Orta Çağ için önemlidir. Bu dinî motifler dışında ayrı birer ütopya devleti tasarılarına Orta Çağ'da rastlanmamaktadır. Ütopyacı bakış ile tasarlanan devlet kurgularının bu dünyadaki varlığına karşı çıkan Orta Çağ düşüncesi, mutluluğu ve gerçek huzuru insanların kurduğu düzende değil Tanrı Devletinde, onun mükemmel düzeninde aradıkları için ütopya fikirlerine karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla ütopya alanına en önemli bakış bu dönem için; gerçek dünyada değilse de öte dünyada mümkün olabileceği düşüncesidir (Kumar, 2005, s. 18-25).

Orta Çağ'ın, genel olarak alternatif bir yer düşününe izin vermese de, Rönesans ve Aydınlanmanın ütopya eserlerini düşünsel yönden bazı etkileri yadırganamaz (Aytaç, 2009, s. 92-93).

3.2. Rönesans Dönemi'nden Yirminci Yüzyıla Ütopya

Ütopyalar, yazıldıkları her dönemde, hem farklı etkiler altında kalmış hem de kendi dönemlerini ve sonraki dönemleri etkilemişlerdir. İlk Çağ'daki yansımalarında ya da klasik dönemlerinde olduğu gibi, modern dünyaya geçişte ve yirminci yüzyıla kadar her dönemde, toplumu ve bireyi ilgilendiren düşünsel alanı ve bununla bağlantılı her alanı etkilemeye ve bunlardan da etkilenmeye açıktırlar. Bu etkilerden doğan değişimler, gelecek çağların, insanların düşünce yapısı başta olmak üzere, geleneklerinin, siyasi yapılanmalarının, hayata ve insana bakış açılarının evrimini içermektedirler (Claeys, 2017, s. 155)

Ütopyalar, Platon'dan Thomas More'a kadar geçen tarihsel süreç içerisinde pek parlak bir dönem geçirmemiştir. Bunun da en önemli nedeni Orta Çağ'daki kilise ve dinsel otoritelerin baskısıdır. Fakat More'un Utopia eserinden sonrasındaki dönemde ütopya yazma geleneği, Orta Çağ'ın bu bakış açısının yıkılması ile büyük çoğunlukla verimli ütopya yazılarının önünü açarak ilerlemiştir (Mattelart, 2005, s. 17-28).

Rönesans, eski Yunan ve Roma uygarlığının mirasını koruyan İtalya'da on dördüncü yüzyıla başlayıp, on beşinci yüzyılda tüm Avrupa'yı etkisi altına almıştır. Rönesans sözcüğünün "yeniden doğuş" olarak anlamına uygun olmasının başlıca nedenlerinden biri, Hıristiyan dünyasını egemenliği altında tutan Katolik Kilisesi'nin, Orta Çağ'ın bitmesiyle baskı gücünün biraz da olsa zayıflamış olmasıdır (More, 2017, s. 109). Kilisenin bu baskısının hafiflemesiyle, doğayı ve insanları kalıplaşmış geleneklerin ve dar düşünce sınırları içine hapseden 'skolastik' dünya görüşü etkisini kaybetmiştir. Böylelikle o zamana kadar ezbere öğrenen ve bu bilgiler çerçevesinde yaşayan insanlar, aslında bilgiye, özgür düşünceye ve sorgulamaya ne kadar aç olduklarını fark etmişlerdir (Cevizci, 2001, s. 19-28).

Rönesans dönemi, Orta Çağ'ın artan egemenliğinin oluşturduğu düşünce kalıpları ve baskıcı genel havasından büyük oranda sıyrılmış olsa da, kilisenin getirdiği bazı etkiler birden bire yok olmamıştır. Rönesans dönemi, sanat, felsefe ve diğer alanlarda yeniden doğuşu ifade etmekteyken, bu yeniden doğuşun ütopyanın da bir 'yeniden doğuşu' olduğunu söylemek yerinde bir tespit olur. Nitekim her alana etki eden bu yeni olaylar silsilesi doğa, topluma bakış, bilimin seyri, inanç sistemi, coğrafi keşifler vb. alanları da etkisi altına alarak ütopyanın etkilendiklerini değiştiren, ütopyanın 'yeniden doğuş' u da kaçınılmaz olmuştur (Mattelart, 2005, s. 23-25).

Rönesans'ın tarih anlayışının dünyasal oluşu ve yüzünü antik döneme, geçmişe dönmesi ile Orta Çağ Hıristiyan düşüncesinin Tanrısal temelli geleceğe dönük yüzü arasındaki ikilem,

Batı düşüncesinde yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rönesans döneminin tarih anlayışı, antik dönemin altın çağına yönelimi noktasında belirsizleşmektedir. Rönesans'ın Orta Çağ Kilisesine karşı yönelttiği tepki, düşünüş biçimi ve yönetimine yöneliktir; Rönesans, bunlara karşı rasyonel ve eleştirel standartlar geliştirmiştir (Öztürk, 2006, s. 154).

Mitolojik eserler, antik dönemin yazın alanı ve felsefesi ile Orta Çağ'ın kutsal kitapları, Rönesans aydınlarının hazinesi olmuştur. Rönesans dönemi düşünürleri insanın geçmişini ve bugününü anlamlandırması ile geleceğini kurmasında tek bir kaynak olamayacağını farkına varmışlardır. Böylece hep aynı konu etrafında dönen mantıksal tartışmalar ve sürekli kutsal kitabı haklı çıkarmaya yönelik yapılan çalışmalar sona ermeye; insanın evrendeki yeri üzerine düşünölmeye başlanmıştır. İnsan için ya da insana değer görölen yerler, yaşanan gerçeklik dünyasına sığmıyorsa, ona ideal yer aramak, "outopos" yaratmakta çare aranmıştır. Rönesans dönemi ütopyalara bakılacak olursa, ütopya yazan düşünürlerin gerçekten insanın yeri ve hak ettiğı toplumsal düzeni aramış oldukları görölmektedir. Rönesans ve Modern dönem arasındaki zaman diliminde ütopyaların temel amacı; insanın mutlu, huzurlu, düzenli ve adaletli bir evrende yaşamı için alternatif kurgular yaratmak olmuştur (Kumar, 2005, s. 18-27). Kısacası, Rönesans ütopya yazarları, Orta Çağ'ın bakış açısından farklı olarak, insanın mutlu olabileceğı yeri, insanın inayetine bırakmış; onun istediğı yaşam düzeni üzerine yoğunlaşarak yeni devlet tasarıları geliştirmiştir. Thomas More, Campanella ve Bacon yapıtlarıyla bunun en güzel örneklerini vermişlerdir.

"Ütopya Kurma" toplumsal teorilerin önemli başlıklarından biridir. "Ütopya Kurma" ile anlaşılması gereken *ütopya*, More'dan sonraki dönemde görölen toplumsal teorileri ilgilendiren *ütopyadır*. More'dan sonraki yakın dönemlerde, toplumun bilimsel olarak incelenmesi ve akılla yeniden inşaaya uygun bir nesne olduğı görüşü, ütopyaların edebi yönü dışında onu toplum bilimi alanına dâhil etmiştir; böylece ütopya, toplumu inceleyen alanlardan biri olmuştur. Platon'un *Devlet* eserindeki sorgulayıcı, didaktik ve kurgusal yöntemi pek çok alanda büyük bir etki yaratmıştır ve bazen de ütopyalar tarafından taklit edilmiştir. Fakat More'dan sonra ütopya, genellikle farklı tarzları da takip etmiştir.(Kumar, 2005, s. 70). More'dan sonra ütopyanın farklı tarzları da takip etmesi, büyük çoğunlukla ekonomik ve bilimsel gelişmelerin, dünya üzerinde kitleleri fazlaca etkilemiş olan savaşların yarattığı anlam arayışından kaynaklanmaktadır. Toplumsal teorilerle ilgili bu ütopya kurma anlayışı, önemli siyasi gelişmeler, devrimler ve keşiflerin etkisiyle oluşmuş ve farklı dönemlerde kendini göstermiştir.

On üç ve on dördüncü yüzyılın düşünsel ve siyasi anlamda başkaldırılarını on beş ve on altıncı yüzyılların güçlü ayaklanmaları takip etmiştir. Avrupa, otuz yıl boyunca köylü ayaklanmalarıyla çalkalanmıştır; tahtlar yıkılmış, komüncü kentler kurulmuştur; kiliseler yerle bir edilmiştir. Ne yazık ki bu dönemde ayaklanmaların hepsi birçok insan kaybı sonucunda bastırılabilmiştir. Siyasi öğretileri ifade eden yapıtlar yok edilmiştir. Thomas More'un *Utopia*'sıyla Campanella'nın *Güneş Ülkesi* gibi Rönesans ütopyaları, bu hareketlenmelerin yüzyıllardır anlatılan görüşlerinin daha sistemli, daha laik, daha siyasi ve felsefi açıdan daha derin dile getirildiği eserler olmuşlardır (Campanella, 2008, s. 15).

Rönesans düşünürleri, doğa odaklı kırsal yaşam karşısında, kentin ve düzenin önceliğini savunan ütopyalarıyla akıl ve doğanın diyalektiğinden beslenen evrenler tasarlamışlardır. Rönesans'ın ütopya kentleri bu özelliğiyle, Yunan ideal kentine benzeyen merkezi ve daireler halinde yayılan yapısı ile tüm evrensel düzenin mikro kozmosunu temsil eden bir niteliktedir (Tandaçgüneş, 2013, s. 42, 43). Rönesans ütopyalarında hiyerarşi ve uzmanlaşma göze çarpsa da temelde hümanist bir bakış açısıyla herkes için ideal bir yaşam düşünülmektedir. Ütopya, More'un reformculara karşı beslediği düşmanlığa rağmen Rönesans düşüncesinin ayırt edici özelliği olan Helenci akılcılıkla, Protestan reformculuğunda bir çıkış yolu bulan Batı Hıristiyanlığı'nın demokratikleştirici etkisini harmanlamıştır (Kumar, 2005, s. 83). Thomas More ile birlikte ütopyanın varlık kazanması yeni bir toplumsal ve siyasi sistemin tasarlanabilirliğini olanaklı kılmıştır. Tarihsel dinamiklerin değişmesi ile ütopyaların yerini ada tasvirleri almıştır. Bu değişim kendini sanat ve siyasetten, bilime doğru evrilen süreçte göstermiştir. Böylece neredeyse her Rönesans ütopyasında bilim motifi işlenmiştir (Bacon, 2008, s. 8-18).

More'un ütopyasından distopyalara kadar geçen zamandaki ütopyaların akılcılığı, genellikle çok merkeziyetçi ve denetimli toplumsal sistemlere hayranlığa yol açmıştır. Bu merkeziyetçilik, Rönesans dönemi ütopyalarının şehir planı, görev dağılımı ya da yöneticinin kendisinde topladığı yetenekler ve aynı zamanda manevî ya da dinî alandaki etkilerde kendini göstermiştir.

Rönesans dönemi ile birlikte, evrensel barış arzusu, büyük keşif yolculuklarına ve sınırları olmayan yer-alan aramaya teşvik etmiştir. Toprağa bağlı ve *içe yönelik* bir egemenliğe sarılmış devlet formülünün ötesine geçiş, insanlık dışı uygulamalara bir çare arayışı; ilkel toplumların saf-iyi insan arayışına ve açığa çıkmamış, gizli altın çağ topluluklarına olan özlem Rönesans'ta ütopya yazma isteğinin temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda insanın kendisine, evrenin merkezinden daha başka bir yer ve anlam arayışı içinde sorgulamalarda

bulunması; geçmiş değerleri eleştirerek, şimdiki zamandan yola çıkıp onu başka yer aramaya sevk etmiştir (Mattelart, 2005, s. 19).

Rönesans döneminde, Orta Çağ insanının ulaşabileceği mükemmelliklerin öte dünyaya bırakılmasına karşılık, arzulanan güzelliklerin bu dünyada ulaşılabilir olduğu vurgulanmıştır. Kilisenin boyunduruğundan kurtulup, hem aklın egemenliğini her şeyden üstün tutan, hem de yaşamaktan coşkun bir haz duyan Rönesans insanı, gelecekteki ya da öte dünyadaki değil, bu dünyadaki mutluluğu istemiştir. Bu bakış açısı, eski düzen anlayışını yerinden sarsan bir değişim olmuştur. More'un *Ütopia*'sı da bu anlamda bir dönüm noktasıdır. Buradaki önem, öteki dünyaya havale edilen ideal düzenin bu dünyaya indirilmesinden ve burada arzulanmasından dolayıdır (Öztürk, 2006, s. 155). Böylece Orta Çağ'dan Rönesans'a kadar olan dönemdeki ütopya kurgularının durgunluğu ortadan kalkmış ve yerini yeni toplum tasarıları alanında yeni eserlere bırakmıştır. Rönesans ütopyalarındaki kurguların mükemmel düzeni yalnızca devletin ya da ülkenin düzeni ile sınırlı kalmamıştır. Bu ütopyalarda, insanların kişiliklerine mükemmellik kazandırılmak istenmiştir; kendisi ile birlikte tüm insanların çıkarlarını, mutluluğunu ve hazlarını düşünen insanın erdemlerle donatılması bu ütopyalardaki vatandaş olmanın bir şartı haline getirilmiştir.

Rönesans düşünce insanlarının yaşama karşı benimsediği bu dünyadaki mutluluk ve ideal düzen arayışı, dönem açısından büyük bir değişikliğe neden olmuştur: İnsanın en biricik yanlarından biri olan "beden"i önemsemeyen dindar Orta Çağ insanı, mutluluğu ancak öte dünyada aramıştır. Hatta bu dünyada ne kadar acı çektiyse öte dünyada mutlu olacağına inanmıştır. Ancak bu dönemde, insanlar ruhlarıyla birlikte bedenlerinin de önemli olduğunun ve ruhun yücelmesi için ille de bedeninin acı çekmesi gerekmeyeceğinin bilincine varmışlardır. Tam tersine beden ne kadar sağlıklı olursa ruhun da o denli sağlıklı olacağı çıkarımının üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Buraya kadar bahsedilen Rönesans ve Reformun getirdiği yeni bakış açıları, modern dünyanın doğuşunu etkileyen temel etmenlerdir. More'un eseri ve fikirleri, kendisinden sonra ve on altıncı yüzyıldan itibaren modernizmi ve aşamalarını düşünsel ve toplumsal yönde etkilemiştir. Bunun yanında modern dünyanın ortaya çıkmasında on altıncı yüzyılda Avrupa'da yapılan coğrafi keşiflerin etkisi de büyük ölçüde önemlidir (Kumar, 2005, s. 85). İster öyküleştirilmiş denizci muhabbeti tadında olsun, ister misyonerlerin ve yöneticilerin açıklayıcı bilge anlatımı biçiminde olsun, gezgin öyküleri, ütopya yazımında bu keşiflerden sonra edebi bir araç haline de gelmiştir (Pohl N. , 2017, s. 75).

Rönesans düşünürleri ütopya eserlerinde, ideal kent ve buradaki düzenin önemine vurgu yapmışlardır. Bu eserlerde kent bir akıl yaratımıdır ve en önemlisi tanrısal düzendeki makrokozmetik sistemin mikrokozmetik yansımasıdır. Bu özellikleriyle Rönesans ütopya eserleri, Yunan ideal kentine benzeyen, merkezi ve daireler halinde yayılan yapısı ile dikkat çekmektedir. Bu yapısal düzen en keskin biçimde Tomasso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde görülmektedir.

More'un *Utopia*'sından itibaren ütopyaların yazılmadığı tek bir yüzyıl, hatta bir on yıl bile olmamıştır. On yedinci yüzyılın başlarında "ütopya" sözcüğü, çoğu geleneksel anlamıyla belli başlı Avrupa dillerine yerleşmiştir. More'un *Utopia*'sı Louvain, Paris, Basel, Floransa, Köln ve Oxford'da orijinal Latincesiyle yayımlanmış; İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca'ya çevrilmiştir. Onun *Utopia*'sı, modern dönemin başlarında yazılmış en ünlü üç ütopyaya doğrudan esin kaynağı olmuştur: Anton Francesco Doni'nin *I Mondi* (1553), John Valentin Andreae'nin *Christianopolis* (1623) ve Tomasso Campanella'nın *Güneş Ülkesi* (1623). Bunların on yedinci yüzyıldaki ünü, ütopyanın yeni ve etkili bir tür olarak itibarını daha fazla yaymıştır (Kumar, 2005, s. 76-77).

On altıncı ve on yedinci yüzyılda, sonraki ütopyaçıların birçoğu için doğal dünyaya dair bilginin işlenmesi ve genişlemesi zihinsel faaliyetin en ağırlıklı ve heyecanlı uğraşı haline gelmiştir, aynı zamanda bunlar ahlâkı ve dini de dışlamamışlardır. Bu bağlamda, dönemin en çok bilinen iki ütopyasında dini motif berrak ve güçlüdür: Andreae'nin *Christianopolis'inde* ve Campanella *Güneş Ülkesi'sinde* ütopyalarının merkezine bilimsel ve teknik merakları yerleştirmiştir ve bunu manevi hedeflere tabi kılmıştır. Tüm zamanların en ünlü bilimsel ütopyası, Francis Bacon'un *Yeni Atlantis*'inde de aynı özellik geçerlidir. Böylece More'dan sonra ütopyaya bilim eklenmiştir. More'un *Utopia*'sında temele aldığı eşitlikçilik, antik ideal kentin hiyerarşik yapısından nasıl koptyusa Baconcu bilim de More'un ve More'a kadarki tüm ideal toplumların durağan niteliğini geride bırakmıştır. Bacon'ın çağından itibaren demokrasi ve bilim, modern ütopyanın içsel ve dışsal öncüllerini oluşturmuştur. Ütopyanın eşitlikçiliği nasıl akılcılığı ile zaman zaman kapıştıysa, bilimin dinamikleri de ütopyanın sınırlarını zorlamıştır. On altı ve on yedinci yüzyıldaki ütopyalarda *bilim*, ütopya toplumsal sistemlerde toplumsal düzenini sağlamaktan vazgeçmemiştir (Kumar, 2005, s. 89).

Bilimsel gelişmelerin oluşturduğu ilerleme düşüncesi, bilimin tam anlamıyla ütopya eserlerinde işlenmesine olanak tanımıştır. Rönesans dönemi sonlarına doğru, dönemin düşünürlerince ilerleme yolunun bilim olduğu konusu netlik kazanmıştır. Modern toplumda bilim, kabul edilebilir yegâne düşünce biçimi olma konumundadır, onlara göre geleceğin eşit

ve özgür toplumun temelindeki maddi bolluğun kaynağı bilim olacaktır (Kumar, 2005, s. 95). Rönesans dönemi önemli ütopylarından *Utopia* ve *Güneş Ülkesi* eseri, bilimsel gelişmelerin insanlık yararına kullanıldığı eserlerdir.

Rönesans dönemi ve erken modern dönem ütopyları, ideal toplumlarını ve kurguladıkları başka dünyaları uzak, keşfedilmemiş ülkelere, ıssız, haritada olmayan adalara ve gezegenlere yerleştirmiştir: Thomas More'un *Utopia Adası* ve Francis Bacon'un *New Atlantis*'i dışında bir de Francis Godwin'in *The Man in the Moone; or A Discourse of Voyage Thither* (Ay'daki İnsan ya da Ay'a Yolculuk) (1638) adlı kitabı çağdaş keşifler ve sömürge arayışlarından etkilenmiştir (Pohl N. , 2017, s. 73).

On yedinci yüzyılın sonlarına doğru yazılmış ütopyaçı unsurların bulunduğu eserler arasında Denis Veiras'ın *History of Sevarites* (Sevaritler Tarihi) (1677-79) ve Fenelon'un *Telemaque* (1699) (Telemak)'ı da vardır. More'un *Utopia*'sında toplumsal düzen içinde "değerli eşyalara önem verilmemesi" konusuna yapılan özel vurgu söz konusu edilen iki eserde de benzer biçimde vurgulanmaktadır. Ayrıca, Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1726) adlı kitabı, Fransa'da bir dizi hayali yolculuk ütopyasını esinlendirmiştir. Fransızların büyük bir hevesle okuyup, basit tekrarlarını yayınlattıkları Daniel Defoe'nin *Robinson Crusoe'su* da (1719) dönemin önemli ütopyaçı eseri olarak anılmıştır. (Kumar, 2005, s. 91).

On sekizinci yüzyıla kadar ütopya, iyi yaşam, eşitlik, kardeşlik toplumunu kurgulamıştır. Kolektif ilişkilere ve ortaklaşa sorumluluklara dikkat çekerek özellikle on yedinci yüzyılda baş gösteren bireyseliğe tepki göstermiştir. Bu eserlerde başlıca sorun; "ortak mülkiyetin olmadığı devletteki eşitsizlik ve kibrin, düzene yönelttiği tehditler" olmuştur. Çözüm ise genellikle devlet sisteminin adaletli ve düzenli işleyişinde, ortak mülkiyette ve akılcı eğitim sistemlerinde aranmıştır (Kumar, 2005, s. 90).

Ütopyaçı yazını köklü biçimde değiştirecek iki gelişme on sekizinci yüzyıl Fransasında doğmuştur. İlki insanoğlunun *kişisel-duygusal* yaşamını işleyen yeni temalarla ütopyanın ortaya çıkmasıdır. Diderot'nun *Supplement to Bougainville's Voyage*'ında (Bougainville'nin Yolculuğuna Ek), Restif de la Bretonne'un romanlarından ve her şeyden çok Marquis de Sade'ın eserlerinden cinsel özgürlük ütopyanın gündemine eklenmiştir. Sade'ın *La Philosophie dans le Boudoir* (1795) (*Yatak Odasında Felsefe*) adlı yapıtı, Hıristiyan tek eşliliğini yapaylık ve ikiyüzlülük suçlamalarıyla yerin dibine batırmıştır. Bu eserde, tüm erkekler ve kadınlar erotik arzularını sonuna kadar karşılayabilmektedir; bu durum ise sadece rahiplerin değil krallarının da tasfiyesini ve laik, eşitlikçi bir cumhuriyet kurulmasını gerektirmektedir. Cinsel ütopya konusunda Sade'ı daha sonraları aşan olmamıştır. Cinsel

ütopya Charles Fourier'in kaleminde daha yumuşak ve eğlenceli bir biçime kavuşmuştur, onun eserlerinde cinsel özgürlük, kadın-erkek eşitliği yaygın biçimde işlenen konular arasındadır. Bu eserlerden sonra, bir ütopya konusu olarak cinsellik yirminci yüzyılda dirilinceye kadar büyük ölçüde gizli kalmıştır (Kumar, 2005, s. 93).

Ütopya alanında ikinci ve daha derin olan yenilik, ütopyaya *zaman* boyutunun gelmesi ile gerçekleşmiştir; kurgulanan zamanlar gelecek zamanlardır. Rönesans boyunca popüler bir metin olan Lucian'ın *True History*'si (MS 160) (Gerçek Tarih), hicivli bir hayalde yolcularını güneşe ve aya götürmüş, hatta kocaman bir balinanın gövdesine sokmuştu. Fakat halen büyük ölçüde bilinmeyen bir dünyayla karşı karşıya olan erken dönem modern ütopyası, *iyi toplumu* ücra adalarda veya bilinmedik kıtalarda bulmaktadır. Kopernicus'un yeni evren anlayışı ve Galilei'nin teleskopu ütopyaları Dünya dışına çıkarmıştır. Artık ütopyalar da farklı bir zaman kurgulanmıştır ve bu zaman yaygın olarak da 'gelecek'tedir. Geleceği tasvir eden bu ütopyalar şimdinin penceresinden geleceğe dönük olasılıkları gözler önüne sermiştir.

Gelecek zamanda kurgulanmış ilk eser, Louis Sebastien Mercier'nin *The Year 2440* (1770) (2440 Yılı) eseridir. Zamanı geleceğe taşıyarak bir toplum kurgulamasını anlatan bu eser yine de *toplumsal görüş* itibariyle sıra dışı bir yaratıcılığa sahip değildir. Mercier'in bu ütopyası toplumsal normlara uygun, hatta zamanının standartlarına göre tutucudur. Teknoloji bir ölçüde gelişmiştir, eğitim ve aydınlanma dinden ziyade bilimin kılavuzluğunda liberal bir anayasal devlet kurmaya yetecek kadar ilerlemiştir; ancak esas ayrışma, aklın ve bilimin zaferinin gelecek bir zaman tanımış olmasıdır. Bunun öncesinde nasıl ki ütopya mekân sınırlarını aşmışsa, gelecekçi düşünce de ütopyanın zamansal sınırını aşmıştır: "Eutopia", yani *yeni yer*; "euchronia", yani *en iyi zaman* haline gelmiştir, bu kurgulanan *iyi zaman*, "gelecek"tir. Mercier'in sansürcüleri tarih kitaplarını yakıp imha etmişlerdir: Gelecek kafa karıştırıcı ve önemsizdir (Kumar, 2005, s. 94). On sekizinci yüzyılda Mercier'inde ortaya çıkan "gelecek zaman" belirlemesi sonraki ütopya için önemli bir evrim noktası olmuştur, ayrıca bu eser, ütopyaların eleştirel boyutunu ciddi anlamda sağlamlaştırmıştır.

On sekizinci yüzyılda "yeni yer" odaklı ütopya anlayışı farklı modellere evrilmiştir; ütopya *iyi yerden iyi zamana* götüren kurgulara yönelmiştir. Diğer yandan bu dönemde, ütopyalara farklı zaman boyutu eklenmiş olsa da ütopyacı umut ve arzular, yenedünyalara da yansıtılmaya devam etmiştir. Bu ütopyalar Amerikan yerlilerine özgü ekonomileri temel alan ve bunun yanı sıra ütopyacı toplum dâhilinde özel mülkiyetle paranın ortadan kaldırılmasını içeren, kendi kendine yeterli, üretime dayalı dâhili ekonomileri desteklemektedir. Sonuç olarak, on

sekizinci yüzyıl ütopyaları ilerleme, mükemmelleştirilebilirlik, akıl, toplumsallık ve reform söylemlerinden faydalanmıştır (Pohl N. , 2017, s. 89-90)

On sekizinci yüzyıl bitiminde *edebi ütopyanın* gerileyişinin, doğrudan ütopyanın gerileyişi anlamına geldiğini iddia edenler olmuştur. Söylediklerine göre ütopya, esas itibariyle felsefi tefekkürün nesnesidir. Gerek Platon, gerekse More ve ardılları için, ideal devlet “bir gelecek ideali” değil, varsayımsal bir ideal, bilgilendirici ve zihin açıcı bir etkidir ve harekete geçirmeye dönük bir amaç değildir (Kumar, 2005, s. 98). Bu nedenle on sekizinci yüzyıl sonunda ütopyayı gerek düşünsel yazın, gerekse edebi eserler alanında fazlaca görmek mümkün olmamıştır.

More'dan on sekizinci yüzyıla kadar klasik ütopya eserlerinde görülen “mükemmelleştirilmiş toplumsal düzen” in varlığı daha sonraki dönemlerde ütopya açısından bir kısıtlılık olarak görülmüştür. Bu dönem ütopycılarına göre buradaki kısıtlılık, düzenin ve uyumun dengesini tehdit edecek her tür faaliyetin klasik ütopyalarda tamamen yok edilmiş olmasıdır. Ayrıca bu eserlerde bilimin getirileri büyük ölçüde sınırlandırılmıştı, fakat bundan sonraki dönemlerde yazılan ütopyalarda bilimin getirebileceği evrensel problemlere karşı bir sınırlandırma getirilmemiştir. Tam aksine, yirminci yüzyılın distopya eserlerinde görüleceği gibi bilim artık insan için bu dünyadaki en büyük tehdit unsurlarından biri olmuştur. Bu yüzyıldan sonra ütopya adına fazlaca mükemmelleştirilmiş bu yerlerin umut verici düzeninden ziyade gerçek dünyanın kaçınılmaz problemlerini sergilemiştir.

Fransız Devrimi'nden yaklaşık yüzyıl kadar sonra yeni düşünceleri içeren bir iki önemli ütopya yazıldı: Thomas Spencer'in tarımsal ütopyası, *The Constitution of Spensonia* (1803) (*Spensonia'nın Oluşumu*) ve Etienne Cabet'in sosyalist ütopyası *Voyage en Icarie* (1840) (*İkarya'ya Yolculuk*). Fakat edebi ütopya, on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru yeniden belirene kadar esas itibariyle etkinliğini yitirdi. Eğer sonraki dönemlerde ütopya serpilmeyi sürdürdüyse-ki sürdürmüştür- klasik edebi ütopya biçiminde değil, ütopycı sosyalist teori biçiminde gelişmiştir (Kumar, 2005, s. 97).

On sekizinci yüzyılda sosyo-ekonomik açıdan, sanayi devriminden kaynaklanan bir ilerleme algısı mevcut olmuştur. Bu yüzyıla kadar kurgulanan ütopyalarda yer bulan bütün unsurlar, bu yüzyıla gelindiğinde gerçekleşmiş birer kehanet olacak gibi görünüyordu: Bilim, teknoloji, seri üretim ve iyileştirilmiş dağıtım sistemleri tüm insanlığın yiyecek, giysi ve barınak bulmasını güvence altına alıyordu. Sanayi devrimi gerçekten de büyük bir zenginlik yaratmış gibi gözüküyordu, ama bunun yanında da büyük bir yoksulluk getirmiştir. Charles Dickens'ın on dokuzuncu yüzyıl başında yazdığı romanlarından, Karl Marx ve Friedrich Engels'in

Komünist Manifesto'ya (1848) ve Henry George'un *Progress and Poverty (İlerleme ve Yoksulluk)* (1879) adlı incelemesine kadar gerek kurmaca gerekse kurmaca-dışı güçlü eserler, yaşanan çileyi, özellikle de kentli yoksulların çilesini eleştirmektedir (Roemer, 2017, s. 118-119).

Sanayi devrimi, yıkıcı etkiler yaratmış olsa da çağın insanları ilk etapta ilerleme fikrine olan inançlarını arttırmak istemişlerdir. Bilim, teknik ve sanayi alanındaki gelişmeler ve bunların sağladıkları kolaylıklar ile insanları yoksulluk, yalnızlaşma ve yabancılaşma duygusuna sürükleyen getirisi arasındaki gerilim tam da distopyalara konu olacak temel sorunun zeminini hazırlıyordu. Fakat yine de bu yüzyılın sonlarına doğru, yakın geçmişte yer alan büyük ilerleme unsurları ile demokrasinin getirdiği “iyi zamanları” yaratmak, düşünürlere ve çağın insanlarına, akla yatkın, etik, mümkün hatta doğal olduğunu düşündürmüştür.

On dokuzuncu yüzyıl kuşkusuz bir Altın Çağ, hatta belki ütopyacılığın Altın Çağı olmuştur. Çünkü bu dönem düşünsel anlamda birçok gelişmeyi kayıt altına almıştır. On dokuzuncu yüzyılda ütopyacı geleneğe en çok etki eden sistem sosyalizm olmuştur. Nitekim sosyalizm eşitlikçi bağlamda ütopyanın çok eskiden beri getirdiği mirasın devamı olabilme çabasında olmuştur. Ayrıca sosyalizm bu dönemi büyük ölçüde etkilemiş olan endüstri devrimi ve bilimdeki gelişmeleri de destekleyerek ideal bir toplum yaratmaya olan düşünceyi etkilemiştir (Roemer, 2017, s. 114). Ütopya bu yüzden on dokuzuncu yüzyılda büyük bir ölçüde karşımıza ütopyacı teori olarak çıkar. Henri Saint Simon, Charles Fourier, Auguste Comte, Herbert Spencer ve Karl Marx'ın büyük sistemlerinde kendisini gösterir. Başta Marx olmak üzere bunlardan birçoğu düşüncelerini tarif ederken “ütopya” terimini kullanmaktan kaçındı. Ütopyalar kurgusal ve hayali, oysa kendi düşünceleri bunun aksine bilimsel ve pozitivistti. Bunlar polemige yarayan pratik ayrımlardı; ancak on dokuzuncu yüzyıl toplumsal teori projesinin temeldeki ütopyacı karakterini gizleyemezdi. Comte'un “insanlık dini”ne hizmet eden “bilimsel ruhban zümresi”nin kılavuzluk ettiği “pozitif toplumu'nda” klasik ütopyaya özgü mükemmellik ve nihailik vardı. Saint Simon ve Herbert Spencer'in ‘sınai toplum’u (sanayi toplumu) da benzer şekilde insanlığın, özgürlük ve hakimiyete doğru ilerleyişindeki zirve olan evrimsel bir niyet noktasına ulaştığına ya da ulaşmak üzere olduğuna işaret etmektedir (Kumar, 2005, s. 97). Marx, Engels ve resmi sosyalistlerin itirazlarına karşın, on dokuzuncu yüzyılın sonunda canlanan edebi ütopyayı esinleyen sosyalist ütopya olmuştur. Bellamy'nin *Geçmişe Bakış*'ında, Morris'in *Hiçbir Yerden Haberler*'inde, Theodor Hertzka'nın *Freiland*'ında (1890) ve Wells'in *Modern Ütopya*'sında sosyalizm, modern ütopya olarak kabul edilmiştir. Niteliğinin tam olarak ne olduğu üzerine farklı tartışmalar olsa

da, bu dönemde ütopya yazarlarının dikkatini çekebilen tek ütopya biçimi sosyalist ütopya olmuştur. W. H. Hudson'un *A Crystal Age*'indeki (1887) (Kristal Çağ) gibi birkaç ilkel toplum ütopyası istisna kabul edilirse, gerçekten de o dönemdeki ütopya edebiyatı gerçek malzemeyi oluşturmuştur, ancak bu, sadece modern ütopyanın gündemini sosyalizmin ne kadar belirlediğini göstermiştir (Kumar, 2005, s. 100).

1880'den 1920'ye dek üretimde, dağıtımda, dolaşımda, tirajlarda ve okuryazarlıktaki artışta, çağın iktisat, eğitim ve teknoloji alanındaki önemli gelişmeleri etkilidir (Roemer, 2017, s. 138). Ütopyaların yazılmaya başlandığı zamandan bu yana, onun yalnızca bir kurgudan ibaret olmadığı vurgulanmıştır. Ütopya, kurgulandığı her yüzyılda topluma ve insanlığa yönelik birtakım problemler ya da olumlu getiriler üzerinde durmuştur. On dokuzuncu yüzyılda da ütopyanın getirilerinin, bunları eyleme geçirmeye esin kaynağı olarak görülebileceği fikri oluşmuştur. Bu nedenle bazı toplum bilimciler ve düşünürler açısından, ütopyanın kurgusal yönünün yanı sıra ütopyalarda işlenen konuların uygulama karşılıklarının da olabileceği söylenmiştir.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde sosyalizmin ütopyalara olan güçlü etkisini tekrar görülmektedir. Sosyalizmin bu güçlü etkisini, 1940'lara kadarki zaman kesitine hâkim olan distopyacılar dolaylı ve ters bir tarzda kabul etmiştir: Zamyatin'in *We (Biz)*, Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*, Arthur Koestler'in *Gün Ortasında Karanlık* (1940) ve Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü sosyalizmin şu ya da bu biçimini kötü suçlamalara yönelik işlemiştir (Vieira, 2017, s. 7). Ütopya, olumsuz kutbu olan alaycı ve karamsar distopyaya kaydığında sosyalizmin modern dünyada saldırısının tüm şiddetine cidden değen tek eğilim olduğu gerçeği, sosyalizmin üstünlüğünü ifade etmektedir, çünkü çağın en büyük umudu sosyalizmde cisimleşmiştir. En itibarlı Batılı aydınlar onu benimsemişlerdir ve yeni Sovyetler Birliği gibi büyük toplumlar onu gerçekleştirmenin eşiğinde gözükmüşlerdir. Bunun karşısında dehşete kapılanlar için barındırdığı derin tehlikeleri göstermenin en iyi yolu sosyalizmi ütopyaların merkezine yerleştirip korkunçluğunu ve kısırlığını herkesin gözleri önüne sermek olmuştur. Mademki sosyalizm modern ütopya idi, modern antiütopyanın da ana konusu olmalıydı. Onun gerçekten yirminci yüzyıl antiütopyasının tek konusu olduğunu bile söyleyebiliriz bu anlamda modern antiütopyayı sosyalizm yaratmıştır (Kumar, 2005, s. 100-101).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında sosyalist ütopyanın sönüşü bu nedenle sadece ütopyayı değil antiütopyayı da belli sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. İkisi de farklı şekillerde iade edilmiş olsa dahi, canlılıklarının kaynağı olan umudun kayboluşunu görmüştür; biri övüp

geliştireceği nesneyi yitirmiştir; diğeri ateşli saldırılarının hedefini yitirmiştir (Kumar, 2005, s. 101).

'Distopya' terimi yaygın dolaşıma ancak yirminci yüzyılda girer; ama bunun öncesinde de zaman zaman ortaya çıktığı olmuştur. Yirminci yüzyılda distopyanın, ütopyacı idealin başat ifadesi haline geldiği ve totaliter kolektivizmin devasa başarısızlıklarına ayna tuttuğu genel olarak kabul görmektedir (Claeys, 2017).

Tarihsel olarak ütopya kavramı dört karakteristik özelliğinden biriyle tanımlanmıştır: Hayal edilen toplumun içerdikleri; ütopyacı imgelemin kristalleşip büründüğü edebi biçimi; ütopyanın işlevi, yani okurun üzerinde bıraktığı etki, okurunu harekete geçirmeye itmesi; kişinin içinde yaşadığı topluma karşı duyduğu hoşnutsuzluğun neden olduğu daha iyi bir yaşam arzusu.

Ütopyanın yirminci yüzyıldaki korku ütopyalarına dönüşmüş hali olan distopya eserleri oluşturdukları kurgu çerçevesinde bilimsel gelişmeleri kullanmaktan çekinmemiştir. Distopya, George Orwell'in *1984*'ü, Yevgeni Zamyatin'in *Biz*'i ve Aldous Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya*'sına dönük kullanımındaki kolaylıkta da görüldüğü üzere, siyasi kurmaca içinde de bilimin getirilerine yer vermiştir. Distopya adına karşın, ütopyanın doğrudan zıddı değildir. Ütopyanın gerçek zıddı, ya bütünüyle plansız ya da özellikle korkunç ve berbat olmak üzere planlanmış bir toplumdur. Fakat distopyalarda böyle plansız ve berbat kurgular salt amaç değildir. Onların amacı, ütopyaların "umut" ögesi ile vermek istediği mesajı, "korku" ögesi ile vermektir. Kısaca tipik kullanımıyla distopya ne plansızdır ne de salt korkunç ve berbat bir toplum oluşturmak istemektedir; hatta daha ziyade distopyalar, yanlış yönde gitmiş bir ütopya veya toplumun belirli bir kısmı için iş gören bir ütopyadır. Ütopya bizi bir geleceğe taşıyıp şimdiki betimlerken, distopya bizi karanlık ve bunaltıcı gerçekliğin tam ortasına bırakarak, burada ve şimdiki semptomlarının ayırtına varıp tedavi etmezsek gelecek olan korkutucu bir geleceği önümüze koymaktadır (Vieira, 2017, s. 8)

Rönesans ütopyaları görece sabit ve değişmez bir niteliğe sahiptir. Ütopya, bir kere benimsendiğinde ideal toplumun ele alınışına belli kaçınılmaz kısıtlar getiren tekil ve ayrık bir ideal toplum biçimi yaratır. Tarihsel zamanın yarattığı farklar da bu temel ele alış tarzını ancak kısmen etkileyebilir.

Kendi kategorisinde ütopyanın inişli çıkışlı bir tarihi olmuştur; ancak ütopya var olmaktan, sürekliliğini sürdürmekten asla vazgeçmemiştir. Ütopya on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda güçlü bir akım iken on sekizinci yüzyılda amacını ve yönünü yitirmiş gibidir. Edebî biçimiyle

on dokuzuncu yüzyılın büyük bir bölüm boyunca Batı düşünce yaşamının sınırları dışını itilmiştir. Ancak ütopyacılık, ütopyacı toplumsal teori ve ütopyacı komünal deneyler şeklinde gene de gelişmesini sürdürmüştür, yüzyılın sonlarına doğru edebi ütopya yeniden boy gösterdi. Dinçliğiyle ve gördüğü rağbetle alter egosu (diğer benliği) ütopyayı ve distopyayı yeniden diriltmiştir.

Distopyacı romanın olay örgüsü genel olarak yabancılaşma, isyan, mağduriyet ve son bir baskılama etrafında gelişir. Zamyatin, Huxley, Orwell gibi distopyacılar eserlerinde gelecekte konumlandırılmış klostrofobik bir kent tarif ederler: Mimari bakımdan insanı boğan kapalı bir ortama hükmeden totaliteryen bir devlet, sıkı kurallarla yönetilen ve köleleştirilmiş bir halk, bireylerin üzerindeki “ya boyun eğ ya da tasfiye ol” biçimindeki yoğun baskı. Bahsedilen bu romanlardaki kahramanlar (Zamyatin’in D-503’ü, Huxley’nin Bernard Marx’ı ve Orwell’in Winston Smith’i) yabancılaşmış yurttaşlardır. Bu dönemde yazılan Zamyatin ile Orwell’in distopyalarının diğerlerinden farklı yönleri vardır: kurgusalın içine baskıcı yönetimi kesin ve net biçimde eleştirel olarak yerleştirmeleri gibi. Bu eserler bilimsel kurguların içinde insanın yaşamına dair, değerlerine ve bireyselliğine dair huzursuz oldukları konuları işler. Örneğin Zamyatin ve Orwell’in toplumsal düzen içinde adeta duyguları alınmak istenen makineler haline gelmiş bireylerin kendi benliklerini yok edişi görülür. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıldan kalma, bilimsel, teknolojik, düşünsel, ekonomik anlamdaki küresel ilerlemelerin getirdiği olumsuz etkilerin eleştirel vurguları yirminci yüzyıl distopyalarının temel problemidir. Bu yüzyılın distopyaları, hem döneme ait hem de geleceğe dönük olarak “ilerleme” nin yarattığı yıkıcı etkileri betimlerken, insanın makineler içinde, “anlam” arayışlarının geçmişe dönük bir muhasebesini yapmaktadır. Kısacası dünyadaki hızlı değişim ve dönüşüm ütopya eserlerinin seyrini etkilemeden edememiştir.

Ütopya tarihine bakıldığında önemli bir gerçek varsa o da şudur; ütopya her yüzyıl değişen, dönüşen ve farklı tartışmalara yol açmış olsa da, insanî değerler ışığında var olmaya ve kendini göstermeye devam edecektir. Bu noktada, insan ve değerleri olmadan toplum düşünülemeyeceği gibi ahlâkî değerler, düzen ve eğitim olmadan da bir toplum ideali kurgulanması pek mümkün görülmemiştir.

BÖLÜM IV

ÜTOPYA-DİSTOPYA YAZARLARI VE ESERLERİ

4.1. Thomas More'un Hayatı ve *Utopia* Eseri

Ütopya toplumda huzur ve barış ortamı tasarlamasının yanında, bugün yaşayanlara ve yaşanabileceklere sunulan, bugünden daha yaşanılabilir bir toplum tasarısını oluşturur. Her ne kadar, ütopya yazarı kendi toplumundaki düzensizlik ya da rahatsız edici gerilimleri gündeme getirirse de ütopyalar, tüm insanlığa sunulmuştur. Temelde barışçıl bir toplum ve adalet üzerine kurulu bir düzen tasarlayan More da, Rönesans döneminin en önemli ütopya yazarıdır. Onu yazın ve fikir dünyasını önemli kılan sadece ütopya yazmış olması değil, “ütopya”nın kavramsal dünyası ile kurgusal alanına yön vermiş olmasıdır. More, kendisinden önceki tüm toplumsal tasarımlardan farklı ve geleceğe dönük, sürekli hale gelen fikrî ve toplumsal bir yazın alanının öncüsü olmuştur (Mattelart, 2005, s. 31-33). Döneminden, yine öncelikle kendi dönemindeki topluluğa ve sonra tüm insanlığa “daha yaşanılabilir bir toplum nasıl olur?”u kendi düşünce düsturundan göstermeye çalışmaktadır. More’u ve eserini daha iyi anlamak için onun hayat serüvenine ve yaşadığı toplum yapısına bakmak gereklidir.

Thomas More, burjuva kökenli ve sonradan aristokratlık kazanmış bir ailedendir. Babası yargıç olan More, 1490-1492 yılları arasında Canterbury Başpiskoposu'nun hizmetine girmiştir. Aynı zamanda *Utopia* eserini yazdığı Rönesans Dönemi'nden fazlaca etkilenmiştir. Başpiskoposun yanında eğitimini bitirdikten sonra Oxford Üniversitesi'nde eğitim gören More, burada iki yıl eğitim gördüğü dönemde yazılarını yazmaya başlamıştır. Bu dönemde Latin ve Yunan edebiyatına olan ilgisi artmış, Oxford'da iki yılın sonunda üniversiteyi bırakarak Londra'ya geri dönmüştür. 1496'da hukuk eğitimi almış ve 21 yaşında Londra Barosuna avukat olarak kaydolmuştur (More, 2017, s. 119)

Thomas More, hukuk eğitimi aldığı dönemde manastır hayatı da yaşamış ve aynı dönemde rahip olmak istemiştir. 1501-1504 yılları arasında keşiş olmak için bir manastıra çekilmiştir. 1504 yılında Avam Kamarası seçimlerine girmeye karar vermiş, ardından parlamentoya

seçilince manastır hayatını sonlandırmıştır. 1499'da Erasmus ile tanışmış ve aralarında sıkı bir dostluk başlamıştır. Öyle ki Erasmus 1509 yılında basılan “Deliliğe Övgü” adlı yapıtını More'a adamıştır (More, 2017, s. 126)

Ülkeyi yönetenlerin mutlak iktidarına her zaman karşı çıkan More, düşüncelerini etrafıyla paylaşmaktan çekinmemiştir. Bu yüzden Kral VII. Henry'nin öfkesini üzerine çekmiştir. Bunu fark eden More bu kinden kurtulmak adına bir süreliğine seyahat etmiş ve 1509'da Kral öldüğünde ülkesine tekrar dönmüştür. Bir sonraki yıl yargıçlığa yükselmiş ve hümanist tutumu ile halkın sevgi ve hayranlığını kazanmıştır (Haçerlioğlu, 2012, s. 180)

Üst düzey görevleri yapmaktan hiç de memnun olmayan More, 1517 yılında Kral VIII. Henry tarafından özel danışman olarak atanmıştır. Kariyer hayatı gittikçe ilerleyen More, bir süre sonra kralın özel sekreteri olarak da görev yapmaya başlamış, resmi belgeleri yazmaya ve yabancı ülkeler ile iletişimi sağlamaya başlamıştır (Haçerlioğlu, 2012, s. 181)

Mevcut düzenin aksaklıklarını açıkça eleştiren ütopyalar yazdıkları dönemdeki siyasetçileri pek fazla memnun eden yapıtlar değildir. Bu nedenle ütopyaların gerçekleşebilmesi fikrine karşı olmuşlardır. Bu durum Thomas More'un (1478-1535) *Utopia*'sının (1516) yayımlanması sürecinde, eserindeki toplum düzeninin bir kısmını gerçek yaşamında uygulaması nedeniyle, İngiltere Kralı VIII. Henry tarafından idam edilmesinde görülmektedir. (More, 2017, s. 144-145). Aslında More'un karşı çıktığı VIII. Henry'nin kendini kilise başı yapan, 1534 yılında *Act of Supremacy* olarak adlandırılan, özel yasayı üyelere baskı yaparak parlamentodan geçirmesi, ülkenin ileri gelenlerinin bu yasaya boyun eğecekleri konusunda açıkça ant içmelerini istemesiydi. Böyle bir ant ise, Katolik olan, dolayısıyla papayı Hıristiyan dünyasının başı sayan Katolik Thomas More'un vicdanına aykırıydı. Bu durum, Kralın isteğini asla kabul etme taraftarı olmayan ve çektiği eziyetlere rağmen geri adım atmayan More'un 1535'te idamı ile sonuçlanmıştır (More, 2017, s. 146)

More'un yaşadığı dönem, siyasi ve toplumsal düzen konusunda sıkıntıları olan bir dönemdir. More, toplumunun ve insanlığın çektikleri konusunda sessiz kalmamıştır. Yönetime aykırı olan fikirlerini saklamak yerine, hem edebi olarak hem de düşünce hayatında önemli ve farklı bir alan açacak olan “*Utopia*” eserini yazmıştır. Kendisinin ölüme mahkûm edilmesine neden olsa da bu eser, yazı ve düşünce dünyasına günümüze kadar ulaşan yeni kavram ve alan açmıştır (Mattelart, 2005, s. 30).

More, ütopya kurarken genel kurallardan muhakeme ile çıkarsama yapmak yerine, teoriyi uygulamada göstermeyi tercih etmiştir. Teorik uygulama olarak ütopyanın ve onun

Utopia'sının özgünlüğü buradadır. More, tamamen somut alternatif bir toplumsal düzeni betimleyerek, kötülüklerin ve bunların tedavisinin birbiriyle sistematik iç içeliğini iddia etmekle kalmamakta, aynı zamanda bunu göstermektedir (Kumar, 2005, s. 140-141). Kısaca More, toplumun yeniden inşaya ihtiyaç duyma noktasında, tek tek sorunların çözümünü tümüyle yeniden bir toplumun inşasında, hayali de olsa bir yeniden düzenlemeyle açıklığa kavuşturmakta bulmuştur.

Ütopya kurma, More'dan beri toplumsal teorinin ciddi başlıklarından birini oluşturmaktadır. Ütopya düşüncesi, o zamanlar yeni olan, toplumun bilimsel incelemeye ve akılla yeniden inşaya uygun bir nesne olduğu görüşünün izinden gelerek, toplumu inceleyen bu alanlardan biri olmuştur. Ütopyanın, biçimsel ve bariz telkin amacı onu toplumu ele alan diğer dallardan ayırmaktadır. Ancak ütopya kendisini eleştirel ve yapıcı bir toplumsal analiz biçimi olarak görmektedir. Platon'un sorgulayıcı, diyalektik ve kurgusal yöntemi pek çok alanda devasa bir etki yapmış ve bazen de ütopya tarafından taklit edilmiştir: ancak özellikle More'dan sonra, ütopya yazın türü genellikle başka tarzlar takip etmiştir (Kumar, 2005, s. 70).

On altıncı yüzyılda Thomas More, Platon'un düşüncelerini yeniden canlandırarak, kendi döneminin toplumsal sorunlarına çözüm olarak yorumlayıp "Utopia" adıyla yeniden gündeme getirmiştir. Bu dönemi izleyen yüzyıllarda birçok filozof ve yazar aynı işlemi yineleyip kendi ütopyalarını yazmışlardır. Bu ütopyalardan her biri, kendi kurgusal ülkesini oluşturarak, her alanda mükemmel bir çözüm öngören hayallerini, tarihin akışını değiştirmek için sunulmuştur. More'dan sonra Campanella, Bacon ve diğerleri, günümüze kadar süren bir geleneğin ilham aldığı önemli isimlerinden olmuşlardır.

"Ütopya" kavramının tarihsel seyri, yalnızca Thomas More'un 1516 yılında kitabında betimlediği adaya bir isim vermek amacıyla türettiği sözcüğün tarihine indirgenememektedir. Yine de ütopya sözcüğünün ortaya çıktığı koşulları dikkatlice ele almak, hem More'un bu sözcükle ne kastettiği hem de ütopya sözcüğünün o zamandan bu yana edindiği yeni anlamları daha iyi kavramamızı sağlayabilmektedir (Mannheim, 2002, s. 221)

More'un 1516'da eserine verdiği isim olan "utopia" (ütopya) sözcüğünün oluşumuna bakılırsa; bu sözcüğün bir neolojizm (türenti) olduğunu belirtmek gerekir. Öncelikle More ütopya sözcüğünü yaratmadan önce hayali adasını adlandırmak için başka bir sözcük kullanmıştır: *Nusquama*. Nusquam, Latince "hiçbir yer", "hiçbir yerde" ve aynı zamanda "hiçbir durumda" demektir. Dolayısıyla, şayet More kitabını bu adla yayımlasaydı, böyle bir yerin varlık olasılığını inkâr etmiş olacaktı. Oysa More yeni bir düşünceyi, o dönemde Avrupa'da yükselmeye başlamış olan yeni düşünce akımlarına ses verecek yeni bir duyguyu

aktarmak istemiştir. Onun ütopya düşüncesi, esasında antik dünyanın, yani Yunanistan ve Roma'nın insanlığın entelektüel başarısının doruğu sayıldığı ve Avrupalıların bu antik dünyayı model aldığı dönem olan Rönesans'ın ürünüdür. Aynı zamanda bu düşünce, insanın salt yazgısını kabul etmek üzere var olmadığını, geleceği inşa etmek için akli kullanmak üzere de var olduğunun keşfi üzerinden temellenen hümanist bir mantığın da sonucudur. Orta Çağ'ın toplumsal düzeninin yıkıntılarında sonra, insani bir mükemmeliyet haline ulaşma kapasitesine erişilmese de en azından insanın kapasitesine duyulan güven doğmuştur. İnsanı merkeze alan bu yeni bakış açısı en azından barışı teminat altına almak amacıyla, toplumu da mevcut olandan farklı bir şekilde düzenleme becerisi meydana getirmiştir. More, Utopia'sını yazarken Amerigo Vespucci'nin, Kristof Kolomb'un ve Angelo Poliziano'nun keşfedilmemiş dünyalarından ve yeni halkların keşfini anlattığı mektuplardan esinlenmiştir. Bu keşifler ile coğrafi ufukların genişlemesi, zihnin ufuklarının da genişlemesinde etki sahibidir. Coğrafi genişlemenin *Öteki*'nin keşfini ima etmesi kaçınılmaz olmuştur. Dahası More *ötekiliğe* ilişkin bu yeni beliren farkındalığı, başka mekânların, başka insanların ve farklı örgütlenme biçimlerinin icadını meşrulaştırmakta kullanmıştır. Sonuç olarak, neolojizmini yaratmak için iki Yunanca sözcüğe başvurmuştur. “Değil/olmayan” anlamını taşıyan ve “u” sesine indirgenen *ouk* ile “yer” anlamına gelen *topos* sözcüklerine, yer bildiren *ia* sonekini eklemiştir. Dolayısıyla etimolojik açıdan ütopya, olumlama ve yalanlamayı aynı anda içeren bir hamleden doğan, aslında yer olmayan bir yerdir (Vieira, 2017, s. 5-6).

More'un “utopia” kavramının dilsel karmaşıklığı, bugüne kadar Utopia eserinin özellikle düşünsel alanda popüler olmasını engellememiştir. Eser, 1516 yılından, yani ilk yayımlanışından bu güne kadar birçok dile çevrilmiş ve baskısı neredeyse hiç tükenmemiştir. Yazın alanında bu eserin hem çok ciddi bir eser olduğu hem de okurun keyif almasını sağlayan kurguya sahip olduğu görülmektedir. Bugün “ütopya” sözcüğünü kullanan çoğu kişi onun dilbilimsel bu karmaşıklığından haberdar değildir.

More'un yeni olan bir şeyi isimlendirme ihtiyacından doğan “ütopya” sözcüğü, yine More'un icat ettiği anlatı şemasını da kapsamaktadır. Oysa bugün ütopya sözcüğü, “düşsellik” aracılığıyla gerçekliğe alternatif çözümlerin üretilmesi üzerine temellenen bir düşünce geleneğine atıfta bulunmanın yanında, More'un zamanından önce yazılmış metinlerden söz etmek için de kullanılmaktadır (Vieira, 2017, s. 8). Kısacası, ütopya sözcüğü More'un kullanımından sonra, kavramsal olarak ortaya çıkarmasından önceki zamanlarda, bugün ve hatta gelecek zamanlarda ifade ettiği “kurgusal alanı” adlandırmak için kullanılmıştır ve kullanılacaktır.

More'un ütopya kavramı, genel anlamda 'daha iyi bir yaşama duyulan özlem'in haricinde, mitlere kadar dayanan ütopyacılı düşüncelerden farklılık göstermektedir. Ütopyaların tarihine bakıldığında yine de *Utopia* eserinden önce, 'hayal edilen yer'i anlatan tüm eserler, ütopyacılığın nüvelerini oluşturmaktadır. Örneğin, Platon'un *Devlet*'i ve Aziz Augustinus'un *De civitate Dei (Tanrı'nın Şehri)* adlı eseri, ütopya kavramının öncesi, yani arka planının bir parçasıdır. Fakat bu toplumsal örgütlenmelerin ya da şehir kurgularının örnekleri ile More'un *Utopia*'sı arasında özellikle içerik yönünden ciddi farklar vardır. Bu durum kendi dönemi ve sonrası için *Utopia*'nın önemine vurgu yapan bir noktadır (Mattelart, 2005, s. 31).

Utopia eserinin kurgusal içeriğine geçmeden önce More'un eserini yazdığı dönemin koşullarına genel anlamda bakmak gerekmektedir: İngiltere'yi gelecekte bir ticaret devine dönüştürecek olan önemli keşifler ve girişimcilik ruhu onun döneminde önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde, İngiltere yakın ülkelerle ticaret yapmıştır ve ticari alanda büyük gelişmelerin getirisi olarak kırsal alanda üretim açısından büyük değişimler yaşanmıştır. Toprağı siyasi görevlerin ve yükümlülüklerin temeli olarak gören Orta Çağın feodal anlayışından, onu gelir getiren bir yatırım aracı olarak gören modern anlayışa geçiş görülmektedir. Bu dönüşüm, hem ticaret burjuvazisini toprak edinmeye yöneltmiş hem de orta ölçekteki aristokrat sınıfını yeni bir burjuva sınıfına dönüştürmüştür. Birçok köylü, toprağını gönüllü ya da gönülsüzce büyük toprak sahiplerine kaptırdığı ve otlaklara dönüştürülen bu topraklarda artık emeklerine ihtiyaç duyulmadığı için, küçük çiftlik sistemi yok edildiği için, köylerden kentlere doğru aktarmıştır. Bu durum bir bakıma *Utopia*'da Hythloday karakterinin yakındığı vahşi bir ekonomik devrimin gerçekleştiğini gösterir. Bu vahşi devrim, ekonomik gelişme getirmekle birlikte büyük bir yoksulluğa da neden olmuştur. Topraksız kalan köylüler ve soyluların artık hizmetlerine ihtiyaç duymadığı için yol verdikleri askerler; yollarda, kentlerde avare dolaşan serserilere ve kentlere akan dilenci sürülerine dönüşmüşlerdir. Bu ekonomik durum, kentlerde hırsızlık gibi suçların artmasına yol açmıştır. More'un *Utopia*'yı yazdığı dönemde Londra'da yetmiş bin civarında dilenci bulunmaktadır. Kentlerdeki yozlaşma ve adi suçlar o kadar artmıştır ki, on altıncı yüzyıl İngiltere'sinde hırsızlığın cezası idamdır. Buna rağmen bu dönemde suç oranı azalmamış aksine giderek artmıştır (More, 2017, s. 117-155).

Thomas More, Latince yazdığı başyapıtı *Utopia*'nın ilk olarak ikinci bölümünü yazmıştır, 1516'da ise birinci bölümünü yazmış ve eserini iki yılda tamamlamıştır. Yayınlanır yayınlanmaz büyük ilgi uyandırmış olan *Utopia*, iki yıl geçmeden çeşitli Avrupa kentlerinde beş altı kez basılmıştır; Almanca, Felemenkçe, İtalyanca ve Fransızca'ya çevrilmiştir.

More'un kitabının önce ikinci daha sonra birinci bölümünü yazmasının kendisine göre haklı bir nedeni vardır: More düşlediği kusursuz düzeni anlattıktan sonra, kendi ülkesindeki ve tüm Avrupa'daki olumsuz toplumsal düzenin, *Utopiası*'nda anlattığı düzenle karşılaştırılınca yaşadığı dönemin özellikle siyasi ve ahlâkî durumunun ne kadar kötü olduğunu göstermek istemiştir. Gidişatın olumsuzluğunu gösteren More, *Utopia*'nın ikinci bölümünde yaşanması daha mümkün *Utopia* toplumunun özelliklerini anlatmaktadır. Avrupa dillerine çevrilen ve dönemi için önemi büyük olan eserin, İngiltere'de Latince metni bile yayımlanmamıştır. *Utopia*, 1551 yılında, yani More'un ölümünden on altı yıl sonra İngilizce'ye çevrilebilmiştir. Çeviri ve yayımlanma konusunda eserin başına gelenlerin nedeni, More'un İngiltere'nin siyasi ve toplumsal düzenini kıyasıya yermekle kalmayıp, gittikçe Protestanlığa kayan anayurdunda, Katoliklik uğruna ölüm cezasına çarptırılan bir vatan haini konumuna düşmüş olmasıdır (More, 2017, s. 155-156).

Utopia'nın ilk bölümünde, Utopia adasına gittiğini ve yaşantısını gördüğünü söyleyen Raphael Hythloday adlı gemicinin konuşmalarına yer verilmiştir (More, 2017, s. 157). More'un kendisinin de içinde bulunduğu kitabın birinci bölümündeki bu konuşma ve tartışmada; kendi ülkeleri ve *Utopia*'nın siyasi, ahlâki, ekonomik ve toplumsal düzeni konusunda karşılaştırma ve tartışmalar yapılmıştır. Bu bölüm aynı zamanda, ceza, kanunlar, devlet işleri ve insanların bilinçli davranmaları üzerine de eleştirileri içermektedir. *Utopia* şehrinin anlatıldığı asıl bölüm olan ikinci bölümden hacim olarak daha kısa olan kitabın birinci bölümünde; More'un yaşadığı dönemin “ölüm cezası”, “savaş” ve “kölelik” durumlarının insanlar üzerindeki olumsuzlukları eleştirel bir dille anlatılmıştır.

Utopia şehrinin anlatıldığı ikinci bölümde ise, birinci bölümde yapılan eleştiriler, *Utopia* halkının yaşantısı anlatılarak temellendirilmiştir. Elli dört kentten kurulu olan *Utopia*'da her kentte altı bin aile yaşamaktadır. Her aile ise yirmi iki kişiliktir. Bu ailelerin yirmisi kadın, erkek ve çocuktur, kalan iki kişi de esirdir. Esirleri saymazsak bu adada sınıf yoktur; herkes eşittir. Kadın ya da erkek toplumun her üyesi iki yıl tarlada çalışmak zorundadır. Her *Utopia* vatandaşı için zorunlu olan bu ziraat çalışmasını tamamladıktan sonra herkes kendi uğraşına dönebilmektedir. *Utopya*'da saldırma savaşı yoktur fakat savaş durumu bir zorunluluk haline gelirse bu yalnızca savunma savaşıdır. *Utopia* adasında kimseye zorla askerlik yaptırılmaz çünkü buradaki anlayışa göre; zoraki askerlik başarısızlık getirir ve hiç bir işe yaramaz. Thomas More bu fikri ile vatan sevgisini ve gönüllülük esasını vurgulamıştır (More, 2017, s. 81-89).

Ütopya ve distopya eserlerinin çoğunda, ele alınan ortak konulardan biri olan “kadın-erkek ilişkisi” ve “aile kurumu” *Utopia*'da özgür bir alan olarak kurgulanmıştır. Burada aile kurmanın bir sakıncası yoktur, ancak kızlar on sekiz erkekler ise yirmi iki yaşından önce evlenememektedir. Boşanmaya da izin vardır-tabiki toplumda sıklaşmadığı ve huzuru bozmadığı sürece-zira burada kişi biriyle anlaşamaz hale gelmişse onunla yaşamak zorunda değildir. Çocuklar doğduktan sonra kendi ailelerinde yaşarlar fakat bir ailenin çocuğu olmamışsa diğer ailelerden bu aileye çocuk vermeleri istenebilir. Her ailenin evi vardır fakat burada özel mülkiyet hiçbir şey için geçerli olmadığı için evler her on yılda bir kur'a yoluyla dağıtılmaktadır. Burada özel mülkiyet yöneticiler de dâhil herkes için yasaktır ve herkes bu durumu gönüllü olarak etmiştir. Çünkü özel mülkiyet burada hırsızlık, hile, yalan, adaletsizlik gibi her kötülüğün temel kaynağı olarak görülmektedir.

4.1.1. More'un *Utopia*'sı ve Platon'un *Devlet*'i

Sir Thomas More'un *Utopia*'sını yazarken büyük ölçüde Platon'un etkisinde kaldığı düşünülmektedir, fakat bu iki eseri bütünlükçü olarak karşılaştırırsak yalnızca kusursuz bir devlet tasarlamak konusunda More'un Platon'dan fikir aldığı görülür. Kurgulanmış bu iki devlet yapısında birkaç ayrıntının da benzediği görülmektedir.

Mülkiyet konusunda, *Utopia*'da ortaklık söz konusudur ve bu ortaklık tüm toplumu kapsamaktadır. Platon'un *Devlet*'inde ise mülkiyet sahipliği ve ortaklık ancak, savaşçılar ve bekçiler sınıfına özgüdür. Kısaca Platon'un *Devlet*'indeki sınıflı toplum yapısı olmasına rağmen *Utopia*'da sınıfsal toplum yapısı görülmez. Tam aksine More, *Utopia*'sında baştan sona kadar sınıfsız bir toplum ve aynı zamanda eşitliği vurgulamaktadır. Platon, *Devlet*'inde hiçbir şeyin özel mal olamayacağını belirtirken, bunu tüm yurttaşlar için değil, ülkeyi yöneten seçkin kişilere hitaben bu kanunu oluşturduğunun da altını çizmektedir. Platon'un bu kanunu ortaya koyarken kaygılanmasına yol açan neden, ekonomik bir neden değildir; bu tamamen ahlâki bir kaygıdan doğmuştur. Devleti koruyan bekçilerin erdemli olmaları gerektiğine göre, onları para hırsından, mal mülk edinme hırsından korumanın tek yolu budur: Gümüş ve altına gelince diyeceğiz ki onlara: İçlerinde Tanrı'nın koyduğu altını, gümüşü saklayanların, insanların vereceği altında ve gümüşte gözü olmaz... Şehirde yaşayanlar arasında yalnız onlar için altına, gümüşe dokunmak, onu kullanmak, altın ya da gümüş kupalardan içmek yasaktır. Böylece hem kendilerini hem de devleti korumuş olacaklardır (Platon, 2017, s. 86)

More'un devlet düzeni için önemli gördüğü demokrasiye, demokrasinin sonunda insanları mutlu kılacağına Platon inanmamıştır (More, 2017, s. 196). Çünkü Platon'a göre demokrasi, görünüşte düzenlerin en güzelidir fakat bu düzenlerin en güzeli olarak görünen şey, elbette bir gün zorbalığa dönüşecektir ve bu sonuç kaçınılmazdır. Platon'a göre demokrasi, fazla hürriyete ve gereksiz hürriyete yol açar, böylelikle demokrasi değişir ve zorbalığa gider, hiçbir zaman gereği gibi işleyemez (Platon, 2017, s. 215-218).

Demokrasiye inanmayan Platon, doğal olarak insanların eşitliğine de inanmamaktadır. Dolayısıyla *Devlet* demokrasi konusunda da *Utopia* devletinin sınıfsız toplumundan ayrılmaktadır. *Devlette* üç sınıf vardır: “Yönetenler, savaşanlar ve para kazananlar.” Yönetenler ile savaşanlar birbiriyle kenetlenmiş ayrıcalıklı bir oligarşi oluşturmaktadır (More, 2017, s. 196). *Devlet*'te bu seçkin azınlık erdemlilik dolayısıyla paraya el sürmeye yanaşmayan kimselerdir fakat yine de toprağı ekip biçen, üretim yapan büyük çoğunluğun sırtından geçinmektedir. Platon, bu seçkin azınlığın, eğitiminin niteliği, ruh ve beden eğitimleri, neleri okumaları gerektiği, savaşa nasıl hazırlanacakları, müzik olarak neleri dinleyip kendilerini estetik konusunda eğitecekleri, evlilikleri ve yaşantılarına kadar ayrıntılı bilgiler vermiştir. Buna rağmen para kazanan, geniş emekçi kitlelerin yaşantıları, koşulları ve düşüncelerinden hiç bahsetmemiştir (More, 2017, s. 196). *Devlet*'te çoğunluğu oluşturan bu yurttaşlar, sözü edilmeye pek değer görülmemiştir. Onların çalışıp para kazanmaktan ve erdemli filozoflar tarafından yönetilmeleri, bu küçük azınlığın kurduğu düzende sürü gibi güdülmeleri dışında yapacakları bir şey yoktur.

More'un *Utopia*'sında değer bakımından her insan eşittir; Platon'un *Devlet*'inde ise “seçkin yurttaşlar” ve “seçkin olmayan yurttaşlar” vardır (Kumar, 2005, s. 43). Burada, Seçkin olmak ya da olmamak, bir insanın yeteneklerine göre ölçülmektedir; soylu bir babanın oğlu doğuştan soylu sayılır, seçkin bir yurttaşın çocuğu doğuştan seçkin sayılır: daha bebekken bile bu ayrıcalıklardan faydalanır. Aksine More'un *Utopia*'sında kendini bilgi edinme yönünde geliştiren herkes önemlidir ve kimsenin kimseye karşı bir seçkinliği söz konusu değildir.

Platon, silahını bırakan ve savaşma açısından yetersiz olanları “korkakça davranmak” ile nitilemektedir. Bu korkakça davranan savaşçıları işçi ya da çiftçi yapma önerisi sunmaktadır. Yani emekçi sınıfı burada sömürülen ya da neredeyse köleliğe yakın bir konuma getirilmektedir. Savaş konusunda da *Utopia* ile *Devlet* arasında çok büyük bir farklılık vardır, çünkü *Utopia*'da “savaş” en hayvani ve aşağılık bir olgu olarak kabul edilmiştir, “savaş”ın her alanı en onur kırıcı uğraştır. Sırf bu onur kırıcı uğraşa halkın bulaşmaması için bu *Utopia*'da paralı askerler tutulmaktadır.

Aile kurumu ve evlilik konusunda da *Utopia* ve *Devlet* eserleri birbirine benzememektedir. *Utopia*'da aile toplumun temelidir; her kadın ve erkek özgür bir biçimde kendilerine eş seçebilir ve aile kurabilir. Fakat *Devlet*'te kadınlar ve doğar doğmaz devlete teslim edilen çocuklar ortaklaşadır: “Bekçilerimizin kadınları hepsinin arasında ortak olacak, hiçbiri hiçbir erkekle ayrı oturmayacak. Çocuklar da ortak olacak. Baba oğlunu, oğul babasını bilmeyecek” (Platon, 2017, s. 166). *Devlet*'te aynı zamanda “sevgi” gibi duygusal bir bağ ile bir çocuk sahibi olmak durumundan bahsedilememektedir. Burada, kimlerin kimler ile çiftleşeceği önceden belirlenmektedir. Sürünün cinsi bozulmasın diye en iyi olarak görülenler iyi cinslerle eşleştirilmektedir.

Thomas More'un da Platon'un da kurguladıkları devletlerde amaçladıkları mutlu bir şehir ve dünyadır, fakat Platon'un kurduğu düzende, bedenleri kötü olan insanların, sağlıksız insanların bedenlerinin güçlenmesi ya da ahlâkı bozuk olanların düzeltilmesi öngörülmemektedir. Bunun aksine *Utopia*'da tüm insanların daima değerlidir ve eşit haklarla hep birlikte gelişebilmelerine büyük önem verilmektedir. Birden çok işle uğraşan, kendini farklı alanlarda geliştiren her *Utopialı* çok değerlidir. *Devlet*'te ise insanların iş ve uğraş anlamında çok yanlı olması diye bir durum söz konusu değildir.

More, gerçekliği farklı bir gözle görebilmek için kurmacaya ihtiyaç duyulduğu görüşündedir. Nitekim kendisinden sonra gelen birçok şair, romancı ve hiciv ustası da More'un bu düşünce çizgisinde olmuştur. Ona göre, özellikle de kendi toplumumuzun gerçekliğini ve bunu rayına oturtmanın bedelini görebilmemiz için ütopyacı kurmacaya ihtiyacımız vardır. More'un “en iyi devlet” düşüncesini ortaya koymadan önce Platon'un “yeniden bir devlet düzeni inşası” fikrinden faydalandığı bilinmektedir. Mantık yolunu ya da aklın diyalektiğini izleyen Platon, fikirlerle soyutlanmış sınırlı kurmacalar üretmiştir. *Utopia* eserinde Raphael ideal toplumunu “caddelerinde yürümüş ve bahçelerinde oturmuş” gibi tarif etmiştir. More'un arzuladığı ideal toplum şöyle bir güçlüğü de beraberinde getirmiştir: *hayal gücü* ve *duygu*, her ikisini de insanın istencini yeniden şekillendirme zorunluluğu altında ezmeden, şeylerin kalbindeki büyük boşluğun aynısını türemeden, makul bir şekilde nasıl yönetebilirdi? Bunu yaparken More'un araçlarından bir tanesi kolay ele geçmez, muzip bir nüktedanlık olmuştur (Vieira, 2017, s. 67).

Platon, *Devlet*'inde “insanların ne tür insanlar olmaları gerektiği üzerinde yoğunlaşan ve temelde iyi hayatla meşgul olan erdem etiği” (Cevizci, 2014, s. 134) ile insanların davranış kurallarına form kazandırmak istemektedir. Platon *Devlet*'inde toplum düzenini sağlayacak dört erdem üzerinde durmaktadır: bunlardan ilk üç tanesi devlette karar verme sürecine

katkıda bulunacak olan *bilgelik*; hiçbir güçten ya da saldırıdan korkmayacağı *cesaret*; insanın kendi zevkine ve nefesine hâkim olabileceği *ölçülülük*tür (Platon, 2017, s. 132). *Utopia*'da ise ahlâkın düzeni kurmada yine önemli olduğu, fakat kanunların bu hususta çok önemli olmadığı görülmektedir. Çünkü *Utopia*'daki her insan yaşam kurallarını öyle içselleştirmiştir ki kimsenin ya da herhangi bir gücün mutlak denetimine neredeyse ihtiyaçları yoktur.

Yöneticilerin kimler olması gerektiği konusunda da *Devlet* ve *Utopia*'da farklılık vardır. *Devlet*'te herkes yönetici olamamaktadır:

Filozoflar bu devletlerde kral ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, kesin kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe, bence bu devletlerin başı dertten kurtulamaz, insanoğlu da bunu yapmadıkça tasarladığımız devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına (Platon, 2017, s. 182).

Devlet, aydınlanmışların, bilge kişilerin yönetimde olduğu, alt tabakada ile aydınlar arasında fark olmasının aslında bu idealleşen devletin sürekliliğini korumak adına bir koşul olduğu görülmektedir. More'a zıt bir biçimde Platon adaleti eşitsizlikte aramıştır (Öztürk, 2006, s. 108).

Utopia'da yönetici olmak için koşul *Devlet*'tekinden farklıdır: *Utopia*'da seçimle başa gelen bir yönetici vardır. Seçilen yönetici halkın iyiliğine ve toplumun huzur ve düzenine yönelik çalıştığı sürece isterse ömür boyu görevinde kalabilmektedir (More, 2017, s. 45). *Utopia* bu anlamda daha demokratik bir yapıdadır. Platon'un felsefesiyle eğitim anlayışı birbirine uygun ve tamamlayıcıdır. Platon'un *Devlet*'te gündeme getirdiği eğitimin modeli, temel düşünceleri açısından bakıldığında Koruyucular sınıfının eğitim modelidir. Burada eğitimin nihai amacı, mükemmel bir devleti kurmak, toplumsal düzeni sağlayıp bunun sürekliliğini sağlamaktır. Bu nedenle burada önemli olan Koruyucular sınıfı içinden seçilecek olan yönetici sınıfın eğitimidir (Platon, 2017, s. 121). Eğitim, *Utopia*'da ise, halka açık, sanatsal ve "ömür boyu öğrenme" şeklinde düzenlenmiştir. Eğitim tüm halkı ilgilendiren, herkesin yararlanacağı ve yararlanması gereken bir müessesedir. Hatta bireyin toplumuna uyum sağlaması ve ahlâki olgunlaşması yönünden en önemli ve değerli araç eğitimidir. Herkes istediği kadar sanatla uğraşabilir ve kendini eğitmekte özgürdür. Çünkü onlara göre gerçek yaşamda mutluluk zihni geliştirmektir ki bu da eğitimle olmaktadır (More, 2017, s. 46-50).

More'un *Utopia*'sında modernizmin yansıması, eserin demokratik özünüyle kendini gösterir. Yine de modernizmin diğer alameti farikası olan bilime çok az yer verilmiştir. Antik Yunandaki ideal kentlerin birçoğu gibi More'un *Utopia*'sında da teknolojik durağanlık vardır

(Kumar, 2005, s. 87). Nitekim *Utopia*'da demokrasi konusunu dışarıda bırakacak olursak, teknolojinin önemsenmemesi durumunu Platon'un ideal kenti *Devlet* ile ortak noktasıdır.

Ölçülü çalışma *Utopia*'da önemlidir çünkü temel ve doğal gereksinimler karşılandığı sürece insanlar daha fazlasını talep etmek için çalışmamaktadır. Dolayısıyla gerekenden fazla çalışmak ile gereğinden az çalışmak buradaki en tehlikeli şey olarak görülen “kibir”e yol açar. Bu nedenle her alanda birliktelik ve ölçülülük önemlidir.

4.2. Tommaso Campanella'nın Hayatı ve *Güneş Ülkesi* Eseri

Tıpkı Thomas More gibi Rönesans dönemi ütopya yazarı olan Tommaso Campanella, 1568 yılında Kalabriya'da doğmuştur. On beş yaşında Dominiken manastırına girmiş ve burada çok iyi bir eğitim almıştır. Dönemin en ünlü filozof ve bilim adamları olan Galileo, Telesio ve Giordino Bruno'yla çok sıkı bir dostluk ilişkisi kurmuştur. Dinsel konulardan sonra kendini felsefeye ve felsefe okumalarına veren Campanella özellikle Telesio'nun fikirlerinden fazlaca etkilenmiştir. İtalyan filozofu Telesio, Aristoteles'in bütün çağı etkileyen felsefesine karşı doğa felsefesini savunmuştur (Campanella, 2014, s. 17).

1591 yılında dinde sapkınlık suçlamasıyla tutuklanan Campanella, Roma'da zindana atılmıştır. Kısa bir yargılanmadan sonra serbest kalarak Kalabriya'ya dönmüş, ancak makalelerinden dolayı tekrar ateistlikle suçlanmıştır. Anayurdu Kalabriya'nın İspanya egemenliği altında tutularak aşağılanması, Campanella'ya büyük bir acı vermiştir. Halkın her gün artan yeni vergilerin altında ezilmesine razı olamamıştır. Bu nedenle Kalabriya'nın İspanya'dan bağımsızlaşması için bir örgüt kurmuştur. Campanella'nın amacı Güneş Ülkesi'nde öngördüğü “komünist” düzeni kurmaktır. Fakat ayaklanmanın ifşa edilmesi üzerine, yüzlerce keşiş ve Kalabriya soylusu tutuklanmış ve birçoğu idam edilmiştir. Campanella için de tam 72 yıl süren tutukluluk ve işkence dönemi başladı. Sorgulanmak üzere 1626 yılında zindandan çıkarıldı ve Fransa'ya kaçmayı başarmıştır. Campanella 1639 yılında Paris'te ölmüştür (Campanella, 2014, s. 5).

Campanella'nı yaşadığı dönem, Galilei'yi yargılayanların ve ona bilimsel görüşlerini inkâr ettirenlerin dönemiydi. Dönem, Dominiken papazı olan filozof Telesio'nun sürgüne gönderildiği dönemdi. Aynı zamanda Giordino Bruno'nun yakıldığı dönemdi (Campanella, 2014, s. 6).

Campanella'nın (1568-1639) *La Citta del Sole (Güneş Ülkesi)* 1602 yılında, Napoli'de isyana tahrik ve din kurallarının dışına çıkma suçlarıyla ömür boyu hapse mahkûm edilmesinin

hemen sonrasında, İtalyanca olarak yazılmıştır. Güneş Ülkesi büyük ölçüde Campanella'nın 1599 yılında Kalabriya'da İspanyollara karşı gerçekleştirilen isyanda üstlendiği aktif rolün bir sonucudur. Hapishanede yazdığı Güneş Ülkesi'nde devletin bütün kurumları *Güneş Ülkesi* sakinlerinin (Solaryalılar) topluluk ruhunu terbiye etmek üzere düzenlenmiştir (Hançerlioğlu, 2012, s. 186).

Yaşamı manastırlarda ve zindanlarda geçen Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, hem içerik hem de biçimsel açıdan alışılmış ütopyalardan farklıdır. O, *Güneş Ülkesi* 'nde köleliğe kesinlikle yer vermemiştir. Eserini oluştururken, üretime, bilime, el emeğine ve eğitime önem vermiştir. Biçimsel bakımdan sade olan eser, didaktik yapıdadır. *Utopia*'dan sonra ikinci önemli eser olmanın da yanında, kendisinden sonraki düşünce dünyasını büyük ölçüde etkilemiştir (Hançerlioğlu, 2012, s. 187).

Üç şeye karşı mücadele etmek için doğdum: Zulüm, safsata ve dalkavukluk” (Campanella, 2014, s. 13) diyen Tommaso Campanella, eşitlik ve özgürlük dünyasının kurulmasıyla, Katolik Kilisesi ve engizisyon mahkemelerinin dağıtılması arasında sıkı bir ilişki kurmuştur. Düşüncelerinde dönemin siyasi atmosferinin yanında, ilgi duyduğu felsefe alanı ve okuduğu filozofların fikirlerinin etkisi büyüktür. Campanella siyaset ile din, felsefe ile din arasındaki ilişkilere yoğun ilgi duymuştur. Ona göre kilisenin inşa ettiği dogma yıkılırsa ancak o zaman halkın özgürlüğünden ve kardeşlik dünyasının kurulmasından söz edilebilir (Mattelart, 2005, s. 60-63).

Campanella'ya göre dünya kötüdür ve kötüye doğru gitmektedir. Çünkü düzen yoktur ve hiçbir şey yerli yerinde değildir. Orta Çağ'ın toplumsal yaşam ve şehirlerinin düzeninde görülen kaos ortamı Campanella'nın *Güneş Ülkesi* eserindeki matematiksel düzenin temel nedenlerindedir. Campanella, değişim ve yeniliğin dışlandığı, kilise otoritesinin hakim olduğu bu kaos çağına tepki olarak, kurguladığı eserde her alanda kusursuz denge ve düzeni inşa etmek istemiştir. Ona göre idare etmek, yönetmek her şeye düzen götürmek gerekmektedir. Diğer taraftan Avrupa şehirlerinde hakim olan karmaşa ve düzensizliğe olan tepkisi de Campanella'yı ütopyasındaki mühendislik eseri olan şehir yaşamı ve yerleşim biçimini oluşturmasındaki güçlü nedenlerindedir (Öztürk, 2006, s. 182).

Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Topraban (Seylan) adasındadır. Geniş bir ovanın ortasında yüksekte bir tepeye kurulmuştur ve yedi bölgeye ayrılmıştır. Her bir bölge yedi gezegenden birinin adını taşır. Bu bölgeler iç içe geçmiş halkalar şeklindedir. Ülkenin çevresi saldırılara imkân vermeyecek şekilde surlarla ve sistemlerle korunmaktadır. Çember şeklinde olan bu yedi bölgenin birincisinin duvarlarında, matematik ve geometri ile ilgili şekiller çizilmiştir.

Aynı çemberin dış kısmında ise ülkenin haritası ve dünya haritasının ayrıntılı bir resmi vardır (Campanella, 2014, s. 23).

İkinci çemberin iç kısmında değerli-değersiz taşlar ve madenlerin bilgileri, resimleri ve kendileri yer alır. Bu ikinci çemberin dış kısmında ise yeryüzünün coğrafi şekilleri ve bir de şarap ve çeşitli içkilerin özellikleriyle kaynakları gösterilmiştir. Yine bu kısımda neredeyse tüm hastalıklara iyi gelen ilaçlar duvarlardaki oyuklara yerleştirilmiştir. Çeşitli doğa olaylarına ilişkin (yağmur, dolu, kar, şimşek ve hava olaylarıyla ilgili her şey) bilgi verilmektedir (Campanella, 2014, s. 29).

Üçüncü çemberin iç duvarlarında ağaç ve çeşitli bitki türlerinin resimleri bulunmaktadır. Bunların nerede yetiştiği ve hangi hastalıklara şifalı olduğu da aynı yerde yazılı bulunur. Dış kısımda ise balık türlerinin resimleri ve bunlarla ilgili bilgiler yer alır. Balık türlerinin yanında deniz canlıları ve türleri ile ilgili de çok geniş kapsamlı bilgiler yine bu kısımda yer almaktadır (Campanella, 2014, s. 29-30). Dördüncü çemberin iç kısmında kuş türlerinin neredeyse hepsi bulunur. Buradaki en çarpıcı şey gerçek bir Anka Kuşunun da yer almasıdır. Bu çemberin dış kısmında ise yılan, ejderhalar, böcekler, sinekler ve türleri, kelebekler, kurtlar vb. türlü hayvan ve çarpıcı özellikleri yer almaktadır (Campanella, 2014, s. 30).

Beşinci çembere gelindiğinde, iç duvarında yeryüzündeki daha gelişmiş türde hayvanların resimlerini görülmektedir. O kadar çok hayvanın varlığı bu kısımdaki türlerin resimlerinin dış duvara kadar taşmasından anlaşılmaktadır (Campanella, 2014). Altıncı çemberin iç duvarında zanaatlar, araç ve gereçleri, bunların nasıl ve ne amaçla kullanıldığı ayrı ayrı gösterilmektedir. Dış duvarında ise bilim, yasa ve savaş işlerinde ün salmış üstün zekâlı, yetenekli insanların resimleri vardır: Musa, Orisis, Jüpiter, Pythagoras ve daha nicelerinin resimleri buradadır (Campanella, 2014, s. 31).

Dini bir yaşamın bulunduğu bu ülkede devletin başında büyük metafizikçi adını verdikleri bir rahip vardır kendi dillerinde buna “Hoh” demektedirler. Bu yönetici hem dünyevi hem de ruhani alandan sorumludur. Her tür sorun onun hükmüyle çözülür; önemli kararlar yine onun hükmüyle sonuçlanmaktadır. Bu büyük yönetici görevinin başına seçim ile gelmiştir ve en bilge kişi olduğu için seçilmiştir. Kesin ve karşı konulmaz yetkileri olan yönetici, kendisinden daha bilge birisi çıkana kadar yönetici olabilme hakkına sahiptir. Metafizikçi'nin üç yardımcısından biri olan “Sevgi”, *Güneş Ülkelilerin* Üreme işini düzenler, çünkü burada üremenin işi oldukça titiz gerçekleştirilmektedir. Çocuk eğitimi, hekimlik, yiyip içme, giyim kuşam, tarım işleri, hayvancılık vb. gibi işler Sevgi'nin yönetimi altındadır. İkinci yardımcısı “Akıl” ın görevleri arasında ise bilim işleri, meslek eğitimi, okulların yönetimi yer almaktadır.

“Güç” yöneticisinin görevi de savaş ve buna bağlı tüm işleri yönetmektir (Campanella, 2014, s. 28).

Güneş Ülkesi'nde bilime ve bilimle ilgili olan düzene oldukça önem verilir. Astronomi burada çok önemlidir. Örneğin, ürünlerin ekim ve toplama zamanı, kişilerin çiftleşme ve çocuğun meydana gelmesinin zamanları astrologlar tarafından düzenlenir ve takip edilir. Kimse gelişigüzel ve istediği vakitti bunları gerçekleştirme lüksüne sahip değildir. Kimin kiminle birleşeceğine Sevgi Bakanlığındaki memurlar tarafından belirlenir. Bunun gerekçesi ise gelecek kuşakların sağlığı ve yetkinliği içindir. Çünkü bu durumun düzensizliği söz konusu olduğunda *Güneş Ülkesi*'nde karışıklık, düzensizlik olacağı düşüncesi hâkimdir. Ayrıca cinsel birleşme konusundaki bu tutum sadece *Güneş Ülkesi* halkı için değil, buradaki hayvanlar için de geçerlidir (Aydın, 2006, s. 4).

Burada More'un *Utopia*'sında görülen anlamda bir aile kavramını yoktur. Kadınlar ve erkekler birbirleriyle evlenmeden bir cinsel birleşme gerçekleştirirler. Doğan çocuklar anne ve babalarını tanımazlar; devlet onları alır büyütür, eğitir ve *Güneş Ülkesi*'ne uygun iyi birer vatandaş yapar. Çocuklara, aileye bağlılık yerine topluma bağlılık duygusu aşılanmaktadır. Çocuklar belli bir ailenin değil, toplumundur. Kısacası, Thomas More'un özel mülkiyet kavramını yok sayması durumu, Campanella'da aile kurumu olarak karşılık bulmaktadır.

Platon, özel mülkiyeti sadece yöneticiler için yasaklıyordu ve bunun gerekçesi iyi yönetilmeyi sağlamaktı. Thomas More ise eşitliği sağlamak adına özel mülkiyeti kendi *Utopia*'sında yok etmiştir. Campanella da bu konuda More ile aynı çizgidedir; *Güneş Ülkesi*'nde sınıfsal bir ayrım yoktur, yasalar ve kurallar belli kişiler için değil tüm toplum için geçerlidir. *Güneş Ülkesi*'nde özel mülkiyet tüm vatandaşlar için kaldırılmıştır. Her şey devletindir. Burada vatandaşlar birlikte üretip birlikte tüketirler. Fakat üretim konusunda *Güneş Ülkesi*'nde More'un *Utopia*'sından farklı olarak, lüks üretimi görülmektedir, çünkü Campanella'ya göre insanların mutluluğu için lüks de gereklidir. Platon'un *Devlet*'inde çalışma yükümlülüğü sekiz saat, More'un *Utopia*'sında altı saat olarak kurgulanmasına rağmen, *Güneş Ülkesi*'nde çalışma saati dört saattir. Buradaki çalışma saatinin az olmasının gerekçesi: planlı ve kolektif çalışmanın az emeği gerektirdiği düşüncesidir. *Güneş Ülkesi*'nde çalışma saatinin az olması tembelliği kesinlikle onaylamamaktadır. *Güneş Ülkesi* halkı boş zamanlarını oldukça verimli geçirmektedir. Tanrı'ya bağlanma, eğlenme, sanat ve bilimle uğraşma gibi aktiviteleri için yeteri kadar zaman ayırmış olan *Güneş Ülkeliler* daha mutlu ve faydalı bir hayat sürmüş olacaktır.

El emeğinin oldukça kutsal görüldüğü bu ülkede, birden fazla zanaat uğraşanlar saygın ve önemli kişiler olarak bilinmektedir. *Güneş Ülkesi*'nde üretim ve verimli vakit harcamak en onurlu şeylerden sayılmaktadır; tembellik burada suçtur (Campanella, 2014, s. 20).

4.3. Yevgeni İvanoviç Zamyatin ve *Biz* Eseri

Yevgeni İvanoviç Zamyatin 1884 yılında Rusya'da Lebedyan'da doğmuştur. 1905 devrimine katıldığı için tutuklanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Zamyatin, Petersburg'a dönmesi yasak olduğu halde buraya dönerek Petersburg Politeknik Enstitüsü Gemi-inşa bölümünü bitirmiştir. 1910 yıllarında Rus taşraları ve savaş temalı öyküler yazan yazar, edebi çalışmalarına devam ederken, 1919 yılında, sol burjuva demokratik partisi ile olan ilişkileri nedeniyle tutuklanmıştır, fakat kısa bir süre sonra serbest bırakılmıştır. 1920'li yıllarda Zamyatin'in yazıları daha çok siyasi ağırlıklı olmakla birlikte onun şahsi görüşlerini içermiştir. 1920'de yazdığı *Biz* romanının kendi ülkesi olan Rusya'da yayımlanmasına asla izin verilmemiştir. *Biz* ilk olarak, 1924 yılında İngiltere'de çeviri olarak yayımlanmıştır. Roman 1927 yılında, Rusça olarak ve kısaltılmış biçimde ilk olarak Prag'da yayımlanmıştır. Bunun üzerine Zamyatin, Rus Yazarlar Birliği'nde sert eleştirilerin hedefi olmuştur. Yazar, bu eleştirilere rağmen eserlerini yayımlatmayı sürdürmüş, oyunlarını sahneletmiştir. 1929'da eleştirilerin yoğunlaşması üzerine Rus Yazarlar Birliği'nden istifa etmiştir. Zamyatin, yapıtlarının artık yayımlanmaması üzerine 1931'de Stalin'e mektup yazma yoluna başvurarak, Gorki'nin de araya girmesiyle, ülkesinden ayrılmak için izin almıştır. Geri kalan hayatını Paris'te geçirmeye başlayan yazar, 1937'de kalp krizi geçirerek ölmüştür ve mezarı bugün de Paris'tedir (Zamyatin, 2016).

George Orwell, A. Huxley, Ursula Le Guin, gibi yazarların öncüsü ve esin kaynağı olan Zamyatin, Rusya İmparatorluğu ve Rus Devrimi dönemlerinin muhalifidir. İlk önce monarşiye karşı çıkan yazar, 1905'te Bolşeviklerin yanında yer almıştır, devrim sonrasında ise gelişmekte olan totaliter Sovyet anlayışına karşı çıkmıştır. Genç yaşta yazı hayatına başlayan yazarın birçok kez tutuklanmış ya da sürgün edilmiş olmasının temel nedeni ise dönemindeki bu isyan ve propaganda hareketlerine katılmasıdır.

Zamyatin "Biz" adlı eserinde muhalif siyasi görüşlerini eleştirel bir dille okuyucuya aktarmaktan çekinmemiştir. Siyasi yönden muhalif kişiliğinden ödün vermeyen yazar, döneminin birçok anti-ütopya yazarlarının aksine *Biz*'de karamsarlık temasına çok fazla sapanıp kalmamıştır.

Yevgeni Zamyatin'in *Biz*'i, yirminci yüzyılın ilk karşı-ütopya eseridir. Eserde, *siyasi çizginin kurgudan daha geri planda olma özelliği* de dönemin çoğu anti-ütopya eserinden farklı bir yerdedir. *Biz*'de totaliterliğin hâkim olduğu söz konusu toplum alaycı biçimde eleştirilmiştir; Zamyatin'in eserini yazarken oluşturduğu hedef genel olarak sanayi uygarlığının, bilimin geldiği noktanın sorunlu yönlerini göstermektir. *Biz*, yaşadığı dönem ve sonrasında kurgusu ve ele aldığı konu itibarıyla çarpıcı ve merak uyandırıcı bir eser olarak görülmüştür.

Yevgeni Zamyatin *Biz*'i 1920'de anlamını sosyalist üretim organizasyonunun teknokratik bir anlayışının, ideolojik ve kültürel dönüşümlerin mekanikçi bir teorisinin doğuşunu kuşatan tartışmalardan alan bir anti-ütopya olarak yazmaya başlamıştır (Mattelart, 2005, s. 296).

Orwell 1946 yılında *Biz*'in "belirli bir ülkeyi değil sanayi devriminin örtük hedeflerini" hicvettiğini yazar. Bu yorum, Orwell'in 1984'teki kendi amaçlarına ilişkin önemli bir ipucu olma özelliğini de barındırmaktadır (Claeys, 2017, s. 167).

Toplumsal kargaşa ve yirminci yüzyılın şafağında sosyalizm ihtimaline verilen olumsuz tepkiler ütopyyaya sırt çevrilmesinde önemli rol oynamıştır. Ütopyaların umut vaat eden bakış açılarına karşı tepkilerden biri de kapitalizme canlı bir alternatif üreten 1917 Rus Devrimi'dir. Sovyetler Birliği gerçeği, türün en iyi bilinen üç örneğini saymak gerekirse, Yevgeni Zamyatin'in *Biz* (1921) adlı eseriyle başlayıp, *Cesur Yeni Dünya* ve 1984 ile anti-ütopyanın yükselişine hiç kuşkusuz katkıda bulunmuştur (Claeys, 2017, s. 199-200).

Ütopya literatürüne ve ütopya tarihçilerine göre ütopyanın da insanlığın gelişim aşamalarına paralel olarak kendi iç doğasında gelişime açık olması gerektiği düşüncesini ilk olarak H.G. Wells işaret etmiştir. Fakat bu düşüncüyü geliştirip ütopyanın temeli haline getiren ve bu amacı gerçekleştirmek için kullanan yazar ilk kez Yevgeni İvanoviç Zamyatin olmuştur. Zamyatin, *Biz* (Mıy)'de kapalı, durağan, bitmiş bir an ve mekân olarak tasarlanan ütopyanın, sömürünün ve ezilmenin yeni belki de "akılcı" bir biçimi olduğunu vurgulamaktadır. Zamyatin için ütopya "henüz olmayan"dır. Kendi içinde yapısal olarak kendi ötesini, yeni açılımları ve gelişme doğrultularını barındırmaktadır. Zaten Zamyatin'e göre nasıl "en son sayı yoksa en son devrim de yoktur" (Öztürk, 2006, s. 255). Zamyatin *Biz*'in son bölümlerine doğru, demek istemektedir ki: toplumda insanlara yapılan her zulüm ya da kötüye gidış, insanların buna karşı duruşu sonucu bir devrimle insanlığın aleyhine sonuçlanacaktır; insanın kendini kurtarma çabası her zaman galip gelecektir ve makineler değil insan akli galip gelecektir. Sayıların, soruların, buluşların hatta savaşların bile nasıl ki sonu yoksa devrimlerin de sonu yoktur (Zamyatin, 2016, s. 184-185)

Çoğu karşı ütopya türünde olduğu gibi *Biz*'de de, rasyonel toplumsal örgütlenme ile bilimsel ve teknik ilerleme, insana yönelmiş tehlike olarak gösterilmektedir. Bu distopyalar, katı rasyonel ve matematiksel toplum düzeninde akıl ve bilimin araç olarak kullanılmasının insanı köleleştirmede rol oynayabileceğini de ima etmektedir (Öztürk, 2006, s. 261).

Ütopya ve distopya eserlerinde kurgulanan mükemmel düzenin yansıması bu eserde, insan aklının zaferi ile sonuçlandığını görülmektedir. Zamyatin, eserinde eleştirmek amacıyla oluşturduğu ve *Tek Devlet* düzeni olarak anlattığı yapıyı “ilahi, şaşmaz, bilge bir çizgi” şeklinde tasvir etmiştir. (Öztürk, 2006, s. 203-205). Bu anti- ütopya eserinin her alanı matematiksel verilerle ifadede karşılığını bulmuştur; Öyle ki romanın kahramanları, D-503, 0-90 gibi birer sayıdır. Önemli kararlar alınan yerler, sokaklar, kurumlar ya da kurtarıcı bilimsel buluş ve çalışmaların yapıldığı yer bile *entegral* gibi matematiksel ifadelerle adlandırılmıştır. Bu devlette bütün sorunlar mantığın ve matematiğin gücü ile çözümlenmektedir. *Biz*'de anlatılan dünyada mantık, matematik ya da geometrik alandaki sayılar ve ifadelerle dökülmeyen her şey garip, hastalıklı bir durumu işaret etmektedir.

Eserin aynı zamanda başlığı olan “Biz” zamiri, birinci şahıs zahirinin ortadan kaldırılmasına atıfta bulunmak maksadındadır. Bu devlette yaşanan sistem tarafından kabul edilebilir olmanın zamiri “Biz” dir. Burada bireyler isimlerinden ziyade rakamlarla bilinmektedir: İnsanları kontrol altında tutma yolu onları numara verilmiş bireylere indirgemekten geçmektedir. Eserin ana karakteri, bir uzay gemisi üreticisi olan D-503'tür. Roman, başkarakterin günlüğüne yazdığı, mutluluğun, düzenin ve güzelliğin sadece özgürlüğün olmadığı bir ortamda, matematiksel, mantıksal ve mutlak gücün demir prensiplerinde bulunabileceğini dikte eden bir hükümet doktrininin bir ilanı ile başlamaktadır (Zamyatin, 2016, s. 1-3)

Günlük ve roman ilerledikçe D-503, I-330 adlı otoriteye tamamen aykırı bir kadının etkisinde kalır ve ona kapılır. I-330 ile olan arkadaşlığının başlamasıyla Otoriteye olan inancını sorgulamaya başlar. Kendini gittikçe bireysel bir aşkın anarşizmine doğru çekilirken bulur. Artık “biz”i kullanmaz ve sevgilisinin adının ironik¹ bir yansıması olarak “ben”i, yani kendini düşünmeye başlar. Oysaki eserde kurgulanmış bu devlette “ben”in bir karşılığı yokken “biz” her şey demektir. Tehlike, tutku ve çile gibi romantik motiflerin tümü, toplum bünyesinde, yasa dışı aşk ilişkisinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu aşkın taraftarlarından olan ve *ajan provokatör* olup olmadığı belirsiz, büyüleyici bir kadın tarafından baştan çıkarılan, kahramana yer vermektedir. D-503 başlangıçta örnek bir yurttaştır ama aşığı I-330 onun *Tek Devlet*'e

¹ ‘I’ İngilizcede ben’i karşılar, buradaki ‘ironik’ ifadesi ile kastedilen budur!

karşı yaklaşmakta olan isyan açısından potansiyel faydasının farkına varmıştır (Parrinder, 2017, s. 241-242). Toplumdan dışlanmak pahasına otoriteye karşı gelerek yaşamış olduğu bu insana ait doğal duygu, D-503'ü "ben"ini keşfetmeye götürmüştür.

4.4. George Orwell ve 1984 Eseri

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden I. Dünya Savaşına kadarki dönemde medeniyet göstergesi olarak adlandırılan teknik ağların merkezinin zaman ve yer bakımından her bölgeye taşınabileceği fikri, ilk ütopyalardan beslenmiştir. Yine bu dönemde teknolojiye ve bilimdeki hızlı değişimler ütopyalara da bakışı farklılaştırmıştır; özellikle yirminci yüzyılda bilim ve teknolojinin bir sömürü aracı olarak kullanılması, anti-ütopya eserlerine de yansımıştır. Bu dönemden sonra dünya üzerinde ekonomik pazarın da gelişimiyle insana ve topluma yönelik yeni tehdit unsurları meydana gelmiştir. Bütün dünyada yaygın olan totaliter yönetimlerin kimyasal savaş ile oluşturdukları yok edicilik tehdidinin yanında; toplumları, yalnızca iktidarın ve jeopolitik stratejilerin yönetebileceğine inandıran yeni bir hâkimiyet ideolojisi doğmuştur. (Tandaçgüneş, 2013, s. 28-29). Bu ideolojik görüş, insanları yeni anlam arayışlarına ve teknolojinin sorgulanma ihtiyacına götürmüştür. Yönetim biçimlerinin, insanları getirdiği nokta, savaş ve baskı unsurları, Orwell'in eserlerine de yansımıştır.

George Orwell, ütopyalar adına bir dönüm noktası olan bu yeni türün-anti-ütopyanın- önemli isimlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Ütopyalarda gördüğümüzün aksine, insanın benliğinden şüphe ettiği ve derin bir karamsarlık içerisinde mutsuzluk ve umutsuzluğu resmeden, distopya ya da anti-ütopya türünün en belirgin örneklerinden biri onun 1984 eseridir.

1903 yılında Hindistan'ın Bengal eyaletinin Montihari kentinde doğan George Orwell, 1922-1927 yılları arasında Hindistan İmparatorluk Polisi olarak görev yapmıştır. Asıl adı Eric Arthur olan Orwell, imparatorluk yönetiminin iç yüzüne karşı olumsuz düşünceleri nedeniyle görevinden istifa etmiştir. Sömürgeciliğe ve Stalin rejimine karşı sert eleştirileri olan Orwell 1950'de yayımladığı *Bir Fili Vurmak* adlı kitabı ve II. Dünya Savaşı sonlarına doğru yazdığı *Hayvan Çifliği* eserlerinde bu eleştirel tutumlarını yansıtmıştır. En çok tanınan eseri olan 1984'te ise dönemine ait ideolojiyi, siyaseti ve ezici otoriter yapıyı eleştirmiştir. Toplumsal, siyasi, edebi ve hicvi yöndeki eserlerin öncülerinden olan Orwell 1950'de Londra'da ölmüştür (Orwell, 2014, s. 7).

George Orwell, başlangıçta romanı için 1980 yılını seçmiştir, fakat kitabın tamamlanması hastalığı yüzünden geciktiği için yılı, 1984 olarak değiştirmiştir. Sonradan romanına 1984 yılını tarih olarak seçmesini yakın dostu, yazar Julian Symons'a açıklarken “Kitabın yazımını 1948 yılında tamamladığım için, 1948’in son iki rakamının yerlerini değiştirmeye karar verdim” şeklinde belirtmiştir (Orwell, 2014, s. 10).

1984 eseri başkarakter Winston’un düşünce ve duygularını yansıtmak amacıyla bir günlük tutmaya karar vermesi ile başlamaktadır. Teknolojinin çok ilerlemiş olduğu bir dönemde geçen olaylar, *Tele-Ekran* denilen, ileri teknoloji bir makine aracılığıyla herkesin gözlendiği ve dinlenmekte olduğu devlette geçmektedir (Müftüoğlu & Özbay, 2015, s. 185). Winston, tehlikeli olduğunu bildiği halde gizli duygularını bir deftere kaydetmek istemiştir. Okyanusya adını verdikleri bu devlette yöneticiye ait “gözler” her davranışı kontrol altında tutmakta ve izlemektedir; daha da ötesi burada duygular kesinlikle özgür değildir ve duyguların özellikle otoriteye karşı nefrete dönük olan kısmı çok çabuk algılanmaktadır ve bu kişiler adeta toplumdaki yok edilmektedir. Korku ile yönetilen bu devlette yöneticiye verilen isim: “Büyük Birader”dir ve onun partisine itaat koşulsuzdur. Yönetim anlayışı o kadar korkutucudur ki, sokaklarda posterler üzerinde, “Büyük Birader’in Gözü Üzerinde” şeklinde sloganlar mevcuttur (Orwell, 2014, s. 25-26). Parti’nin sloganı ise “Savaş Barıştır, Özgürlük Köleliktir, Cahillik Güçtür” şeklindedir. *1984*’teki partiye ait bu sloganda Orwell adeta döneminin totaliter rejimi ve aynı zamanda tüm baskıcı yönetimleri eleştirmektedir. Orwell, siyasi baskı, anlamsal ve duygusal kargaşa ortamında sıkışıp kalan insanların yaşamaya maruz bırakılacağı bir korku ütopyası tasarlamıştır. Orwell distopyasında, yaşantısal korkunçluğun somut bir göstergesi olarak; sürekli şiddet ve nefret söylemi ile halka yüksek sesle demeç veren tele-ekranlardan yükselen ürkünç, tüyleri diken diken eden konuşmaları kurgulamıştır (Orwell, 2014, s. 28-35).

1984’teki Dünyada üç büyük devletin varlığı kabul edilmiştir: Okyanusya, Doğu Asya ve Avrasya. Olayların geçtiği ülke ise Okyanusya’dır. Eserde anlatıldığına göre Okyanusya, Avrasya ile savaş halindedir ve Doğu Asya ile bağlaşma içindedir. Okyanusya’da dört bakanlık sürekli denetim yapmaktadır ve bu bakanlıkların her birinin karşı konulamaz yetkileri vardır. Bu dört bakanlıktan “Gerçek Bakanlığı”, haberler, tarih, eğitim ve güzel sanatlar ile ilgilenmektedir. “Barış Bakanlığı” savaş ile ilgili konulardan sorumludur. “Sevgi Bakanlığı” düzeni ve düzenin sürekliliğini korumakla görevlidir ve son olarak, “Varlık Bakanlığı” ise ekonomiden sorumludur (Orwell, 2014, s. 28). Bu devlette bakanlıkların varlığı, ahlâki bakımdan adalet ya da halkın isteklerini değerlendirme amaçlı

oluşturulmamıştır. Burada bakanlık olarak nitelenmiş bu kurumların temel amacı, yönetimin insanları çıkarlarına alet ettiği ve her yönüyle insanı korku yoluyla bastırmaya çalıştığı düzende, yönetimin gücünü toplumun her noktasına ulaştırmak; her bireyi denetim ve gözetim altında tutmaktır.

Romanın ana karakteri Winston, bireysel bir iş ile meşguliyetin yasak olduğu bu yerde günlük tutmaya devam etmektedir; dahası zamanla Büyük Birader'e karşı duyduğu nefreti gizlemek istemeyen bir tavır içerisine girerek günlüğüne "Kahrolsun Büyük Birader" gibi ifadeler yazmaktan çekinmemektedir. Normalde böyle bir suç işleyen kişi ortadan yok edilip, adı kayıtlardan silinmektedir, bir zamanlar var olduğu bile unutulmakta ve sonra da tümden unutulmaktadır (Orwell, 2014, s. 43). Aynı zamanda, mutlak iktidarın partisinin bir üyesi olan Winston Smith, Okyanusya'daki herkes gibi baktığı her yerde var olup olmadığı kesin olarak bilinmeyen, fikirleri ile zihinlere yer etmiş diktatörün korkunç sesini hoparlörlerden duymaktadır ve görüntüsünü ise tele-ekrandan ya da her yere asılı posterlerinden görmektedir. Büyük Birader adı verilen bu diktatörün Parti'si Okyanusya'daki herkesi ve her şeyi mutlak denetim altında tutmak için, teknolojiyi mükemmel bir araç haline getirmiştir. Parti'den habersiz neredeyse nefes almanın olanaksız olduğu bu ülkede Winston günlük tutma cesareti göstermenin de ötesinde, zamanla Parti ve Büyük Birader'e karşı nefret beslemeye, isyankâr tavır takınmaya başlamaktadır. Zaman ilerledikçe iş çevresinde kim varsa herkesten kendisini denetleyen bir devlet görevlisi olduğuna dair şüphelere kapılmaktadır. Bu duygularını ve gözlemlediklerini günlüğüne aktarmaya devam eden Winston, yine "Gerçek Bakanlığında" çalışan ve zamanla ilgisini çekmeye başlayan Julia adlı bir kadına âşık olmuştur. Winston ile Julia özgür biçimde karşı cins ile duygusal ya da cinsel birlikteliğin karşılanmadığı bu ülkede gizli buluşma yasağına karşı gelmişlerdir. Bu yasaktan ziyade daha tehlikeli bir suç olan anarşik duygu birliği içerisine girmişlerdir. Kendileri ile aynı fikirleri paylaştığını düşündükleri, devletin bir ajanı olan O'Brien'in tuzağına düşerek, düşünce suçundan yakalanıp, farklı işkenceler ile cezalandırılmışlardır (Orwell, 2014).

BÖLÜM V

ÜTOPYA VE DİSTOPYA ESERLERİNDE EĞİTİM

5.1. *Utopia*'da Eğitim

Ütopyaların temel amacı yalnızca gelecek arzularından birini tercih etmek değildir. Ütopyalar daha çok şimdiki eğilimlere değer biçmek ve yaşananları öngörmek amacıyla yazılmaktadır. *Yaşananlara değer biçmekteki ve yaşanan aksaklıklardan yola çıkarak daha ideal bir düzen kurmaktaki* en temel amaç *arzu* unsurudur. Mevcut gerçekler üzerine inşa edilen ütopyalar, bu geçekliklere de tamamen bağlı kalmayan bir yapıdadır. Ütopyalar, bazı eğilimlere isyan ederken bazılarını kayırarak, hem tercih edebilir hem de olası bir gelecektekine yana ağırlığını koymak istemektedir (Kumar, 2005, s. 169). Bu anlamda klasik dönem ütopya yazarları tarafından bakış açıları, kurguladıkları ideal düzenin mükemmel kurumlarına yansıtılmaktadır. Eğitim, bu düzende toplumun her alanına nüfuz etmiş şekilde idealleştirilmek istenmektedir.

Rönesans döneminde bilim alanlarında yeni bir arayış mevcut olmakla birlikte henüz Orta Çağ'ın ilminden bağımsız olarak hareket etmek mümkün olmamıştır. Hümanizm akımı ile sıkı sıkıya bağlı olan Rönesans, yarattığı hayat idealine uygun olarak, hümanist eğitim ideali öngörmektedir. Bu eğitim ideali *her yönden gelişmiş insan* (homo universale)'dir. Aynı zamanda bu eğitim ideali zorunlu olarak aristokratik bir karakter kazanmaktadır. Hümanist seçkinlerin eğitimi halk tabakalarının eğitimine oldukça yabancıdır. Bu eğitim öz ve biçimde tamamen Antik Çağ'ı örnek almıştır. Tüm bu eğitim çalışmaları içinde, hümanistler ahlâkî ve dinî eğitimlere de yabancı kalmamışlardır; hatta bazı hümanistler bilim ile ahlâkî-dinî tutumları sentezlemeye çaba göstermişlerdir. Rönesans döneminde eğitim ve öğretim Orta Çağ'da olduğu gibi "aşkın âlem"e yönelmemiştir; kilise dogmaları bir kenara atılmıştır. Orta Çağ'ın aksine Hümanizm ile eğitimin merkezine "insan" geçmiştir. Böylece Rönesans'ın ferdiyetçiliği, eğitim alanına da yansımıştır. Aynı zamanda Orta Çağ'daki baskıcı, ezber dayalı ve tamamen otoriter eğitim anlayışı da Rönesans'ta ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Orta Çağ'ın eğitim anlayışı genel olarak eleştirilmiş olsa da dinî unsurlarının kültürel yanlarından tamamen kurtulmak mümkün olmamıştır (Aytaç, 2009, s. 92-94).

Rönesans döneminde yazılmış olan More'un *Utopia* eseri ve Campanella'nın *Güneş Ülkesi* eseri, hem dinî öğelerden vazgeçmemiş, hem de bilim ve sanat adına eğitimde yeni gelişmeler tasarlamışlardır. Orta Çağ'ın eğitimdeki dinî ağırlığın etkililiğinden kaynaklanan ve Orta Çağda kemikleşmiş bazı kurumların etkilerinden kolay vazgeçilememiştir. More ve Campanella Orta Çağ'ın baskıcı eğitiminin hâkim olduğu ve insanın merkeze alınmadığı eğitimi eleştirmekle birlikte, eserlerinde dönemin hümanistlerinin genel bakış açısı olan *aristokrasilere yönelik, halktan ayrı bir eğitim-öğretim kurgulamamışlardır*; eğitimin yalnızca seçkinlere hitap etmesi iki ütopya yazarını da ciddi şekilde rahatsız etmiştir. *Utopia* ve *Güneş Ülkesi*'nde sınıf ayrımı ortadan kaldırılmış olduğundan, eğitim de her alanda olduğu gibi paylaşımına en açık alan olarak tasarlanmıştır. Bu ideal toplumlarda, üretim, dağıtım, iş yükü, mallar ve mülkiyetlerde kişilere aitlik durumu olmamakla birlikte; bunlar, eşit ve adaletli bir biçimde dağıtılmıştır. Rönesans ütopyalarında, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da adalet, paylaşımcılık ve eşitlik söz konusudur. Kendini geliştirmek ve eğitmek isteyen her bireyin önü bu yolda tamamen açıktır.

More'un bu sınıfsız, ideal toplumunda, eğitim hakkı toplumun her kesimine adaletli biçimde paylaştırılmıştır. Çünkü More, *Utopia*'nın her alanında, insanların eşitliği ve onlar arasındaki paylaşımın adaletini kutsamıştır. Değer bakımından her birey eşittir (More, 2017, s. 195-196).

Utopia'da kimsenin dini inancına yönelik dayatma yoktur ve bu eserinde More, Orta Çağ'ın dinî motiflerinden tamamen kopmamıştır. *Utopia*'da temel eğiticiler Rahiplerdir, fakat bu rahipler kendilerini neredeyse tüm alanlarda yetiştirmiş ve yasalar konusuna hakîm bilge kişilerdir. Ayrıca, döneminin rahiplerini ahlâkî yönleri ve erdemlerden uzaklık bakımından yetersiz bulan More, *Utopia*'sında eğitim yapısının da özellikle ahlâkî yönünü önemsemektedir: "Çocukların ve gençlerin eğitimi ve öğretimi rahiplere bırakılmıştır. Okul kendilerine bilimden çok erdem ve ahlâk vermeye çalışır" (More, 2017, s. 96). Erdem ve ahlâkî eğitimin önemi *Güneş Ülkesi*'nde de vurgulanmakla birlikte, More'un *Utopia*'sında belirttiği bu ahlâkî eğitimin ağırlığı, bilimsel bilgilerin ve bilimle ilgili eğitimin önemsiz görüldüğü anlamında gelmemektedir. More eğitimde, ideal düzene bir tehdit oluşturma ihtimaline yönelik; insanın kibri nedeniyle ahlâktan sapması konusunda kaygılıdır. İnsanın karakter yapısı ve dolayısıyla toplumun düzeninin bozulmaması için ahlâkî eğitimsizlik ortadan kaldırılmalıdır; aynı zamanda tüm erdemler kişilerin dünyaya gelişinden itibaren benliklerine yerleştirilmelidir.

More *Utopia*'da döneminin özellikle ahlâki anlamda eğitimsizliğinin neden olduğu yoksulluk ve adaletsizliğin ortadan kaldırıldığı bir eğitim ortamı kurgulamıştır. More, dönemi adına; görevini hakkı ile yerine getirmeyen her yöneticiden ve haklarını savunma girişiminde bulunmayan tembel insanlardan şikâyetçi olmaktadır (More, 2017, s. 48). Gerçekten de rahiplerin toplumdaki önemini anlattığı kendi ütopyasında onlara öyle meziyetler yüklemektedir ki bu nedenle, en önemli gördüğü eğitim alanından rahipleri sorumlu tutmuştur.

More, *Utopia*'da eğitimi; bilgisizliği ortadan kaldıran, insanın doğuştan getirdiği zaafalarını gideren ve insanın ahlâkî değerlerinin telkininde önemli olan bir araç olarak görmektedir (Öztürk, 2006, s. 93). Bu nedenle *Utopia*'da eğitimin temel niteliğini ahlâkî gelişim oluşturmaktır.

*Utopialı*lar, gösteriş merakını, mal mülk düşkünlüğünü, bencilliği yadırgamakla birlikte bu gibi durumlar onlar için insanın düşmüş olduğu en kötü hallerdendir. Dahası *Utopia* ülkesinde bunların hiçbir yansıması olmadığı için bu durumlar onlara çok garip gelmektedir. *Utopialı*ların böyle düşünceleri, onların okudukları kitaplar, edindikleri bilgiler ve devlet düzeni içinde edindikleri eğitimden kaynaklanmaktadır (More, 2017, s. 61).

Çoğu toplumsal düzen ve huzuru sağlamak adına benimsenen yaşamsal faaliyetlerde olduğu gibi, *Utopia*'lı her vatandaş kendi ödevinin gereklerini bilmektedir ve bunları içselleştirmektedir (More, 2017, s. 79). Burada hiç kimse ceza ya da dışlanma korkusu ile değil; gerçekten toplumuna, kendisine ve başkalarına saygıdan dolayı yasaları ve ödevlerini benimsemektedir. Bu toplumda “mutluluk” ve “düzen” için ne varsa, tüm bireyler bu uğurda kendilerini eğitmeye hazırdır. *Utopia* vatandaşlarındaki bu hâl *Utopia*'da “içsel saygınlığın” ve “mutlu yaşam” eğitimi arasındaki paralelliği göstermektedir.

Onların oynadıkları oyun ve zevk aldıkları uğraşlarda bile fayda getirecek bir nitelik vardır: “Zar, iskambil gibi budalaca ve zararlı kumar oyunlarının hiçbirini bilmezler.” (More, 2017, s. 48). Bu faydasız oyunları bilmezler, çünkü onlar zevk aldıkları oyunlar da dâhil olmak üzere, tüm işlerde fayda ve bu fayda ile gelen mutluluğu gözetmektedirler. Bunun için de kendilerine katacaklarına; dolayısıyla “eğitim”e ihtiyaçları vardır. Bu ülkede, faydasız ve “kibir”e götüren her şey düzeni bozmak adına bir tehdit olarak görülmektedir.

Utopia halkı bazı boş zamanlarında satranç gibi zihinsel gelişim ve zekâ oyunları ile ilgilenmektedir. *Utopia*'lılar boş zamanlarında ya da günlük işlerinden sonra bilim ile ilgili olan derslere girmekte özgürdür. Fakat bu dersi almak istemeyenler zorlanmaz, çünkü onlar

da zanaat işlerinde usta oldukları ve devlete yararlı oldukları için saygı görmektedirler (More, 2017, s. 47).

Utopia'da boş zamanlarında çalışıp bilgi edinen bir işçi, işten alınarak, bilim kollarında çalışanlar arasına dâhil edilmektedir. Elçiler, rahipler, şehir başkanları bu okumuş kişilerden seçilmektedir (More, 2017, s. 49). Hoş sözlü ve güler yüzlü olan *Utopia* halkı, yılmadan çalışma, vaktini hoş geçirme ve en önemlisi zihnini faydalı bilgiler geliştirmeye önem vermektedir. Zihnin geliştirilerek, aktif yönde zinde tutulmasına yönelik her tür faaliyet ve eğitim çalışmaları bu ülkede ayrıca itibar görmektedir (More, 2017, s. 71).

Utopia'da öğrenilen bilgiler genellikle uygulamaya dönük olduğu için, tarım ve hayvancılık gibi bilgilerin öğrenilmesi adına çocuklar küçük yaşlarda tarımsal faaliyetleri görmeleri için tarlaya götürülmektedir. El işçiliğinin büyük saygı gördüğü bu ülkede, zanaat öğrenmek ve zanaat alanlarında uzmanlaşmak en önemli uğraşlardandır: “Kadın erkek bütün *Utopialılar* usta birer tasarımcı olmak zorundadırlar; tarımı çocuk yaşta okulda öğrenir ve şehre yakın köylere, tarlalara geziye götürülüp öğrendiklerini yerinde görürler” (More, 2017, s. 46). Dolayısıyla *Utopia*'da bireyler, teorisini öğrendikleri bilgileri uygulama ile pekiştirmekte ve hem teorik hem de pratik alanındaki bilgilerini güçlendirmektedir.

Her kesimin doğru bilgiye kolayca ulaşabilmesi için, teknik alanda ilerleyerek, matbaayı kullanan *Utopialılar*, dil ve tarih eğitime de büyük önem vermektedir: “bilimler ve sanatlara ayırdıkları zamanla kafalarını geliştiren *Utopialıların* teknikte büyük başarılar göstermeleri, rahatlık sağlayacak yararlı buluşlara yatkın olmaları şaşılacak bir şey değildir.” (More, 2017, s. 73)

Savaşı insanlık adına en aşağı ve değersiz uğraş olarak gören *Utopialılar*, savaş eğitimini yalnızca savunmayı gerektirecek bir durum adına vermektedir. Onlar için savaşa ait bilgilerin savunma mecburiyetine karşı önlem dışında bir önemi yoktur; önemli olan güçlü bir vatan sevgisinin özümsemesi ve bu duyguyu hissetmektir (More, 2017, s. 81-89). Eser açısından bilime ve bireysel gelişime yönelik eğitim, ahlâkî eğitimden daha kısıtlı görünse de More'un döneminin eğitime yönelik bakış açısı göz önüne alındığında; eserde eğitim alandaki bilimsel eğitim ve eğitimin eşitliği konusu yeni ve önemli bir gelişmedir.

5.2. Güneş Ülkesi'nde Eğitim

Güneş Ülkesi'nin özellikle şehir planı ve mimarisi, onun bir eğitim ütopyası olduğunu vurgular niteliktedir. Şehir planında iç içe geçmiş her daire ve burada her dairenin bilime,

bilgiye dayalı yapılanması *Güneş Ülkesi*'nin eğitime önem verilerek oluşturulmuş ideal bir devlet düzeni olduğunu göstermektedir (Campanella, 2014, s. 26).

Tıpkı More'un *Utopia* şehrinde kurgulandığı gibi bu ütopya da üç önemli temel eğitim söz konusudur: *yurttaşlık eğitimi, meslek eğitimi ve yönetici eğitimi* (Aydın, 2006, s. 5). *Güneş Ülkesi*'nde *Utopia*'ya göre bilimsel bilgi ile dinsel öğelerin daha fazla kaynaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Burada bilimsel alana ait bilgiler şehrin mimarisi kullanılarak sunulmaktadır; burası, adeta bir bilimsel-görsel müze olarak planlanmıştır. Eğitimde ahlâkî alan ve manevi alanın önemli olduğu *Güneş Ülkesi*'nde erdem ve karakter eğitimi en az *Utopia*'daki kadar önemsenmektedir.

Yönetici olan “Hoh” (Metafizikçi) rütbesindeki kişinin tüm bilgi alanlarındaki yetkinliği, onun yönetme becerisinden daha önemlidir; çünkü yönetici bilgiliyse, asla zalim, cani ve despot olmayacaktır. Aynı zamanda ne kadar bilgi sahibi olursa olsun, eğer gerçekten doğru bir bilgi ve eğitime sahip değilse o kadar tembel bir yönetici olmaktadır. Bu yüzden yönetici konumunda olan kişinin eğitiminin niteliği eksiksiz olmak durumundadır. Fakat bu ütopya da eyleme dökülmeyen bilgilere sahip olan kişiler, eğitilmemiş ya da kendini eğitmemiş demektir. *Güneş Ülkesi*'nde fayda vermeyen ve uygulamada önemsenmeyen hiçbir bilgi ve eğitim değer görmemektedir. Bu nedenlerle Hoh öyle bir yöneticidir ki onun bilgi, adalet ve erdemlerinden asla şüphe edilmemektedir (Campanella, 2014, s. 38). En büyük din adamı da engin bilgileriyle, kuşkusuz Hoh'un kendisidir. Diğer üst düzey yöneticilerin de hepsi bilginliklerinin yanı sıra din adamıdır. Onların görevleri vicdanları arındırmaktır (Campanella, 2014, s. 73)

Utopia'da olduğu gibi *Güneş Ülkesi*'nde yönetici, her türlü bilgi donanımına sahip olan kişidir; en iyi eğitimleri almış ve kendini tüm alanlarda eğitmiş olduğu için seçilmektedir. Yönetimin en tepesindeki bilge kişi olan yönetici, başka ülkelerin tarihlerini, yeryüzü ve gökyüzünde olup bitenleri, bütün yasa yapıcıları, meslek dalları ve el sanatlarına ilişkin bilgileri, iki gün içinde edinebilmektedirler. Bu uğraşlar hem pratiğe dökülmüş eğitim hem de duvar yazıları ile görselleştirilmiş bilgiler sayesinde kolaylaştırılmaktadır. Ayrıca yöneticiler, fizik, matematik ve astrolojide bilgi sahibi olması beklenen kişilerdir (Campanella, 2014, s. 37).

Yöneticilik görevine gelenlerin en önemli ve olması beklenen özelliklerinden biri de erdemlere sahip olmalarıdır. Bu görevlere, küçük yaştan itibaren erdemlere sahip çıkarak, bütün erdemleri daha fazla özümseyen çocuklar seçilmektedir. Erken yaşta fark edilen bu

özellikler; cömertlik, cesaret, neşe, minnettarlık gibi eğilimlerden oluşmaktadır (Campanella, 2014, s. 35).

Bilimin öğreniminin kolaylaştırılması için türlü eğitim metotlarının düşünüldüğü *Güneş Ülkesi*'nde çocuklar, diğer tüm ülkelerin çocuklarının zorlanarak öğrendiklerini, keyif alarak ve uygulama imkânı bularak öğrenmektedir, aynı zamanda teori eğitiminin birçok alanda pratiğe dökülmesine olanak verilmektedir: “Eğitimden sonra, dinlenmek için, gruplar halinde ve sırayla, ok ve mızrak fırlatabilecekleri, tüfek kullanabilecekleri, avlanabilecekleri, bitki ve taş toplayabilecekleri ve bunun yanında tarım ve hayvancılığı öğrenebilecekleri kırsal alana gönderiliyorlar” (Campanella, 2014, s. 39).

Sanat ve meslek eğitiminin önemli olduğu *Güneş Ülkesi*'nde eğitim hakkı herkese eşit olarak verilmiştir. Bir yaşını bitirmiş ve üç yaşını henüz doldurmamış çocuklar dil eğitimini hem de alfabeyi gezintileri sırasında görsel olarak öğrenmektedir. En deneyimli ve en iyi öğretmenlerden olan dört öğretmen, dört gruba ayrılmış, dil eğitimine tabi bu yaş grubundaki çocukları yönetmektedir. Öğretim esnasında *beden eğitimi* de yapılmaktadır, çocukların vücut ve kas gelişimlerine büyük önem verilmektedir. Bu eğitimleri aldıkları süre içinde, yedi yaşına kadar hem yalın ayak hem de başları çıplak gezmektedirler. Çocukların bu şekilde gezmesi, Campanella'nın büyük oranda Platon ve Likurgos'un Sparta'sından esinlenmiş olduğunu göstermektedir: Spartalı gençler hem çıplak ayakla dolaşmaktaydı hem de saçlarını tıraş ettirmektedir (Campanella, 2014, s. 35). Çocuklar, yedi yaşına kadarki süreçte bazı meslek dallarına ait zanaatlerin olduğu atölyelerde uygulamalı eğitime alınmaktadır. Bu alanlardan birinde yeteneği fark edilen bir çocuk erkenden bu meslek dalında eğitilmesi için seçilmektedir (Campanella, 2014, s. 36).

Güneş Ülkesi'nde eğitim, çocuğun süttten kesilmesinden itibaren başlamaktadır. Çocukların hep birlikte etkileşimli olarak eğitim görmesi önemsenmektedir. Burada çocukların eğitim almaya başladığı andan itibaren, kolay öğrenebilmeleri için her şey düşünülmüştür, bundan dolayı başta dil ve okuma-yazma olmak üzere öğrenme çok kolaydır. Altı yaşına kadar duvardaki çizimlerin desteği ile birçok bilgiyi öğrenen çocuklar aynı zamanda; koşma, yürüme, güreş dersleri ve tarih dersleri almaktadır. Altı yaşından sonra ise onlara, doğa bilimleri başta olmak üzere diğer bilim alanları öğretilmektedir (Campanella, 2014, s. 45-46).

Utopia'nın tersine *Güneş Ülkesi*'nde çocuklar doğduktan sonra aileleri ile yaşamamaktadır. Çocukların güvenliği bireylerin değil, toplumun görevidir. Bu nedenle, en iyi özelliklere sahip anne ve baba adayları, bu felsefe temelinde eşleştirilmektedir (Campanella, 2014, s. 47) “Aile” kurumu bu ütopyada tehlikeli görülmektedir, bunun nedeni; öğretmenlerin verdiği

eğitimi ailenin tehlikeye atması ihtimali ve toplumda devlete zararı olacak bireyler yetişmesi ihtimalidir.

Genel olarak eğitim konuları ele alındığı zaman *Güneş Ülkesi*'nde eğitimin döneme göre devrimci bir bakış açısı olduğu görölmektedir. Çocukların küçüklükten itibaren eğitim aşamasında öğrendikleri bilgiler, görsel materyallerle desteklenmektedir. Eğitimin sıkıcı olmayan, oyun içinde ve kalıcı olması dikkati çekmektedir: “Onların bütün bu resimleri anlatan öğretmenleri var ve çocuklar, bütün bu bilimleri henüz on yaşını bile doldurmadan oyun içinde öğrenirler” (Campanella, 2014, s. 32).

Güneş Ülkeli çocuklar, gerekli zihinsel olgunluğa eriştikleri süreçte yüksek matematik ve bazı teorik dersler almaktadırlar. Bu dersleri alırken kendi aralarında sohbet edip tartışma ortamı yaratma imkânına sahiptirler (Campanella, 2014, s. 36). Bu durum *Güneş Ülkesi*'nde etkileşim ile eğitimin kalıcı ve demokratik olduğunu göstermektedir. Çocukların eğitim sürecinde doğa ile iç içe olması ve bedensel hareketlerin gelişimi için “yüzme eğitimi” almaları eğitime farklı bir bakış açısı getirmektedir (Campanella, 2014, s. 26-27).

Bu ütopyada, bilimsel, tarihi, coğrafi, ahlâkî ve dinî bilgilerin teorik alanda öğrenilmesinden sonra; üretim ve zanaatin önemi büyük olduğu için bu alanlardaki eğitim de uygulamaya dönük ve fayda gözeterek öğretilmektedir. Birden fazla zanaat öğrenen kendini birçok alanda yetiştiren her çocuk ya da her yetişkin birey, fazlaca saygı görmektedir. *Güneş Ülkesi*'nde tüm bilgi alanlarının birbirleriyle bir şekilde bağlantılı olduğu bir eğitim kurgulanmıştır: onlara göre “...kitaplardan sadece bir bilimi öğrenmiş bir kişi, aslında tembel ve bilgisizdir” (Campanella, 2014, s. 38). İnsanın geniş bir çerçeveden bakarak, olayları, dünyayı Tanrının yasalarını bütünlüklü bir şekilde anlayabilmesi için iç içe geçmiş farklı alanlar hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Güneş Ülkesi'nde ezberci eğitim tamamen ortadan kaldırılmıştır, çünkü onlara göre sırf ezbere dayalı eğitim fayda vermemektedir. “Eğitim, yararı olmayan, ezbere dayanan ve insanı bıktıran” (Campanella, 2014, s. 21) bir uğraş değildir. *Güneş Ülkesi*'ndeki öğretimde, ödül-ceza yöntemi olmasına karşın, özellikle eğitimde ceza unsuru temelde gerçek bir iyileştirme aracı olarak görölmektedir; katı tutumu değil, merhameti dile getirerek oluşturulan bir iyileştirme aracıdır (Campanella, 2014, s. 73).

5.3. *Utopia* ve *Güneş Ülkesi*'nde Eğitimin Ortak Yansımaları

Platon'un *Devlet* eserinde çizdiği "ütopik" eğitim sisteminden sonra, ilk defa Rönesans'la birlikte yeniden ortaya çıkan "ütopik" eğitim görüşlerinin ilk önemli temsilcisi Thomas More ve ondan sonra da Campanella'dır. Sosyalizm görüşlerinin altında toplanan bu eğitim görüşü, mülkiyet ortaklığına dayalı olarak tasarlanan yeni "ideal bir toplum" içinde "ideal bir eğitim"i temsil etmektedir (Aytaç, 2009, s. 277).

Eğitim ve okul, kişilerin içine doğduğu çevre, aile ve çağın düşünce çerçevesinden bağımsız değildir. Bu yüzden eğitim idesini, çevrenin, yöneticilerin ve eğitmcilerin eylemlerinin desteklemesi gerekmektedir. Çünkü eğitimde, öğretimin etkili ve kalıcı olması için asıl etkisi olan öğretilen bilgidен çok; davranışlar, toplum üyelerinin hareketleri, yapıp-edilenlerdir. Bir toplulukta kişinin içine doğmuş olduğu çevre, başarılar bakımından zengin ve eğitim sistemi düzenliyse, başarıyı değerlendirmede bir kaos ortamı yoksa eğitimin niteliği ve gelişimi daha fazla olmaktadır (Mengüşoğlu, 2017, s. 278-279). Rönesans ütopyelerindeki "ideal insan" tipinin oluşması ve "toplumsal ahlâk"ın oluşması için eğitim en önemli araçtır. Dolayısıyla bu ütopyalarda eğitim, bu ideal toplumlardaki insanları mutluluğa götürmek için vardır. Eğitmek ve eğitilmek bu çalışmalardan ve düşünce eğilimlerinden en önemlileridir; çünkü bu ideal devletlerde insanı mutlu etmek için oluşturulan düzenin koruyucusu ve devam ettiricisi eğitimidir.

Utopia eserinde insanın doğasında suça eğilimin de var olduğu gerçeği inkâr edilmemektedir. Aynı şekilde Campanella'da da aynı düşünce vardır. Onların bu durumun farkında olmaları, bunu yani insanı "kötü"ye götürecek her durumu ortadan kaldırmaya ve "ideal yurttaş" yaratmaya götürmüştür. Ütopyalarda bu durumların ortadan kaldırılmasının aracı olarak "Eğitim" önemlidir. Özellikle "iyi insan" "ideal insan" yaratmayı "ideal toplum" yaratmanın önüne alan More ve Campanella, "ideal insan" a giden yolun eğitimden başka bir yolla olmayacağını önemle üzerinde durmaktadır.

Güneş Ülkesi'nde ve *Utopia*'da tarım ve hayvancılığa önem verilir ve bu konuda bilgi edinmek zorunluluktur. Çünkü bu idealleştirilmiş iki ütopyada, hiç kimsenin açlık çekmemesi ve insanların bolluk içinde rahat bir hayat sürmeleri temel amaçtır. Bunun için onların kendilerine fayda sağlayacak işler hakkında bilgi sahibi olmaları bir zorunluluktur. Aynı zamanda bu ütopyalarda bilgi edinmek ve kendini geliştirmek bir vatandaşlık görevi olarak görülmektedir.

Bu ütopyalarda temel eğitimlerden biri “vatan sevgisi” oluşturmaya yöneliktir, savaşın hoş görülmediği bu eserlerde kişiler ülkelerine ve değerlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Çocuklara küçük yaşta eğitimleri başlar başlamaz vatan sevgisi aşılacakla birlikte yetişkin birer insan olduktan sonra ise bu duyguların pekişmesini sağlayacak eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir.

İki ütopya eserinde de kız-erkek demeden tüm çocuklar ve tüm vatandaşlar eğitim hakkına sahiptir ve her türlü meslek eğitimini birlikte alabilmektedirler (Öztürk, 2006, s. 179).

Üreme ve eğitim her iki ütopyada da hem en önemli hem de birbiriyle bağlantılı iki konudur. Üremenin sağlıklı bireyler tarafından gerçekleştirilmesi, topluma yeni bir bireyin eklenmesi açısından önemlidir. Eğitim ise üremeden sonra topluma katılan bireyin, çok küçük yaştan itibaren düzene ayak uydurması için önemlidir. Eğitim-öğretim bu iki ütopyada, insanların hayatlarının belli dönemi ile sınırlı kalmamakla birlikte ömürlerinin sonuna kadar devam eden en önemli etkinliktir. Düzene birey katmak için üreme, düzenin devamı için de eğitim şarttır.

İnsanın sonraki hayatı ve alışkanlıklarının olumlu düzeyde olması için çoğu davranış şeklinin çocukluk çağında kazandırılması gerekmektedir. Çocukluk çağında kazanılmış davranışlar ve çoğu temel bilgilerin daha kolay öğrenildiği görülürken bunlar sonraları çok güçlükle öğrenilebilmektedir (Mengüşoğlu, 2017, s. 277). Eğitimde çocukluk çağının önemli olduğunu eğitimin her alanı için vurgulayan ütopyalarda, özellikle küçük yaşta düzenin işleyişine uyum sağlamaları için öğretim gerçekleştirilmektedir.

Erdemlerin kişilere kazandırılması *Utopia*'da olduğu kadar *Güneş Ülkesi*'nde de temel ve önemli bir konudur. Erdemlere yatkınlıklarına göre küçük yaşta yönlendirilen çocuklar eğitilmektedir. Her alanda olduğu gibi burada erdemlerin eğitimi söz konusu olduğunda da okul çağından itibaren başlamaktadır (Campanella, 2014, s. 35). Rönesans ütopyalarında, alçakgönüllülük, hoşgörü, yardımlaşma, ödevlerini büyük saygınlık ve içtenlikle yerine getirme, kendisinden büyük ve bilgili olanlara hürmet etme ve her daim zihnini geliştirmeye istekli olma gibi davranışlar eğitim yoluyla küçüklükten edinilmiş davranışlardır.

Utopia'da eğitim çoğunlukla fayda üzerinedir; bir kişinin tarımsal bilgiyi iyi kullanıp fazlaca ürün elde ettikten sonra bunun fazlasını komşu ülkelerle paylaşması hem teorik, hem uygulamaya dönük hem de ahlâki bilgi ve eğitimden kaynaklanmaktadır (More, 2017, s. 42). Eğitimin, tarım ve hayvancılığa dönük faydaya dayalı olma durumu da iki ütopyada ortak bir konudur.

Bu klasik ütopyaların ikisinde de Orta Çağ'dan kalma dogmatik eğitim anlayışının yerine birey'i temel alan hümanizma akımının eğitim görüşleri ağırlıklıdır. Yine de her iki ütopyada

Orta Çağ'ın kültürel olarak dinî manevi bakış açısı ile rahiplere verdiği önem tamamen yok edilmemiştir. Aksine iki ütopyada da rahiplerin önemi onları bilimsel bilgi ve felsefi bilgilerle donatılmış, son derece adaletli ve hukuki nizamdan anlayan kişiler olarak düzenleyip eserlerindeki toplum yapısında yer vermişlerdir. Bu bakış açılarının temel nedeni, her alanda olduğu gibi dönemlerinde gördükleri olumsuz insanlık ve toplum halleridir.

Aynı zamanda öğrenmeye istekli olmaları ve kendilerini toplumun bir bireyi olarak hissetmeleri için gençlerin fikirleri büyükler tarafından dikkate alınmaktadır. Bu da her iki ütopyada etkili olan bir eğitim metodudur.

Ütopyalarda, eyleme dönüştürülmeyen kuramsal bilgilerin bir değeri yoktur. Bu nedenle eğitimin amacı, bireyleri hem kuramsal bilgi yeterliliğine sahip hem de bilgisini uygulamaya dönüştürme becerisi edinmiş kişiler haline getirmektir.

Rönesans ütopyalarında, insanlar arası iletişimin pozitif ve tam etkileşim halinde olduğu görülmektedir; kişilerin bu pozitif etkileşimleri hem ahlâkî alanda hem de eğitim-öğretimde pekiştiricilik ve kalıcılık için önemlidir. Ütopyalardaki idealleştirilen insan tipinde en önemli özellik, öğrenme ve bilgi edinmenin ona zevk vermesidir. Çünkü insan ancak bu şekilde faydalı olanı bilmektedir; adaletli, bolluk içinde ve huzurlu yaşamayı güvence altına alabilmektedir.

5.4. Biz'de Eğitim

Bilimsel ilerleme ve teknolojik gelişmeler adına tüm problemlerin çözülmek istendiği bir yer olarak kurgulanan distopya örneği *Biz*'dir. Bu distopyada, toplumsal alanda insanların karşısına çıkmış ya da çıkacak olan her problem, matematiğe dayalı bilimsellikle ortadan kaldırılmaktadır. Dolayısıyla, eğitim konusu burada bu matematiksel ilkelerin benimsendiği çözüm odaklı, fakat bireysellikten tamamen uzak bir konudur. Eğitimin konusu; *bireylerin farklılıklarına* yönelik eğilimlerini geliştirmek, *onları başkalarına* yönelik eğitmek değildir. Çünkü burada, hiç kimse tek değildir, herkes bir ve herkes birbiri ile aynıdır (Zamyatin, 2016, s. 8).

Burada herkesin birlikte bir eylemde bulunmasından ziyade, en özel insani konular da olsa, zamanın en küçük birimine kadar ayrılarak düzenlenmiş bir zaman çizelgesi eşliğinde, çizelgeye uygun eylemde bulunmak en önemli kuraldır. Burada, *sevgi* gibi özel bir insanî alanın formüller ile ifade edilmesi göz önüne alındığında; bireysel alanın yok olmaya gittiği *Tek Devlet* düzeni olarak anılan bu ülkenin yaşam şekli daha iyi anlaşılmaktadır. (Zamyatin,

2016, s. 23-25). Duygular alanındaki ifadelerin matematiksel ya da bilimsel ifadeleri göz önüne alınacak olursa, Tek Devlet'te manevî değerlerin öğretilmesi gerekliliğinin ortadan kalkması hali daha iyi anlaşılabilir. Nitekim hangi alan olursa olsun, öğretim problemleri mantık ve matematiğe dayalı olarak sayılarla yapılmaktadır.

Herkesin birer numara ile isimlendirildiği *Biz'deki Tek Devlet*'te sanat ve bilime büyük önem verilmektedir. Buna rağmen, sanatın dili duygular değil, matematiksel dizilim ve ifadelerdir. Burada sanata önem verilmesine rağmen içeriğinin değiştirilmesi açık bir ironidir: “Aynıydılar, birdiler: insanlaştırılmış makineler, kusursuzlaştırılmış insanlar. En somut, en heyecan verici güzellik, uyum, müzik buydu...” (Zamyatin, 2016, s. 88). Bu doğrultuda tüm çocukların, sanat ve bilim derslerine katılmaları zorunlu tutulmuştur (Zamyatin, 2016, s. 33). Sanat derslerinin zorunluluğu, düzenin birliği ve ahengine karşı oluşturulmuş kesin gereklilikten kaynaklanmaktadır. Eserde, Zamyatin'in altını çizdiği nokta, sanat gibi bireysel yaratım ve bireysel haz alanının gelebileceği noktanın korkunçluğudur. Çünkü burada, bilimsel bilgilerden faydalanılarak istenmeyen doğa olayları alanına bile müdahale edilmiştir. Tek Devlet'in sınırları içinde hiçbir şey başıboş ve düzensiz değildir, her şey matematiksel bir düzene tekabül etmektedir. Burada sanatın bir dalı olan şiir yalnızca Platon'da olduğu gibi devlet düzeni ve huzuru koruduğu sürece kabul edilebilen bir şeydir (Öztürk, 2006, s. 205).

Biz'deki kurgusal devlette, eğitim-öğretimin, öğretmen-öğrenci etkileşimine dayalı bir öğretim metodu yoktur. Buradaki eğitimde, öğrencilerden kişilik sahibi, dürüst ahlâklı olması beklenmemektedir; onlardan beklenen tüm bilgileri yasalar dâhilinde Tek Devlet düzenine uygun olarak, ezbere öğrenmek zorundadırlar. Öğretmenlerinden birer eski makine olarak bahseden çocuklar, temelde matematiğe dayalı bilimsel bir eğitim içerisindedirler. Onlar için adeta bir öğretmen değil, birer eğitim makineleri vardır (Zamyatin, 2016, s. 46-47).

İnsanı suçtan kurtarmanın yolu olarak onu “özgürlükten kurtarmak” konusu ile en tehlikeli hastalık olarak görülen “düş gücü” hastalığı da yine küçük yaşlarda çocukların öğrendikleri arasındadır. *Hayal gücünü* en çok kullanan kesim olarak çocuklar, bir zihinsel arındırma yolu olan hayal gücünün yok edildiği bir makineye sokulmaktadır (Zamyatin, 2016, s. 195). Düzenin işleyişi ve Tek Devlet'in yasaları gereği, kimse *hayal gücünü* kullanarak mutlu yaşamı yok etmemelidir. Tek devlet düzeninde hayal kurmak, mutsuzluğa ve birlikten kopmaya götüren bir tehlike olarak algılanmaktadır.

Eğitime bakış açıları distopyalarda, günümüz devletlerinin eğitim politikası oluşturmalarından farklı bir durumda değildir; fakat eserlerdeki politikanın amacı verilmek istenen mesaja göre kurgulanmıştır. Eğitimde devlet, nasıl ki kendi işleyişine uygun vatandaş yetiştirme cihetine

gidiyorsa, *Biz*'de de çocuklar, dev bir makinenin işlemesine yardımcı küçük parçalar, cıvatalar olarak dünyaya gelmekte ve makinenin çalışmasına katkıda bulunarak düzeni devam ettirmektedir (Öztürk, 2006, s. 204-205). *Biz*'de numara-bireyler arasındaki uyum bir ödevdir. Bununla birlikte “Zaman Tablosu”na göre yönlerini tayin etmek ve *özgür-lüksüzlüğü* suçtan arındıran unsur olarak görmek de Tek Devlette vatandaşların birer ödevdir (Mattelart, 2005, s. 297). Bu doğrultuda, eğitim de tüm bu ödevlerin kabulüne yönelik; Tek Devlet'in yasaları doğrultusunda oluşturulmuştur.

Suni ürünlerin dünyasını koruyan, yüksek gerilim dalgalı duvarların dışında, ağaçlar, hayvanlar ve güneşle temas halinde çıplak yaşayan “Mefi”ler (Mefistolar) Tek Devlet'in düzenine karşı direnmektedir (Mattelart, 2005, s. 297). Bunlar tıpkı 1984'teki Proleteriyalar gibi devletin eğitim sisteminden muaf olarak yaşamaktadır; çünkü muhalif olan hiç kimsenin devletin işleyişine yönelik eğitim alma hakkı yoktur. Eğitimin ilgilendiği alanlar arasındaki ayırım, distopyalarda yönetimin amaçları ve eğitim arasındaki paralelliği göstermektedir.

5.5. 1984'te Eğitim

Büyük Birader'in Parti'sinin yönettiği, her yerde denetim ve şüphencilikle işleyen bir devlet yapısını anlatan 1984'te, “eğitim” ülke ideolojinin olumlu bir yanı olarak görülmemektedir. Çünkü burada her uygulama gibi eğitimin uygulama alanı da Parti'nin yararına olmak zorundadır. Bu nedenle Okyanusya'da okul, çocukların Parti ve Büyük Birader dışında her şeye ve herkese şüphe ile bakmayı öğrendiği bir yerdir; böylelikle Parti ile ilgili hiçbir şüphe meydana gelmeden ortadan kaldırılabilir; Parti'nin isteği de bu yöndedir. Genel anlamda bu ülkede eğitimin temel amacı, okullarda çocuklara Parti'nin öğretilerini benimsetmek ve bunları içselleştirmelerini sağlamaktır.

“Düşünce polisleri”nin devletin devamlılığı ve çıkarları için yapmış olduğu denetlemeler okullarda öğrencilere özendirilmektedir; aileleri ve yakınlarında kim varsa onları denetleyerek adeta birer “düşünce polisi” gibi davranmalarının kahramanca bir şey olduğu öğretilmektedir. Okul, çocukları adeta birbirini ele vermek, herkese şüphe ile yaklaşmak gibi eylemlerde bulunmaya kışkırtmakta, partizanca ve nefreti içeren metotlarla öğretim yapmaktadır. (Orwell, 2014, s. 183). Okuldaki öğretimde bu yollarla, yöneticilerin toplumda görevlendirdiği *düşünce polisinin* itibar görmesi sağlanmaktadır. Bu görevlilerin yaptıkları denetçiliğin insanlar arasında güvensizliğe neden olduğu bilinçli bir şekilde göz ardı edilerek, tam aksine bu görevin *devletin devami için gereklilik* algısı oluşturulmak istenmektedir. Okul, aslında

açık bir şekilde ispiyonlamanın kahramanlık olduğunu ve devlete karşı bir görev olduğunu öğretirken; örtük bir şekilde güvensizliği ve ahlâkî sorgulamayı zihinden kaldırmayı öğretmektedir. Parti'nin ilgilendiği yön ise, eğitimin bu örtük olan kısmının tüm parti üyelerine çocukluktan itibaren kabul ettirmektir.

Yirminci yüzyılda etkili olan eleştirel eğitim felsefesi, eğitim bağlamında oluşan her türlü “yanlış bilinci” ortadan kaldırmak, yürürlükte hangi eğitim var ise bu eğitim anlayışının gerçek yüzünü ya da arka planını açığa çıkarmak amacındadır. Bu eğitim felsefesi, yirminci yüzyılda yaşanan sosyal ve politik gelişmelerin sonuçlarından etkilenmiştir. Eleştirel pedagoji, aynı zamanda farklı çıkar gruplarının değer dünyaları ve ideolojileri tarafından şekillenen eğitim pratiklerinin her zaman görünmez güçler tarafından belirlendiğini varsayan bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısı, eğitim, demokrasi ve adalet adına yapılırsa da, bunun arka planda totaliter ve baskıcı olabileceğini, eğitimin adaletsiz bir şekilde işleyebileceğini de göz önünde bulundurmaktadır (Cevizci, 2014, s. 201-204). Eleştirel pedagojinin bu bakış açısı, insanların baskıcı tutumun içerisine hapsedildiği 1984'teki eğitimin, siyasi arka planını daha net bir biçimde görebilmeyi sağlamaktadır. Bu eserdeki kurumların işleyişi ters bir işleyiştir ve bu işleyiş, bilinçli bir biçimde oluşturulmuştur:

Bizleri yönetmekte olan dört Bakanlığın adları bile, gerçeklerin kasıtlı olarak tersyüz edilmesindeki saygısızlığın yansımasıdır. Barış Bakanlığı savaşın, Gerçek Bakanlığı yalanların, Sevgi Bakanlığı işkencenin, Varlık Bakanlığı yokluğun bakanlığıdır. Bu çelişkiler rastlantısal olmadığı gibi, sıradan bir ikiyüzlülüğün de kaynaklanmaz; bunlar *çiftdüşün*'ün bilinçli uygulamalarıdır. Çünkü iktidar ancak çelişkilerin uzlaştırılmasıyla sonsuza kadar korunabilir (Orwell, 2012, s. 248).

Eserdeki *gerçekliğe yönelik algının tersyüz edilmesi*, yalnızca okullarda verilen bir eğitim uygulaması değil, aynı zamanda halka sürekli aşılacak istenen bir duygu durumudur. Uygulanan her akıl dışı kural ve öğreti hangi alanda olursa olsun, iktidarın varlığını ve yönetmekteki baskıcı uygulamanın psikolojik kabulü içindir. Okyanusya'da her bilgi aslından farklı, gerçeklerden tamamen bağımsız bilgidir; herhangi bir icat, teknolojik bir gelişme de doğruluğuna bakılmaksızın Parti'ye atfedilmektedir: “...okulda öğretildiği gibi, uçağı Parti'nin icat etmiş olduğuna inanıyordu” (Orwell, 2012, s. 183).

1984'te Büyük Birader ve Parti'sinin varlığı, yalnızca okulda değil, insanların tek başlarına olduğu fakat bireyselliği olmadan yaşadığı hayatın içinde her an hatırlatılmaktadır. Özellikle küçük yaşlardaki çocukların yönetimin gücü, acımasızlığı ve yarattığı korkuya alıştırılması dikkati çekmektedir:

...çocuklar için hazırlanmış bir tarih kitabını alıp Büyük Birader'in kapaktaki portresine baktı. O hipnotize eden gözlerle bakıştı. Sanki büyük bir güç üzerine yükleniyordu; kafatasınızda bir

delik açıp beyninizi tepikliyor, yüreğinize korku salarak inançlarınızı koparıp alıyor, aklınızın tanıklığını yadsımaya razı ediyordu sizi (Orwell, 2012, s. 105).

Parti'nin ideolojisine göre düzenlenen okuldaki eğitimin dışında, çocuklar, çevrelerinden model alarak; şiddet söylemleri, acımasızlık, ispiyonlama ve bilinçli bir biçimde sorgulamamayı öğrenmektedir. Alıştırıldıkları acımasızlık ve şiddetin yansıması eserde şu şekilde ifade edilmektedir: "...idamları seyretmeye gidemedikleri için çok üzüldüler" (Orwell, 2012, s. 46-47). Çocuklar aynı zamanda insanlığın bu kötü durumlarını zamanla "övünç kaynağı" olarak görmektedir; nitekim Parti ve Büyük Birader'in istediği budur.

Proleterler Okyanusya'da devletin sunmuş olduğu ya da sunmuş gibi gözüktüğü hiçbir haktan faydalanamadığı gibi eğitim hakkından da faydalanamamaktadır, çünkü Devlet'in çıkarlarına hizmet etmedikleri için eğitim onlar için gereksiz bir alandır (Orwell, 2012, s. 240-242).

Devletin en yakınında olan Parti üyelerinden oluşan halk kitlesinin ise kişisel duygular taşıması yasaktır. Burada insanlardan istenen, dışarıdaki düşmanlara ve hainlere karşı sürekli nefret ve aşağılama duygularına sahip olmalarıdır. Kişilerin bu duygulara sahip olabilmeleri için Parti'nin gücü ve bilgeliği karşısında kendilerini aşağılamaları gerekmektedir. Hayatın tüm hoşnutsuzlukları "İki Dakikada Nefret" gibi bir yöntemle genç yaşlarda dışarıya yöneltilip giderilir. Yine bu genç yaşlarda kişilere, iç disiplin yoluyla Parti dışında her şeye karşı kuşkucu ve asi bir kişilik yaratmaları öğretilmektedir (Orwell, 2012, s. 243)

Küçük çocuklara bile öğretilebilecek bu iç disiplinin ilk ve en basit aşamasına Yenısöylem'de *suçdurdurum* denir. Suçdurdurum, her türlü tehlikeli düşüncenin eşiğinde adeta içgüdüsel olarak ansızın durabilme becerisi anlamına gelir. Kıyaslamaları kavramama, mantık hatalarını algılamama, İngsos'a ters düşüyorsa en basit görüşleri bile yanlış anlama ve sapkınlığa varabilecek her türlü düşünceden sıkılma ya da nefret etme gücünü içerir. Sözü'nün kısası, suçdurdurum, koruyucu aptallık demektir. Ne ki, aptallık yeterli değildir. Tam tersine, gerçek anlamda bağnazlık, zihnin işleyişine, bir akrobatın bedenine hükmettiği kadar hükmedebilmeyi gerektirir. Okyanusya toplumu, sonuçta, Büyük Birader'in her şeye kadir, Parti'nin de yanılmaz olduğu inancına dayanır (Orwell, 2012, s. 244).

Orwell, eserinde de belirttiği gibi; zamanın koşullarının gelecekte devam ettiği sürece, yönetimlerin insanları "sorgulamamaya" ve her uygulamaya "boyun eğmeye" alıştıracağını; bu yolla da insanlığın korkunç bir dünyada yaşam süreceğini düşünmektedir. Ona göre bugünün şartlarının insanı getirdiği nokta sorgulanmak zorundadır; fakat 1984'te Büyük Birader ve Parti politikası buna asla izin vermemektedir (Orwell, 2012, s. 112). Dolayısıyla eserde, korkunç düzeni yıkmaya dair eğitim alanından bir umut talep etmenin yolları kapalıdır.

5.6. *Biz* ve 1984'te Eğitimin Ortak Yansımaları

Yirminci yüzyıldan itibaren, teknolojik gelişmelerin her türlü dönüşümü, artık ideolojilerden bağımsızlığını tamamen yitirme noktasına gelmiştir (Mannheim, 2002, s. 270). Teknoloji ile birlikte bilimin dinamikleri de ideolojik bağlamda ütopyanın sınırlarını zorlamıştır. Fakat yirminci yüzyıldan hemen önce, bilimsel ütopyalar, teknolojinin olanaklarını sonuna kadar kullanmak istemiştir. Bilim daima bir ahlâki veya toplumsal idealin hizmetine koşulmuştur (Kumar, 2005, s. 89).

Biz ve 1984'te katı rasyonel ve matematiksel toplum düzeninde akıl ve bilimin araç olarak kullanılmasının insanı adeta köleleştirdiği eleştirilmektedir (Öztürk, 2006, s. 261). Distopyalarda genellikle eğitim hakkı yönetime en yakın olan sınıftır. Düzenin bir parçası olmayan kesimin eğitimi devlet tarafından önemsenmemektedir. *Biz*'de makineleşmiş sistemde, makinenin bir parçası olmayan bireylerin eğitimi sistemin çalışması için bir anlam ifade etmediğinden değerli görülmemektedir (Zamyatin, 2016, s. 190). Eğitime bakışın bu durumu 1984 için de geçerlidir, nitekim burada başkaldırmadığı ve düşünce üretmediği sürece Proleter sınıfı istediği ilkel ve sefil hayatı yaşayabilmektedir; Parti'nin bu kesimin eğitimi ve denetimine ihtiyacı yoktur. (Orwell, 2012, s. 240).

Eğitimin en temel işlevi, toplumsal işlevidir. Toplumsal işlevine göre eğitim, öğrencileri toplum için eğitmek zorundadır. Bu toplum içindeki eğitim, öğrenciyi bütün olarak; zihinsel, sosyal, psikolojik, ahlâki ve duygusal yönde eğitmek amacındadır (Bacanlı, 2006, s. 5). Distopyalarda eğitimin temel işlevi olan toplumsal işlevi bulunmakla birlikte, öğrencilerin gelişim yönleri yönetimlerin çıkarlarına ters düşmemektedir; aksine bu eserlerde yönetimin çıkarları eğitim ile korunmaktadır ve sürdürülmektedir.

BÖLÜM VI

ETİK-AHLÂK

Etik, Yunanca “ethos” sözcüğünden, *moral* ise Latince “mos” sözcüğünden gelmektedir; fakat her iki sözcüğün de kullanımı, gelenek, görenek ve alışkanlık anlamlarındadır. Moral’in anlamsal karşılığı olarak kullanılan *ahlâk* sözcüğü ise Arapça “hulk” kökünden gelmektedir; bu sözcük de gelenek, görenek ve alışkanlık anlamlarına gelmektedir. O halde etimolojik olarak bakıldığında ‘ethos’(etik) ile ‘mos’ (moral-ahlâk) arasında bir anlam farkı yoktur. Bununla birlikte çoğu zaman da etik ve ahlâk kavramlarının birbiri yerine kullanılmaktadır. Fakat *ahlâk* kelimesinin farklı bağlamlarda, farklı şeyleri nitelemek için kullanıldığı durumların varlığı bu kavramı *etik*ten ayırmayı gerektirir. *Ahlâk* kavramının çeşitli kullanımları olmakla birlikte, bir kullanımı *etik* kavramı ile tam olarak örtüşmektedir. *Etikle* örtüştüğü bu kavramla kastedilen, “ahlâk bozuldu” diyenlerin, *ahlâk* kelimesiyle kastettikleridir. *Ahlâk*ın bu ilk anlamı, insanlar arası ilişkilerde, insanların uyması beklenen ya da talep edilen davranışlardan doğmaktadır. Aynı zamanda da yine kişiler arası ilişkilerde davranışlara ilişkin geçerli değer yargıları ya da değer sistemleri olarak anlamsal bir karşılığı vardır (Tepe, 1998, s. 12).

Felsefenin bir alanı olan etikten ayrılması gereken birinci anlamının dışında “ahlâk” sözcüğü ikinci anlam olarak “ahlâklılık” anlamında da kullanılmaktadır. Bu anlamıyla doğrudan ya da dolaylı olarak, insanın değerlerinin bilgisinden çıkarılan ilkelerin dile getirildiği şeydir. Bu ilkeler şunu ifade etmektedir: Bir insan başka insanlarla olan ilişkilerinde, ilkenin talep ettiği şekle uygun davranırsa, bu ilkenin karşılık geldiği değer korunmuş olur. Sonuç olarak ifade edilen bu ikinci anlamıyla ahlâk, etik kavramını karşılamaz; etik tarihine bakıldığında filozofların etik sorularının bu türden bir etkinlik ile ilgili olmadığı görülmektedir (Tepe, 1998, s. 13). “Ahlâk”ın üçüncü anlamı “etik”tir. Etik sorunları ele alan filozofların söylemlerine bakıldığında, üzerine konuştukları şeyin ahlâkın birinci ve ikinci anlamı olmadığı

görülmektedir. Bu nedenle, birinci ve ikinci anlamdaki ahlâk kavramının etikten ayrılması gerekmektedir (Tepe, 1998, s. 14).

Ahlâk, hem bireyin hem de toplumun hayatla ilişkisi içinde geliştirmiş olduğu değerler ve kurallar silsilesini, buna yönelik yaşama bilgeliğini ifade etmektedir. Yaşantısal alanda, ahlâk ya da ahlâklılık, olgusal ve tarihsel olarak yaşanan belirli bir pratiktir; etik ise bu pratiğin teorisidir. Etik, yaşama dönük bu alana ait kurallar ve normların varsaydığı anlam ve değerler dünyasını anlayıp açıklamaya yönelik ilkeler bütünüdür. Kısacası etik, ahlâk adı verilen olguya yönelik felsefe disiplindir (Cevizci, 2014, s. 18). Bir anlamda da etiğin kendisini ifade etmektedir. Sonuç olarak, etik ve ahlâk, topluma ve bireye yönelik her düşünce alanında değerler ve ilişkilerin koruyucusu ve bütünleştiricisidir.

Ahlâk fiilen ve tarihsel olarak bireysel, grupsal, toplumsal düzeyde yaşanan bir şey, bir fenomen olmasına karşılık; etik, bu fenomeni ele alan, ahlâk görüşlerini, öğretilerini irdeleyip sınıflandıran, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan, bunları karşılaştırıp eleştiren felsefe disiplindir (Özlem, 2010, s. 28). Dolayısıyla ahlâklılığın kendisi, *praksis*le ve değerle ilişkisi bağlamında pratik bir şey olmak durumundadır (Cevizci, 2014, s. 11). Başka bir deyişle, ahlâk, teorik bir inceleme konusu durumuna geçtiğinde, bir felsefe disiplini olan etik alana geçiş yapmış olur.

Ahlâk olarak adlandırılan ve her insan topluluğunda çeşitli duygusal eğilim, düşünce, inanç, töre, alışkanlık, geleneklere vb. bağlı eylemler alanına bağlı olarak karşımıza çıkan bu fenomen nasıl bir fenomendir? Sorusu sorulduğunda ve bu alana ilişkin çoğaltılabilecek sorular üzerine düşünmeye başlandığında artık etik veya aynı anlama gelmek üzere ahlâk felsefesi denen felsefe alanına adım atılır (Özlem, 2010, s. 22-23).

Ahlâk hem felsefeden bağımsız bir alandır hem de etiğin yani felsefenin ana disiplinlerinden birinin temelini oluşturmaktadır (Cevizci, 2014, s. 13). Etik ise; ahlâk felsefesidir. Ahlâk, ahlâki sorular ve ahlâki yargılar üzerine felsefi düşünmedir (Frankena, 2007, s. 20).

“İnsan”, tarihsel süreç açısından ele alındığında, onun öncelikle bilme ve anlamayla ilgili birçok etkinlik içinde bulunduğu bir gerçektir. İnsanın ayrıca, kullanım değeri taşıyan, hayatı kolaylaştırıcı teknik ürünler ile güzellik değeri taşıyan meydana getirme eylemine karşılık gelen faaliyetleri de önemlidir. Pek çok düşünür, bundan dolayı, insanı insan yapan şeyi, temelde değerle doğrudan ilişkili olmak, değer yaratmak, değer taşıyıcısı veya cisimleştiricisi olmak olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla insanlığın bu özelliği, etiği felsefenin en önemli disiplin alanlarından biri yapmaktadır (Cevizci, 2014, s. 12).

İnsanı yalnızca bilmek ve maddi üretim faaliyetlerine dâhil olmak ile seçkinleşen bir varlık olarak görmek yetersizdir. Nitekim insan, yirminci yüzyılın çatışmalarla dolu kanlı tarih sahnesinde, kendisini temele alırken, kendisi dışındakileri ötekileştirip değersizleştiren tutumuyla, ölçsüz egoizmiyle ve acımasızlığıyla da var olmuş bir varlıktır. Bu yüzden gerek yaşam düzeyinde gerekse etik teori düzeyinde yaşanan bir kriz varsa o da insanlığın özellikle yirminci yüzyıldan itibaren gelmiş olduğu bu durumundan kaynaklanmaktadır (Cevizci, 2014, s. 12). Toplumların bazı bunalım dönemleri ve insanın yaşadığı anlam arayışı dönemlerindeki çaresiz kalışlarına baktığımızda, felsefi bir disiplin olarak etiğin önemini bir başka açıdan kavramış oluruz.

Bir toplumdaki kural ve değerler, toplumun özellikle genç üyelerine sosyalleşme ve kültürlenme sürecinin en başından itibaren bir şekilde aktarılır. İnsan içine doğduğu bu toplumun kural ve değerlerini, başlangıçta tamamen bilinçsiz bir biçimde daha sonraları da toplum ve toplumun değerleriyle ters düşmemek, ona yabancılaşmamak için, olduğu şekliyle almaktadır.

Ahlâk, her ne kadar toplumun ayrılmaz bir parçasını oluşturması bakımından, hatta bu toplumdaki insanların ilişkilerini düzenlemesi bakımından önemli olsa da ahlâkın önemi bunlarla sınırlı kalmamaktadır. O, aynı zamanda bir bütün olarak insanların değer dünyalarını şekillendirmek yönünden de büyük bir önem arz eden manevi bir yapıyı da ifade etmektedir (Cevizci, 2014, s. 14). İnsan diğerleri ile ilişki halinde olsun ya da olmasın, ahlâki ilişki değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkidir (Kuçuradi, 2015, s. 3).

Ahlâk, öncelikle Ahlâk Felsefesi'nden bağımsız olarak toplumsallığa ve kültüre bağlı bir kavramdır. İnsanın öncelikle başkalarından bağımsız olarak oluşturduğu eylemlerinin çıkış noktasıdır. Bu çıkış noktasından sonra ahlâk, büyük ölçüde başkalarıyla olan ilişkileri düzenlemek adına oluşan-oluşturulan eylem kurallarını, değerler sistemini ve bir toplumsal kurallar bütünlüğünü oluşturmaktadır (Cevizci, 2014, s. 13). Ahlâkın dokusu insanın ne olduğu, nasıl yaşadığı ile ne olabileceği ve nasıl yaşaması gerektiği arasında bir çelişki görebilme yeteneğinde yatar (Selsam, 1995, s. 14). Bu çelişkileri fark etme bağlamında ise toplumsal kurallar ve bu kuralları sorgulama gerekliliği doğmaktadır.

Genel anlamıyla, ahlâk bir toplumda kısmen doğal bir biçimde oluşmuş, kısmen uzlaşım ile belirlenmiş ve çoğunlukla gelenek yoluyla aktarılmış kural ve normlardan oluşan bir yapı olarak, toplumda düzeni tesis eder (Cevizci, 2014, s. 13). Böyle bir tanımlama doğal olarak ahlâkın geçmişinin oldukça eskilere gittiği yargısını doğrular. Nitekim bir toplumun olduğu her yerde, kaçınılmaz olarak bu toplumu oluşturan insanların davranışlarını ve birbirleriyle

ilişkilerini düzenleyen normlar ve kurallar oluşur. Bu kural ve normlar toplumda bahsedilen düzeni sağlar.

Temelde düzeni ifade eden ahlâka, toplumsal ahlâk kuralları olarak bakıldığında, bireysel ahlâktan daha tutucu olduğu görülmektedir (Selsam, 1995, s. 15). Bu tutuculuk, ahlâkın alışkanlıkla, herhangi bir toplumla, bu toplumun üyelerinin dünyayı anlama ve değerlendirme biçimiyle, kısacası töre veya görenekle ilgili olan bir zemin üzerinde yükseldiğini göstermektedir (Cevizci, 2014, s. 13).

Ahlâk “esas itibariyle hayatta taayyün etmektedir” demek, ahlâkın bir “olay” olduğunu söylemek demektir. Bu durumda ahlâk, olmuş bitmiş bir şey olmayıp; olmakta olan, sürekli gerçekleşen bir olaydır. Nitekim ahlâk, kaynağı toplum olarak kabul edildiğinde ve bireyin iç dünyası ile ilişkilendirildiğinde, insan dünyaya geldikten sonra, yaşamının sonuna kadar ahlâki bir süreç içerisinde (Görgün, 2015, s. 1-42).

Ahlâk kurallarının, yazılı olmayan şekli ile de olsa, örtülü bir şekilde yüzyıllar önce de var olduğu bilinmektedir. Bu örtülü ahlâk kuralları yazılı hale geldikten sonra, kaçınılmaz olarak, insanlar bu kural ve eylemler üzerine düşünmeye ve bunları yorumlamaya başlamışlardır (Hazlitt, 2006, s. 10). Kurgusal düşünce ise insanlık tarihinin çok geç dönemlerinde ortaya çıkmıştır. İnsanlık, davranışlara değer biçme ya da davranışları “doğru”-”yanlış” olarak formülleştirmeden önce bunlara belli tepkiler verdi. Yaptıkları işlerin altında yatan mantığı sorgulamadan çok önce, yazılı olmayan bu ahlâk kurallarını uygunluğuna göre yargılıyorlardı. Bu yargılamalara göre mükâfat veya ceza veriyorlardı. Kısaca davranışların felsefesini yapmadan önce davranışları yapmışlardı (Hazlitt, 2006, s. 15).

Ahlâki kurallar ya da ahlâki davranış, yazılı halde olsun ya da olmasın, toplumdaki gelişmeler ile belli bir yönde eğilim ve değişim gösterebilmektedir (Nuttall, 2011, s. 19). Farklı tarihsel koşullar altında ahlâkın alanı ölçülemez derecede daralıp genişleyebilir (Selsam, 1995, s. 21). Eğer ahlâktan anlaşılan-yaygın olarak anlaşıldığı gibi- davranışlara ilişkin değer yargıları sistemi, farklı gruplarda, yerlerde ve zamanlarda bu değer yargılarının değişken bir zemin olduğu ise ahlâkın göreliliği olduğu söylenebilir (Tepe, 1998, s. 13). Ancak bu görelilik ahlâkın kişide veya toplumda belirli bir düzene de tekabül ettiği gerçeğini değiştirmez. İster bireysel ister toplumsal olsun, ahlâk söz konusu olduğunda içsel ya da toplumsal nizama yönelik belirlemeler kaçınılmazdır.

Ahlâki yargılar, genellikle bir kimsenin özel eylemlerinden çok, yaşam yönelimleriyle toplumuna ya da kendi yaşantısına dair tüm ilişkilerine yöneliktir; onlara takındığı tavırla

ilgilidir (Selsam, 1995, s. 22). Sonuç olarak, insan ne ahlâksız ne de etiksiz olabilir; çünkü bunlardan biri kişinin değer dünyasının maddesini, diğeri de formunu temin etmektedir (Cevizci, 2014, s. 20).

Felsefenin başlangıcından bu yana filozofların meşgul oldukları, felsefenin en eski ve temel disiplinlerinden biri olan etik alanına ilişkin sorular ve bu sorulara yönelik temellendirmelerdir. Neyin değerli neyin değersiz olduğu, hangi türden eylemlerin yapılmasının doğru/yanlış olduğuna ilişkin sorular filozofların sormaktan kendilerini alamadıkları sorular olmuştur (Tepe, 1998, s. 14).

Aristoteles etiğin temel problemini “en yüksek iyi” olarak belirlemişken, birçok filozof ya “doğru eylem” ya da “istenç özgürlüğü” problemini temele almıştır. Fakat ilk kez Aristoteles’te gördüğümüz bu irdeleyici, sınıflandırıcı, temellendirici ve eleştirel tavır, onun etiğin kurucusu olarak görülmesinin nedenidir (Özlem, 2010, s. 28). Filozoflar, temelde günlük yaşantı alanından kaynaklanan ve yaşamda her zaman karşılaşılan problemleri felsefi bakış açısıyla sorgulamışlardır; “belli bir durumda neyin yapılması doğrudur?”dan “doğru eylem nedir?” sorusuna, “ben nasıl adil insan olurum?” sorusundan “adil kişi kimdir?” , “adalet nedir?” sorularına geçerek bu türden soruları yanıtlamaya çalışmışlardır.

Etik sorun ve sorular sadece filozofların değil yaşamda herkesin yüz yüze geldiği soru ve sorunlar olması bakımından evrenseldir. Çünkü yaşamak eylemde bulunmayı, eylemde bulunmak da kararlar vermeyi, değerlendirmeler yapmayı gerektirmektedir. Eylememenin, karar vermemenin de sonuçta bir karar verme olduğu, hiçbir şey yapmamaya karar vermiş bir kişinin de bir kararının, seçiminin olduğu düşünülürse, değerlendirme ve doğru eylemle ilgili sorunların her insanın sorunu olduğu görülmektedir. Bunlara rağmen eylem ve değerlendirmeyle ilgili olarak sorulan her soru etiğin sorusu değildir; etik sorular bu eylem ve değerlendirmeyle ilgili yaşanan sorunlara felsefeyle ya da felsefi bakışla bakmanın ürünü olan sorulardır (Tepe, 1998, s. 15).

Mengüşoğlu’ nun (2017) *İnsan Felsefesi*’nde, “Yapıp eden bir varlık olarak insan”, bütünüyle aktif bir varlıktır. İnsan ardı arkası kesilmeyen çeşitli hayat durumları, hayat ilişkileri, olayları, kaygıları içinde bulunur. O, yaşayabilmek için onlarla hesaplaşmak, onların içinden sıyrılıp çıkmak zorundadır. Bu da insanın aktif, yapıp-eden bir varlık olmasını gerektirir (Mengüşoğlu, 2017, s. 144). Bu varlık değeriyle insan aktif olmasının yanında başkaları ile münasebet halinde bir varlıktır.

Dünyaya gelen her insan çeşitli varlık bağlantıları içindedir. Bu varlık bağlantılarının bir kısmı, doğal ve tarihsel çevresiyle, bir kısmı diğer insanlarla ilişkileridir. Yaşayan her insan, başka insanlarla ilişkilerini kişi olarak yaşamakta, hangi türden ilişki olursa olsun, belirli bir bütünlüğü olan bir kişi olarak eylemde bulunmaktadır. Etik ilişkiler, belirli bir bütünlüğe sahip kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişkiler türüdür; bunun dışında diğer bütün insanlar arası ilişkiler, bir grup üyesi olarak kişinin içinde bulunduğu ilişkilerdir. Kişinin, yaşamda kaçınılmaz biçimde bir grup üyesi olarak kurduğu bütün ilişkilerin temelinde, etik bir ilişki söz konusudur, ya da bu ilişkiler son raddede dönüp dolaşıp etik ilişkilere dayanmaktadır (Kuçuradi, 2015, s. 5).

İnsanlar arası ilişkilerde eylemde bulunan kişi fark etmese de bir değerlendirmede bulunmaktadır. Etik alanı araştırmalarında insan ilişkileri önemli bir noktadadır, çünkü kişilerin başka kişilerle ilişkileri veya durumlarla ilişkileri bu alana ait verileri sağlamaktadır. Bu başkaları ile olan ya da insanın kendi tavrından doğan eylemlerin doğrudan ya da dolaylı değer sorunu ile ilgilidir (Kuçuradi, 2015, s. 12).

Kişinin başkalarıyla olan etik ilişkileri, yine kişinin kendisiyle olan ilişkisinden geçmektedir. Bu noktayı etik ilişkilerin mahiyetinden söz ederken asla gözden kaçırmamak gerekir, çünkü kişi başkalarıyla ilişkileri içinde kendisi ile olan ilişkisini fark edebilmektedir. Etik ilişkilerinde yapıp ettikleri ile ortaya koyduklarının insan için anlamı ve bunların kişinin yaşamında oluşturduğu eksenin anlamı, kişinin etik değerini oluşturmaktadır (Kuçuradi, 2015, s. 173). Sonuç olarak kişinin olduğu kadar kendisini uyanık gözlerle gözlemleyen başkalarının da değerlendirme ve değer yargıları etik ilişkide bir gerekliliktir.

Etik alanındaki teorik kavramlar, sadece soyutlamalardan ibaret değildir, onlar ancak somut durumlarda ve sosyal düzenlerde anlam kazanmaktadır. Örneğin, hak ve adalet gibi teorik kavramlar sosyal düzenlerde anlam kazanmaktadır (Cevizci, 2014, s. 23).

On dokuzuncu yüzyılda yaşamış önemli liberal filozoflardan biri olan Herbert Spencer'in ahlâk konusunda verdiği mesaj şu şekildedir: Bir kişinin ahlâklı olması ve bir tek alanda ahlâka uygun davranışların olması yeterli değildir, ahlâka uygun tüm ilkelerin her alanda olması ve yürürlükte olması gerekmektedir. Ahlâkın bütünselliği sosyal düzen ve kurumların ahlâki ilkeleri tesis edebilmesi bakımından önemlidir. Ahlâki bir toplum düzeni oluşturmak için öncelikle aile ve ailedeki bireylerin ahlâklı olması gerekmektedir, daha sonra toplumun yönetildiği siyasal sistem ve bu siyasal sistem içindeki ekonomik sistemin ahlâklı olması gerekmektedir. Siyasi durum penceresinden bakıldığında ise özgürlükleri güvence altına almayan dolayısıyla özgürlüğü korumayan hiçbir siyasal düzen ahlâki değildir. Bu anlamda

diktatörlük, totalitarizm, sosyalizm gibi otokratik rejimlerin hiçbiri ahlâki toplum olarak adlandırılmamaktadır. Ahlâki toplum düzeninin oluşmasına yönelik önemli şartlardan biri de toplumdaki tüm organizasyonların, ahlâki ilkeler dâhilinde faaliyette bulunma zorunluluğudur (Aktan, 2011, s. 66).

Platon'un yazdığı diyaloglardan, Sokrates ile 'Menon' diyalogunda erdemın ne olduğu, erdemlerin hangi yollarla öğrenılebıleceği konusu irdelenmektedir. Sokrates'e göre erdem, iyiyi kötüden ayırma bilgisidir; erdem bilgi yoluyla öğrenilir. Sokrates erdemi, herkese karşı adaletli olmakta görmektedir. Başka bir deyişle toplum içinde yaşayan birey için erdem, insanın yalnızca kendine değil, topluma da faydalı olabilmeyi bilmektir. Dolayısıyla o, ahlâkiliğin temelinde ölçülülükle hem kendisine hem de toplumsal yaşama uyumlu olmakta görmektedir (Platon, 1996, s. 95-108).

Platon ideal toplum yapısını anlattığı Devlet eserinde, bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adaleti ele almakla birlikte, özellikle adalet erdemini ve bilgelik erdemlerini bir bütün olarak hemen her erdemle özdeşleştirmiştir. Genel devlet düzeni ve sınıflar arasındaki orantıyı sağlamak için adalet kavramı daha kuşatıcıdır. Kısaca adalet insanın diğer erdemleriyle aynı düzeyde kuşatıcı değildir; adalet genel düzeni sağlamada diğer erdem alanlarıyla iş birliği yapmaktadır. Adaleti belirlemek adına adaletsizlik kavramına başvuran Platon için adalet hem birey hem de devlet adına en yüksek erdemdir. Ona göre Devlet, toplumdaki tüm sınıfların mutlu olması için kurulmuştur, devletin asıl amacı erdemler sayesinde halkın tümünün mutluluğudur. Bunun için de toplumdaki herkes, ödevlerini bilerek ve yerine getirerek üzerine düşeni yapmalıdır. Sınıfsal farkın olması onun Devlet'inde adaletsizlik değil adaleti yaratır, çünkü farklı sınıflardaki bireylerin birbirlerinin işlerine müdahale etmesi, örneğin yönetenlerin işine farklı sınıfların karışması adaleti bozmakta ve karışıklık çıkarmaktadır (Platon, 2017, s. 193-228).

Platon'un sistemli ve ideal bir devlet tasarısı olarak sunduğu Devlet eseri, ahlâkın toplumsal düzeni kurmada ya da idealleştirmedeki önemini gözler önüne sermektedir. Toplumsal düzenin koruyucusu ya da yöneticisi olarak bilinen *otoriteler* aynı zamanda ahlâkî otoriteyi de bünyelerinde barındırmaktadır. Ait oldukları toplumda insanların ahlâkî normları kabul etmeleri için birçok kaynakları ve bu normları belirleme biçimleri vardır. Bir devlet yapısı düşünıldüğünde genellikle de kuralların mantıksal ve topluma dönük gerekçeleri halka bildirilerek yönetimlerce uygulanmaktadır (Heller, 2006, s. 128). Dolayısıyla gerçekte ya da kurgulanmış platformlarda, toplum yapısının olduğu her yerde; niteliği, yaptırımları, gerekçeleri ve kaynağı ne olursa olsun bir ahlâkî durumlardan söz etmemek mümkün değildir.

Çalışmanın ele aldığı konulardan biri olan ahlâk kavramının ne ifade ettiği ve toplumsal alandaki ahlâka ilişkin her eylemde insanın bulunduğu yerin bu eserleri yazan düşünürler tarafından sorgulanmasının çıktıları, ele alınan ütopya eserleri ve distopya eserlerinde araştırılacaktır. Bu nedenle değerleri ışığında eylemlerde bulunan insanın gerçek toplumunun ifade ettiği ya da insana *şimdi* sundukları ile “daha ahlâklı nasıl olabilirdi?” düşselinin karşılaştırılarak tüm ayrımları en azından ahlâk kavramı üzerinden yapmak, çalışmanın temel amaçlarından biridir. Bu nedenle de çalışmanın bu bölümünde ahlâkın bazı tanımlamaları, etik ile ayrımı ve ortaklığı konusu, değerlerle ilişkisi, ilkçağdan beri önce bireyin sonra toplumun kişiliğini düzenlemeye yönelik en temel ahlâkî kavram olan *erdem*in ortaya konmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ahlâkın kavramları ve temel ahlâkî eğilimlere ilişkin gerekli görülen bazı tanımlama ve açıklamaların incelenen eserlerin ahlâka ilişkin belirlemelerinde verilmesi, konu ile bütünlük açısından daha uygun görülmüştür.

BÖLÜM VII

ÜTOPYA VE DİSTOPYA ESERLERİNDE AHLÂK

7.1. *Utopia*'da Ahlâk

“Cehennemden çıkıp gelen bu yılan (kibir) ölümlülerin yüreklerine süzülür, adeta vantuz gibi yapışıp onları dürüst bir yaşama açılan yoldan geri çeker, uzak tutar.” Sonuçta başkalarını ve kendimizi kandırmalı, sanki düzemece üstünlüğümüz hakiki asalet, hakiki ihtişam, hakiki erdem ve hakiki hazmı gibi davranır hale getirir. Oysa *Utopia*'da tam tersine, bu düzemece üstünlük hem “şeylerin kalbinde gizlenmiş yatan büyük boşluğun” dışavurumu hem de başkalarına yönelik korku, şüphe ve düşmanlığımızın katalizörüdür. İyi toplum dostlardan oluşan bir topluluk ise, çağdaş toplum bir düşmanlar yığını haline gelmiştir. Taklitçi rekabetten başka bu yığını bir arada tutan pek bir şey yoktur. Onun kendi kendini kandırışını delip geçerek, kuşkusuz biraz da anakronistik(döneme ait olmayan) bir şekilde buna distopya diyebiliriz: Raphael'in, More'un ve okurların sönümsüz ahlâki öfkesine neden olan distopyacı gerçekliktir (Vieira, 2017, s. 59). Öyleyse *Utopia*'nın ideallik iddiası, rekabetçi taklidi aşmaya ya da sınırlamaya dayanmaktadır. *Utopia* bunu salt ahlâki ikazlar yoluyla değil neredeyse herkesin kendi çıkarını hesaplama ve kovalaması yolundaki doğal eğilimi farklı bir bağlama oturtmak suretiyle başarır. “Başka yerlerde herkes toplumdan söz eder durur; ama onların önem verdikleri tek şey kişisel çıkarlarıdır. Oysa *Utopia*'da kişiye özel meslekler olmadığından, herkes elinden geldiğince kamusal meslekleri icra etmeye çalışır. Aslında hem onlar hem de bizler haklıyız...” (Vieira, 2017, s. 59).

Utopia'da üretime büyük önem verilir, burada her insan üreticidir; zira burası aynı zamanda bir üretim toplumdur. Üretime katılmadan hazırdan yiyicilerin olmaması bu toplumun genel ahlâkî düsturlarından biridir. Tarım ve hayvancılığın en önemli uğraşlar olarak görüldüğü bu toplumda, üretim de oldukça planlıdır, gerekli olan şeyler üretilir ve gereksiz görülen fazladan üretimden kaçınılır. Ürünlerin denetimi için her otuz aileden bir şef ve her on şeften de bir şef daha seçilmiştir. Özel mülkiyette olduğu gibi üretimde de her şey ortak ve üretilenler,

adaletli bir şekilde paylaşılır. Üretimin planlaştırılması, gereksiz ve lüks üretimin yasaklanması ve üretim bolluğunu sağlamak açısından oluşturulmuştur. Nitekim üretim bolluğu, tüketimi artırır ve bu açıdan da insanları mutlu kılar. Bu üretim bolluğunun varlığı aynı zamanda, insanları mutsuz eden aç kalma korkusu, istifçilik kuşkusu da ortadan kalkmaktadır.

Özel mülkiyetin ortadan kaldırıldığı *Utopia*'da toplumsal mülkiyet benimsenmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, lüzumsuz şahsi zenginliğin sergilenmesine yol açacak tüm fırsatların ortadan kaldırmasıdır. *Utopia*'da giysiler nerdeyse tümüyle tek tiptir; düzenli aralıklarla yeniden başkalarına tahsis edilen evler de öyle: “Kişiye özel, paylaşılmayan hiçbir şey yoktur.” Yemekler topluca yenir ve ambardaki mallardan herkes eşit şekilde faydalanabilir. Mücevhere, altın ve gümüşe kıymet vermeyen *Utopia*'lılar insanların yapay yöntemlerle güzelleştirilmesinden de tiksiniyorlar. Hane halkları, sayı ve üyeler bakımından olabildiğince tek tip hale getirilmiştir. Herkes sağlık ve eğitim hizmetlerinden eşit şekilde yararlanabilmektedir. Tek tip ve sınırlı çalışma saatleri boyunca sıkı çalışma zorunluluğu herkes için geçerlidir ve herkes hem tarım hem de ticaret alanında çalışmak zorundadır. Herkesin günü tek tip bir modele uyar; herkes nasıl eşit bir şekilde çalışmak zorundaysa, dinlenme zamanları da eşittir. *Utopialılar* bu zamanı zihinle ilişkilendirdikleri *hakiki hazların* peşinden gitmekte kullanırlar. İlim, irfan herkese açıktır ve halka açık derslere herkes katılabilmektedir. “...toplum kurumlarının amacı, her şeyden önce halkın ve bireylerin ihtiyaçlarını gidermek, sonra herkese bedeninin köleliğinden kurtulmak, düşüncesini özgürce işletmek, kafa yetilerini bilimler ve sanatlarla geliştirmek için mümkün olduğu kadar çok vakit bırakmaktır.” *Utopialılar* için gerçek mutluluk işte bu düşünce gelişmesinin ta kendisidir (Vieira, 2017, s. 60).

Thomas More'un *Utopia*'sı, ütopyacılığın bir kolu olan ortak iyiye erişmek için güçlü devlet kontrolüne ihtiyaç duyulduğuna inanan ütopya modelini ortaya koymaktadır. More'un *Utopia*'sının altında yatan düşünce (asli) günah düşüncesidir. Kuşkusuz sıkı toplumsal denetimin, eğitimin ve idam cezası tehdidinin, öz çıkarın yerine ortak iyi ve hakiki dostluk düşüncesini geçirdiği ütopyacı ortamda “bütün kötülüklerin hükümdarı ve temeli olan” kibrin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Kibrin yarattığı büyük musibetleri ortadan kaldırmak için önerilen de yine toplum mühendisliği ve eğitimidir. Ne var ki Rönesans ütopyalarında genel olarak günah tehlikesi aşılmaz. Bunun yerine insan doğası yeniden programlanır ve disiplin altına sokulur. Kibir, Avrupa'da yaygın olabilir ama “...*Utopialıların* yaşam tarzında böyle bir şeyin esamesi bile okunmaz.” (Vieira, 2017, s. 62).

Utopia'da yönetimin başına seçim ile geçilmektedir; halk dört aday gösterir ve bu dört aday arasından seçim yapılmaktadır. Diktatörlüğe kaçamamak kaydıyla *Utopia*'da devlet yöneticisi ömür boyu kalabilir fakat görevini kötüye kullandığı an görevinden men edilmektedir. Yöneticiler yasa koyucu değildir, yasaların iyi yürütülmesini sağlamakla yükümlüdürler. Yasalar yine *Utopia* vatandaşlarının seçtiği bir kurul tarafından koyulur. Bu eserde, yasaların sosyal kontrol ve düzen sağlama açısından önemi kabul edilmekle birlikte, insan aklı ve mantığının sorguladığı ve aynı zamanda insanın kendini denetleyebilme özgürlüğü hususunu örselemeyen kurallara tabidir.

Utopia'da, seçkinlerin kültürüyle ya da aristokrasinin prestijiyile ilişkilendirilen belirteçler bulunmamaktadır. Atların sayısı azdır; daha faydalı bir hayvan olmasından ötürü öküz tercih edilir. Avcılık ve kumarın insanı aldatan eğlenceler olduğu düşünülür, “özgür insanlara yaraşmazlar”. Davranışların içinde bulunulan toplumun ahlâk yasasına uymaması anlamında *hafifmeşreplik* yahut buna kalkışmak, suç sayılmaktadır. Ürün fazlası, ya gelecekte ihtiyaca cevap vermek üzere saklanır ya da ihraç edilir. Öyleyse statü belirteçleri asgari düzeydedir: Kişiye başkaları üzerinde otorite hakkı veren, zamanaşımıyla ya da miras yoluyla kazanılmış hiçbir hak bulunmamaktadır. Burada, kişinin hiçbir yasal muafiyeti ya da ayrıcalığı yoktur ve siyasette yükselmek için oy avcılığı yapmak yasaktır. Kadının dinlence ve eğitim hakkı erkeğinkiyle aynıdır. Temsili bir hükümet biçimi vardır ve içerisinde bütün hane halkları eşit söz hakkına sahiptir. Kutuplaşma ve komplolar, yani rakip siyasi grupların taklitçi rekabeti, senato ya da halk meclisinin dışındaki siyasi tartışmaların yasaklanması yoluyla engellenmektedir. Statü, hak ve itibar eşitliğinden ancak çalışmaktan muaf olanlar, devlet görevlileri ve esirler söz konusu olduğunda bir bakıma sapılmaktadır; çünkü kendini bilimsel ya da düşünsel olan yararlı işlere adayanlar bazı görevlerden muaftır ve köleşmeyi kendileri isteyenlerin de bazı yasal haklardan yararlanamaması söz konusu olabilmektedir. Bir de bu ülkede genel ahlâkî bir eğilim vardır ki; gençler yaşlılara hürmet eder. Çalışmaktan muaf olanların arasında başkalarının çalışmasını denetlemekle görevli yetkililer yer alır, ama onlar da muafiyetten yararlanmama eğilimindedir. Köle yapılanlar ise ancak bir suçtan hüküm giymiş kişiler, savaş esirleri, kendi ülkelerinde ölüm cezasına çarptırılanlar ve kendi isteğiyle *Utopia*'da köleliği seçen, yabancı ülkelerin aşırı çalıştırılan yoksullarıdır. Bu esirler halktan dış görünüşleri ve en düşük seviyeli işleri yapmalarıyla ayrılır. En sert muamele görenler ise kölelik cezasına çarptırılmış *Utopialı*lardır çünkü bu kişiler “mükemmel bir eğitim aldıkları ve bu kadar iyi bir *ahlâki* öğrenim gördükleri halde yine de kendilerini suç işlemekten alıkoyamamış” haldedir.

Dinsel hoşgörünün hakîm olduğu *Utopia*'da kimsenin dinî anlayışı küçümsenmemektedir. Burada gerekli olan şey yalnızca Yaratan'ın varlığına inanmaktır, fakat herkes istediğı din ya da mezhepten olmakta serbesttir. Koyu Katolikliği yüzünden asılmayı dahi göze alan Thomas More, eserinde din konusuna ayrı bir anlayış ve özen göstermektedir. Onun, *Utopia*'daki dinsel hassasiyeti büyük çoğunlukla bu nedenledir. Dinsel hoşgörü, Orta Çağ'ın koyu karanlığından kurtuluştan sonra Avrupa için yeni bir düşüncedir ve bu görüş on altıncı yüzyıl için de ileri bir görüştür.

Utopia'nın hiçbir devletin, bir diğere üstün olarak görülmediğı bir dış politika anlayışı vardır. Dış politikada hoşgörüyü sağlamak için şöyle bir yol izlenir: güçlenerek başka ülkelere saldırıda bulunacak ülkeleri içinden çökertmek ya da saldırmaya çalıştığı diğere devlete yardım etmek. Bu yardım savaşmak değil genelde para yardımımıdır. Kısaca, *Utopia* ülkesi her zaman güçsüz ve haksızlığa uğramış devletlerin yanındadır.

Utopia'da kurgulanan devlet düzeninde, bu düzeni sağlamak adına belirli bir insan profili oluşturulmuştur. Düşünülen bu düzenin sağlanmasına en çok ve en temel katkı ahlâkî bakış açısı ve ahlâkî eğitimidir. *Utopia*'nın En yüksek *erdem*i “bilgelik” tir. Aynı zamanda buradaki en önemli ve “iyi” işlerden biri, çalışmanın, üretmenin kutsallığını kabullenerek, bir arada hoşgörü ile yaşamaktır. Burada oluşturulmuş temel kurallar, bu düzenli şehirdeki insanların her biri için oldukça mutluluk vericidir. Çünkü bu kuralların ve yaşamsal eylemlerin her biri kesin bir biçimde onların *mutlu* ve daha *iyi* birer hayat yaşamaları adına oluşturulmuştur.

Utopia'da sahte *hazlara* erişmek olanaksızdır, çünkü bunları doyuracak araçlar mevcut değildir. O halde *Utopialıların* yaşamındaki *hazza* dair ne söylenebilir? Raphael'in kabaca davranmış bir Epikürcülüğün kıyısında dolaşan bir hedonizmi öneren yanıtı kulağa cüretkâr gelebilir: “Bir zararı dokunmayacaksa hiçbir zevkin yasaklanmaması gerektiğini düşünürler.” (Vieira, 2017, s. 63) Zararsızlık nitelemesi yaşamsal önemdedir; zira eserden anlaşıldığı üzere, sahte zevklerin peşinden gitmek çok büyük zarara yol açar. “...onlara göre insanın mutluluğu geniş çapta ya da tamamen *hazza* bağlı.” Bu algıya iki şey yol açmaktadır. Bunların birincisi *Utopialıların* dinidir. Bu din ciddi, sıkı, katı ve hatta ürkütücüdür; ama hakiki mutluluk kaygılarını daima bu dinin kaideleriyle ilintilendirirler. İkincisi ise *haz* kavramına bakışlarıdır; mutluluğun sadece erdemli *hazlarda* bulunduğuna inanmaktadırlar, hatta bazıları tıpkı Aziz Augustinus gibi, “bizatihi erdemın mutluluk olduğunu” savunmaktadır. Erdemli mutluluğun iki kuralı varlığını ve tüm mutlulukları borçlu olduğumuz Tanrıyı sevmek ve bir yandan mümkün olduğunca kaygıdan uzak, sevinçle dolu bir şekilde yaşarken bir yandan da başkalarının aynısını yapmasına yardımcı olmaktır. Dolayısıyla hakiki *haz* başkalarına zarar

vermez, acıya yol açmaz ve daha büyük bir hazzın önünü kesmez. *Utopialılar* hakiki hazlar arasında önceliği *zihinsel hazlara* verirler. “Yorulmak nedir bilmeksizin zihinsel uğraşların peşinden koşuran” *Utopialılar*, bu uğraşların içine şunları dâhil etmişlerdir: bilgi; hakikat üzerine düşünmenin, geçmişe dönüp güzel geçirilmiş bir yaşamı anımsamanın ve gelecekteki mutluluğu dört gözle beklemenin zevki. İkincil önemdeki bedensel hazları ise iki kategoriye ayırmaktadırlar. Duyulara ait hazlar, ancak kişinin kendisine ya da başkalarına acı vermediği sürece hakiki haz olarak kalır. “Bedenin sakin ve uyumlu hali” ne ise bunlardan daha çok değer verilir. Başkalarının iyiliğini ve mutluluğunu düşünmek ise bu ilkelerin ayrılmaz bir parçasıdır. *Utopialıların* dine ilişkin tutumları için de aynı durum geçerlidir. (More, 2017, s. 62-63)

Ahlâk felsefesinde, onlar da bizim bilginlerimizle aynı sorunlar üzerinde durmaktadırlar. Onlar da gerek insan ruhunda ve bedeninde, gerek dış dünyada onu mutlu edebilecek şeyleri ararlar. Onlar da şunu sormaktadırlar kendi kendilerine: Acaba iyi dediğimiz şey hem ruhun, hem bedenin isteklerini mi karşılar, yoksa yalnız ruhun isteklerini mi? Onlar da erdem ve zevk üstüne tartışır. Ama asıl tartıştıkları sorun, insan mutluluğunun bir tek ya da birçok koşulunu aramaktır (More, 2017, s. 62).

Ahlâki eylemin değerini, eylemin ürettiği sonuçta arayan teleolojik etik teoriler, ahlâki eylemin ve ahlâki hayatın sonucu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle teleolojik etik kapsamındaki teoriler sonuççu etik olarak da adlandırılmaktadırlar. Yaşam ya da eylemle ilişki çerçevesinde tanımlanacak olursa, teleolojik etiğin iki türü olduğu söylenmelidir. İlkçağın hazcılığı bu etik türündendir. Epikuros tarafından temsil edilen İlkçağ hazcılığı, bütün hazcı teoriler gibi “hazzın en yüksek iyi” olduğunu söylemektedir (Cevizci, Etik-Ahlak Felsefesi, 2014, s. 45-46). Epikuros’a göre de felsefenin amacı insanı mutluluğa ulaştırmaktır. Bu bakımdan, *Utopia* eserinde, insanlara daha mutlu bir hayat sunan devlet düzeni içindeki ahlâki kurallara, “insanın değerleri ve hayatının nihai amacı” penceresinden bakılmalıdır. Yine Epikuros’a göre, felsefenin kendisi, söz ve düşünme ile bizi mutluluğa götüren eylemlerden oluşur, fakat ona göre bilgi, insanı doğrudan doğruya mutluluğa götürmüyor ise bir değeri yoktur. Nitekim Epikuros hazcılığında, ‘bilgi’ bizi mutlu kılacak eyleme götürmeli ya da bu eylemlerin önündeki engelleri kaldırmalıdır. Bu açıdan bakıldığında amaca yönelik bir araç olduğu için ‘bilgi’ yine de epikurosçulukta önemlidir (Akarsu, 1998, s. 94-95).

Epikuros’a göre her hazzın gerçek özü ve amacı ancak bir “acısızlık”la özdeştir. “İyi”, “kötü”den kurtulmaktan başka bir şey değildir (Akarsu, 1998, s. 98). Onun, hazzı en yüksek amaç olarak düşünürken, vurguladığı haz, duysal hazlar değil, vücudu acılardan ve ruhu huzursuzluktan kurtaracak hazlardır. Yaşamı hoş kılan şeyler, “sofra başı eğlenceleri” gibi eğlenceler değildir. Mutluluğa götüren bir araç olması sebebiyle “bilgi” en büyük iyidir.

Çünkü bilgi bizi ruhumuzun en büyük düşmanı olan önyargılardan kurtarır. Bu anlamda da “bilgi” bizi özgür yapar. Epikuros’a göre esas olan, insanın vücutça ya da maddesel durumu değildir, insanın içinin nitelikleridir. Beden hazları kısa sürmesine rağmen, yalnızca tinsel hazlar, salt gelip geçici olmayan hazlardır. Öte yandan tinsel acılar da bir o kadar kalıcı ve uzun süreli acı verici olmaktadır. Fakat yine de Epikuros’çu sistemde beden hazlarının daha önce geldiği, hatta bu bedensel hazların diğer hazların kaynağı olduğunu yadsımayı gerektirmemektedir. Epikuros’un öğrencisi Metrodoros, duysal hazların önceliğini kesin ve kaba bir biçimde şu şekilde tarif eder: mideyi zarara sokmayacak ve insana haz verecek bir biçimde yemek ve içmek, mutluluğu ilgilendiren her şeyin ölçüsüdür. Ayrıca Epikuros sisteminde, hazzın niteliklerine göre bir ayrımı söz konusu değildir. Yani aslında hazzın hiçbir çeşidi kendi içinde kötü değildir, fakat sonuçları bakımından bazı hazlardan kaçınmak gerekmektedir (Akarsu, 1998, s. 100).

Erdem konusunda Epikuros, mutluluğu erdem ile eşitleyerek temellendirir, fakat erdem konusunu temellendirmede Stoa’dan ayrılmaktadır. Erdemi sırf kendi için istemek Epikuros’ta boş bir durumdur. Epikuros, hazzı ancak amaç olarak belirleyenlerin eylemlerinin elle tutulur bir amacının olduğunu savunmaktadır. *Erdeme* bu bakış, onun hazzcılık anlayışının teleolojik evren tasavvurunu hiçbir zaman benimsememiş olmasından kaynaklanmaktadır, çünkü epikurosçulukta erdemın amaç olarak bir değeri vardır. Sonuç olarak, teleolojik evren kabulünde bulunan insanın amacı ve işlevi üzerinden tanımlanan erdem düşüncesi Epikuros tarafından benimsenen “erdem” anlayışına karşılık gelmez (Cevizci, 2014, s. 46). Tekrar vurgulamak gerekirse, Epikuros’ta erdem, bize huzursuzluktan kurtuluşu, yani, hazzı sağlayacaktır.

More, *Utopia* eserinde, *Utopialıların* yaşantılarının Epikurosçuluğa fazla kaymakla suçlanabileceğini belirtir. Çünkü burada yaşayanlar için zevk, buradaki halkın mutluluğunun tamamen karşılığı olmasa da bir parçasıdır. More aynı hususta, zevk ahlâkını savunanların din kadar ağır görüşlere başvurduklarına da şaşırıldığını belirtmektedir. Fakat More’un bu düşüncesinden sonra ahlâkın kaynağına ilişkin olan en çarpıcı belirlemesi; ‘Tanrı’dan gelen ahlâki kural ya da belirlenimlerin, insanların kendi iyilikleri için, akılları yoluyla kendi kendilerine de düşünebilecekleri’ düşüncesidir. Çünkü insanın yaşamı açısından kendi iyiliğini düşünmesi onun zaten doğasından gelen bir şeydir ve bu konuda bütün Utopia halkı hemfikirdir. Aynı zamanda, burada kabul edilmiş önemli bir ahlâki düstur da şudur; doğru bir erdem seçilmişse, bu erdem zaten insana zevk verir ve onu mutluluğa götürür.

Dinsel ilkelerin özeti şudur: ‘Ruh ölümsüzdür: İyiliğimizi isteyen Tanrı onu mutlu olmak için yaratmıştır. Ölümünden sonra iyilik de kötülük de karşılığını gereğince bulur.’ Bunlar dinin değişmez dogmaları olmakla beraber, Utopialılar insanın akıl yoluyla da onlara varacağı kanısındadırlar. Bu ilkeler olmazsa, diyorlar, insanın doğru eğri her yoldan dünyanın keyfini çıkarmaya çalışmaması budalalık olurdu... Erdemin kendisi bile bizi ister istemez bu türlü zevklere doğru iter: Yalnız bu zevklerdir bizi rahata kavuşturacak olan (More, 2017, s. 62-63).

Bu adada *erdem* adına kabul edilecek en önemli nokta; erdemın yaratılışa uygun yaşamak olduğudur. Buradaki anlayışta, yaratılış zaten insanlara akıl yolu ile sevgi ve nefretin doğru adresini buldurmaktadır. Nitekim akıl, bizi Tanrı’yı sevmeye ve sonra da kaygıdan uzak bir şekilde başkaları ile barış ve hoşgörü içinde yaşamaya yönlendirmektedir (More, 2017, s. 62-63)

Üç temel dinsel hakikatte ısrar edilir: ruhun ölümsüz olduğu inancı, mutlu olmak için doğduğumuz inancı ve ölümden sonra yargılanıp yaşamımızın hakiki erdemlerine göre ödüllendirileceğimiz inancı. *Utopia*’da bu “akılcı” ilkelere olan inanç sayesinde kimse acı veren erdemlerin peşinden gitmez. Fakat bu inanç ilkeleri olmadığı zaman insan kötü zevklerin peşinden gider ve bencilce davranış sergileyerek toplumda düzen ve huzuru bozar (Vieira, 2017, s. 63). Utopialıların başka ulusları en çok ayıpladıkları konu; sayısız hukuk kitapları ve yasaları olmasına rağmen toplumsal huzurun sağlanamamış olmasıdır. Bu durum daha çok insanların utanması gereken bir durumdur, çünkü *Utopialıların* bakış açısından; iyi eğitilmiş ve ahlâkın önemini, düzenin insanlara kattığı mutluluğu bilen kişiler bu kadar yasaya ihtiyaç duymamalıdır (More, 2017, s. 78). *Utopia* şehrinde, yasaların varlığı ile ahlâki düzen ve huzurun sağlanmasından çok, insanın akla, adalete, huzurlu yaşantıya ve mutlu bir hayata karşı isteğinden doğan içsel yasalarının hâkimiyeti vurgulanmıştır. More, döneminin İngiltere’si ve dünya üzerinde ezilen toplumların sorunlarına, huzuru sağlayacak ahlâki toplumsal düzeni ile dikkat çekmek istemiştir.

Utopia’da, ‘ahlâki eylemin temelinde öz-çıkarın olması gerektiğini savunan etik öğretisi’ *egoizm* (Cevizci, 2011, s. 148) ile ‘başkalarının iyiliğini, kişisel çıkar peşinde koşmadan isteme tutumuna karşılık gelen ve etik anlamda egoizme zıt’ bir kavram olan *özgeciliğin*, (Cevizci, 2011, s. 342) toplumsal düzende tek başlarına var olmaları eleştirilmiştir. Burada ‘insanın başkaları için iyi olanın kendisi için de istemesi’, ahlâki yönden düzenin ve herkesin mutluluğunun sürekliliği için gereklidir:

Peki ama başkalarına ettiğimiz iyiliği kendimize niçin etmeyelim? Tabiata aykırı gitmek değil mi bu? Çünkü iki yoldan birini tutmak gerek: Hoş yaşamak, dünyanın tadını çıkarmak ya iyi bir şeydir, ya kötü bir şey. Kötü bir şeyse başkalarına onu sağlamak şöyle dursun, kimde varsa elinden almak, herkesi ondan korumak gerekir. İyi bir şeyse onu hem kendimiz için hem başkaları için isteyebiliriz, istemeliyiz de. Niçin başkalarına acıdığımız kadar kendimize de acımayalım? Kardeşlerimize iyilik etme eğilimini içimize sokan tabiat niçin kendimize karşı zalim, insafsız olmamızı istesin? (More, 2017, s. 63).

Mutlu, dünyanın tadına vararak, zevkten mahrum kalmaksızın hoş bir yaşam sürmek, *Utopialılar* için oldukça kolaydır, ancak buradaki ahlâki düzen ve toplumsal yaşam kurallarını benimsemek bu yaşam için bir gerekliliktir. *Utopialılara* göre bütün davranışlarımızın, hatta erdemlerimizin nihai amacı keyiftir. Onların keyif olarak kabul ettikleri şey ise insanın hem ruhunun hem de bedeninin tat aldığı hâldir. Fakat *Utopia*'da tabiata aykırı her zevk sahibi dışlanmıştır. 'Tabiata aykırılık' ile kastedilen ise; kişinin kendini beğenmesi, kendisini başkalarından daima üstün görmesi, kibir ve giyim kuşam gibi yaşama alışkanlıklarında aşırıya kaçması gibi durumlardır. Bunlardan en kötülerini ise, yani temelde ahlâki yönden istenmeyen ve dışlanmaya sebep olanları, 'dalkavukluk' ve 'hoşgörülü olmamak' tır (More, 2017, s. 65)

Utopialılar, için en üstün zevk, düşüncedir. Çünkü düşünce eylemlerde işe koşulursa, yaşam onlar için daha anlamlı ve faydalı olacaktır. "Ruhun zevkleri düşüncenin geliştirilmesinde ve gerçeği görmenin verdiği keyiftir." (More, 2017, s. 68). Burada "düşünce ile eylemde bulunmak" öyle önemlidir ki, örneğin; bir hastalığın tedavisi için ilaç bulmak adına işe koşulacağına, hastalığın bir daha nüksetmemesi ve yok edilmesi için kullanılmaktadır. Aynı zamanda aklın da önemine vurgu yapılarak, yasaların bu adada çok fazla olmadığına dikkat çekilmiştir. Nitekim aklını düzgün bir biçimde kullanan *Utopialı*, yasaların sürekli denetimine ihtiyaç duymamaktadır (More, 2017, s. 69-80).

Utopia'da dinsel seçim konusunda kesin bir özgürlük vardır. Fakat bu seçim özgürlüğü kimsenin kimseyi seçiminden dolayı yargılamaması ve kendi inancını diğerlerinden daha üstün görerek, kendi fikrinde olmayanları aşağılamaması ile tamamlanmaktadır. Din propagandası kesinlikle hoş görülmez ve yasaktır. Bu konuda zorbalığa ve manevi baskı yoluna başvurmanın cezası sürgün ya da esarettir.

"Savaş"ın hiçbir türünün istenmediği *Utopia* şehrinde eğer bir savaş durumu varsa bile bu sadece ülkelerini savunmaları için mecburi bir durumdur. *Utopialılar*, başka ülkeler ile olan sorunlarını ve saldırıları savaş dışında yollarla çözmek yoluna gitmektedirler. Eşitsizliğin ve her alanda üstün gelmeye başlayan sömürünün, akla gelen her çeşidinin normal sayıldığı dönemin Avrupa'sı ile *Utopia* arasındaki ayrım gerçekten keskin ve sarsıcıdır. *Utopia*'da içi boş saygı gösterilerine asla yer yoktur, fakat erken dönem boyunca Avrupa'da bu son derece olağandır. Öyle ki, hayvanları katletmek, eziyet edercesine onları savaşta her ne olursa olsun kullanmak, son çare haline gelse bile savaş yapmak, *Utopia*'da alçaklık sayılmaktadır. Fakat yine de More, *Utopialıların* Avrupa'lılardan daha iyi durumda olmasını böbürlenerek anlatmaz. Nitekim More'a göre, Avrupa insanı *Utopia*'dakilerin bilgi sahibi olması, çok fazla

okuyup düşünebilmeleri, huzursuzluğa mahal vermeyen devlet düzeni kurmuş olmaları konusunda onlara benzemediği için şanssızdır. Bu töreler ve ahlâkî yaşam düzeni, *Utopialılarda* içsel bir kabul ediştir. Burada ahlâkın, toplumsal varoluşunu ve yaşam tarzı yoluyla insanlara içselleştirilmesi niteliğini görmektedir. Selsam (1995) “Toplumsal ahlâkın daha tutucu olması olasıdır, bireysel ahlâk çoğunlukla toplumsal kurallarla çelişki içindedir” (Selsam, 1995) diyerek ahlâkîliğin toplumda kemikleşen yapısına vurgusu dikkat çekmektedir. O halde, Utopia eserindeki ahlâkî kanıksamaların kaynağı da temelde, toplumdan aktarılan ahlâkîliktir. Nitekim More’un kurguladığı toplumsal düzenindeki insanların düşünceleri ve yaşayış biçimlerinde bu durum açıkça görülür. “Başka memleketlerde benzeri olmayan bu töreler, Utopialıların içlerinde bizimkilerden çok ayrı duygular, düşünceler yaratır” (More, 2017).

Utopia’ya gelen Anemonialı elçilerin, kılık kıyafetleri, altın zincirlerle mücevherleriyle üstünlük taslamaya çalışmalarına karşılık, *Utopialıların* gözünde bunlar birer soytarı gibi gözükmüşlerdir. Sonuçta Anemonialılar *Utopialıların* bu tepkilerinden utanmışlardır, çünkü *Utopialılarda* gösteriş ve eşyaya hiç önem verilmemektedir. Burada hakiki asalet ile davranılır, onların bu davranışları yine ussal töreleri ve ahlâkî düzenleri sayesinde. Utopia, adaletin hüküm sürdüğü, bilgelerin değer gördüğü, sürekli gelişme arzusunda zihinler barındıran, herkese açık bir toplumdur (More, 2017, s. 58-59).

Farklı koşullar altında ahlâkın alanının, ölçülmez derecede daralıp genişleyebildiği bir gerçektir. Teokratik bir toplumda, toplumun yaşam alanı çoğunlukla yaratıcıdan gelen belli kurallar silsilesinden meydana gelmektedir. Bu, Campanella’nın *Güneş Ülkesi* ya da More’un *Utopia*’sı ve Cenova’da *Calvin’in Diktatörlüğü*, Matherler yönetimi altındaki *New England* gibi kurgu yapıtları ve olgularda kolayca görülebilir (Selsam, 1995, s. 21). Selsam (1995)’ in ahlâk konusunda işaret ettiği bu nokta, temelde ahlâkın kaynağı problemidir.

Utopia’da ahlâkî değerlerin kaynağı temelde Tanrı’nın kurallarına dayanır. Çünkü bir yaratıcıya inanılır, öte dünya kabulü vardır. Fakat aynı zamanda da ‘Tanrı’nın insanları bu dünyada da mutlu yaşamaları için gönderdiği’ düşüncesi kabul edilmiştir. Nitekim More, ‘insan aklının’ öncelikle kendi mutluluğunu yaratabilmesi açısından eylemlerinden sorumlu olduğu vurgusunu yapmıştır.

Kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı etik ilişkileri Utopia’da yüz yüze ilişkilerde görmektedir. “Her sokakta eşit aralıklarla birbirinden ayrılan ve başka başka adlar taşıyan halk evleri vardır” (More, 2017, s. 52).

Utopia’da temel ve manevi değerlerin aktarımı konusunda yaşlı ve deneyimli insanlara birtakım görevler düşmektedir: “...Zaten yaşlılar bütün yemek vaktini, kendi uzun ve can sıkıcı konuşmaları ile geçirmezler. Delikanlıları severek dinlerler. Hatta onların aklını ölçmek, erdeme ne kadar yatkın olduklarını anlamak amacıyla, yiyip içmenin verdiği rahatlık içinde gençlerin çekinmeden konuşmalarına yol açarlar” (More, 2017, s. 55).

İnsanların her birinin ayrı ayrı arzularının tatmin edilmesinin, en üst düzeyde refah ve mutluluğun yolunun ortak bir araç olarak sosyal dayanışma olduğunu söyleyen Hazlitt (2006)’a göre bu araç olmadan söz konusu hedeflere ulaşılamaz. Buna göre etik nihai bir hedef olmaktan çok bir araçtır. Herkes, kendisinin uzun vadedeki mutluluğunu arzular ve bunun gerçekleşebilmesi için söz konusu “sosyal dayanışma” olmalıdır (Hazlitt, 2006, s. 44-45). Bu söylemler şüphesiz ki bize Bentham ve Mill’in yararcılık ilkelerini de anımsatır: Yararcılıkta gerek Bentham gerekse Mill tarafından kişinin, başkalarının hazzını ve mutluluğunu bir tarafa bırakarak sadece kendi hazzını ve mutluluğunu arttırmasını kabul etmez. Bunun yerine, temelde herkesin veya en yüksek sayıda insanın mutluluğunu temin etmek için çalışması gerektiği kabul edilmektedir (Cevizci, 2014, s. 74).

Utopia’da devletin geliri hiçbir şekilde haksızca dağıtılmaz; etik ve hukuk felsefesinde genellikle hakkaniyet ile ilgili bir kavram olan “adalet” kavramını, *Utopia* devletinin yönetiminde bulunmaktadır. “Adalet” kavramı etikte kişilerin hakları arasında uyumun bulunması halidir. Aynı zamanda devletin, insanlar arasında hakka uygun bir denge oluşturması halidir (Cevizci, 2011, s. 13). Adaletin yönetimde işe koşulması, *Utopia* toplumunun her kurumunda hâkimdir. More, aynı zamanda *Utopia* hariç, başka devletlerdeki “adalet” kavrayışını da eleştirel yönde şu şekilde açıklamıştır:

...kralların şanlı egemenliği altında, adalet dediğimiz ya metelik etmeyen aşağılık bir şeydir ya da iki çeşit adalet vardır yeryüzünde: biri yaya giden, yerlerde sürünen, sağa sola sapmasın diye birçok bağlarla sıkı sıkı bağlanan yoksul halka uygun zavallı bir adalet; öteki de canının istediğini yapanlara, yasalarla sınırlanmayanlara, yüksek mevkide olanlara uygun, pek şahane bir adalet (More, 2017, s. 80).

More’a göre-*Utopia*’sında da geniş ölçüde belirttiği gibi- kötülüğün her türlü yasalardan doğru ve adaletli bir şekilde oluşturulmaması ve işlememesine dayanır. Döneminin “yasa” adı altında koymuş olduğu cezalar, aslında yöneticilerin haksızlıklarını temellendirir ve burjuva sınıfını korumaktan başka bir işe yaramaz. Bu nedenle More’a göre yapılan haksızlıklar için bu yasaları öne sürmek, maddi ve siyasi güçleri kullanarak, yasaları kendi lehlerine kullanmak en büyük “ahlâksızlık”tır. Eğer bir yasa koyuluyorsa, bu yasa ona göre herkesin iyiliğini gözetmeli ve demokratik olmalıdır.

7.2. Güneş Ülkesi'nde Ahlâk

Campanella diğer ütopyacı düşünürlerin çoğunda olduğu gibi yaşadığı toplumdaki sorunlar ve toplumsal düzensizliklerin etkisiyle böyle bir ideal devlet tasarısına ihtiyaç duymuştur. Bütün kötülüklerin ve haksızlıkların bencillik ve mal biriktirme hırısından kaynaklandığı konusunda Campanella da More gibi düşünmektedir (Öztürk, 2006, s. 176). Nitekim Campanella *Güneş Ülkesi* eserini ve buradaki ekonomik uğraşlar ile ahlâki eylemleri ve insani ilişkileri bu fikir düzeninde oluşturmuştur. Toplum halinde yaşayan insanların amacı, ona göre “genel yarar” kaygısı olmalıdır. Ona göre, toplumdaki çatışmaların altında çoğunlukla bencil davranışlar yatmaktadır. Eserinde kurguladığı genel yaşam ilkeleri ve kurallar bütünlüğüne bakıldığında, Campanella eserinde, tek tek bireylerde ve bazı zamanlarda görülen çıkarsız ve kardeşçe tutumlar gibi bireysel ahlâki tutumları, toplumu oluşturan tüm bireylere genellemektedir. *Güneş Ülkesi*'nde yaşayan bireyler bu ahlâki eylem ve yaşamsal faaliyetleri, hep birlikte ve çocukluktan itibaren eğitim yoluyla benimsemişlerdir. *Güneş Ülkesi*'ndeki toplumsal düzen ve mutluluk temelde bu yaşam prensiplerinden kaynaklanmaktadır.

Güneş Ülkesi'nde genel ahlâki kabuller kurumsallaştırılarak toplumdaki bireylere içselleştirilmektedir. Burada, ahlâk, somut olarak, hayatın içinde düzene dâhil edilmek istenmiştir: “Bizde erdemın ne kadar çok adı varsa, onlarda da o kadar çok kurum var. Örneğın cömertlik, cesaret, iffet, özveri, yargıç adaleti ve yurttaş adaleti, vicdan, doğruluk, yardımseverlik, minnettarlık, neşe, çalışkanlık vs. bu kurumlara, okul çağından itibaren eğilimleriyle bu özellikleri gösterenler seçiliyor” (Campanella, 2014, s. 35).

Güneş Ülkesi sakinlerinin “suç”a bakışları ve bu ülkedeki “suç” kavramının karşılığı farklıdır: “Bizde görülen ve bizi mahkeme kapılarına düşüren gasp, cinayet, tecavüz, ensest, zina ve diğer suçlar orada görülmez, ama birbirlerini, en az veba kadar tiksindikleri nankörlük, kötü niyetlilik, vefasızlık, tembellik, karamsarlık, öfke, hafiflik, iftira ve yalandan dolayı suçlarlar.” (Campanella, 2014, s. 35). Sonuç olarak Güneş Ülkesi sakinleri, ahlâki eylemin kötülüğünü, eylemlerin sonuçlarında değil, kişilerin niyetlerinde yani kötülüğün çıkış noktasında bulurlar.

Platon'un *Devlet*'inde olduğu gibi *Güneş Ülkesi*'nde de yöneticiler, toplumun en bilge ve üstün özelliklere sahip kişilerinden seçilmektedir, fakat *Devlet*'ten farklı olarak *Güneş Ülkesi*'nde yönetici olan Metafizikçi, sırf hükümdar soyundan geldiği için ya da seçkin olduğu için yönetimin başına gelmemektedir. Burada hükümdar olan en yüksek yönetici “Hoh” olmak; engin bilgiler ışığında, topluma ihanet ve kötülük etmekten çekinmeyi

gerektirmektedir. Ayrıca Hoh (Metafizikçi)'nin bilgi alanı oldukça geniş olmak durumundadır: “Hiç kimse, bütün ülkelerin tarihlerini, gelenek ve göreneklerini, dinlerini ve yasalarını, cumhuriyet ve krallığın kurumlarını, ayrıca bütün yasa yapıcıları, sanat ve meslek dallarındaki mucitleri, yeryüzünde ve gökyüzünde olup bitenin bütün nedenlerini bilmeden Hoh rütbesine erişemez.” (Campanella, 2014, s. 37). En üst yöneticinin çok geniş alanlarda bilgi sahibi olması, iyi ve ahlâklı olana yönelik hassasiyeti, *Güneş Ülkesi*'ndeki düzenin çoğunlukla ahlâki alana bağlı olduğunu göstermektedir.

Güneş Ülkesi'nde yöneticiler sınıfını oluşturanların adları, Büyüklük, Cesaret, Namus, Cömertlik ve Çalışkanlık gibi erdemli davranışları yansıtan isimlerden oluşmaktadır. Yönetici sınıfı, Platon'un kast sistemi gibi bir sistemden oluşmaz. Burada kişi, çocukluktan beri dikkate değer şekilde, hangi erdeme daha çok yatkınlık gösteriyorsa bu yönde eğitilir ve yöneticilik yolu ona açılmış olur. *Güneş Ülkesi*'nde de erdem, eğitilmiş olmanın en belirgin özelliğidir. En üst düzey yönetici olan Hoh (Metafizikçi) ve ona yardım eden üç yardımcı vardır: Güç, Akıl ve Sevgi (Öztürk, 2006, s. 176-177).

Güneş Ülkesi'nde tıpkı More'un *Utopia*'sında olduğu gibi gençlerin kırk yaş üzerindeki yetişkinlere saygı ve hizmet konusunda özel bir hassasiyetleri vardır: “Önlük giymiş güzel gençlerin hamaratça hizmet etmesini görmek çok güzeldir. Bu kadar çok dostu, kardeşi, oğlu, baba ve annesi; birbirlerine böyle saygılı, düzgün ve sevgiyle davranmalarını görmek insana mutluluk veriyor” (Campanella, 2014, s. 41). Burada, insan ilişkileri konusunda bazı değerlere önem verilmesi, *Güneş Ülkeli*lere göre ahlâkın mutlu yaşamaya götüren bir unsur olduğunu göstermektedir.

Temel bilimi Astroloji olan *Güneş Ülkesi*nde evrendeki düzeni temsil eden göksel sistem ile devlet düzeni arasında birebir uyum sağlanmak istenmiştir. Cinsellik astrolojiye göre ayarlanmaktadır ve bunun nedeni belirli zamanlarda çiftleşerek karakteri düzgün; dolayısıyla devlete yararlı, eğitime elverişli bireylerin kazanılmasıdır. Campanella'ya göre devlette bir yandan astrolojik bir düzen bir yandan da evrenin tümünü kapsayan akılcı bir yönetim hâkim olmalıdır. Bunun için de her şey yerli yerinde olmalıdır ve her şey ilahi olandan, dış bir yüce güç tarafından belirlenmelidir (Campanella, 2014, s. 44). *Güneş Ülkesi*'nde tıpkı Platon ve More'da olduğu gibi yöneticinin yetenekli ve akıl sahibi olması önemlidir. Güneşin vekili olan bir Metafizikçi tarafından yönetilen bu ülkede hiçbir şey akıl kilisesinde oluşan düzenin dışında kalmamaktadır. Hiçlik ve Orta Çağ'ın kaosuna duyduğu nefret Campanella'nın düzen duygusunun şekillenmesinde etkili olmakla birlikte anarşi ve düzensizlik, öte dünyaya havale

edilmek istenmemiştir. Bu nedenlerle Campanella'ya göre en iyi dünya, doğal bir kilise görünümüne bürünmüş *Güneş Ülkesi*'ni kurmaktır (Öztürk, 2006, s. 183).

Güneş Ülkesi'nde tıpkı More'un *Utopia*'sında olduğu gibi mal ve mülk istiflemeye hiç önem verilmez. Burada da kibir, lanetlenmiş bir günah sayılır; çalımlı davranış ise en büyük kınama cezasıyla karşılık bulmaktadır. "Kölelik" *Güneş Ülkesi*'nde en büyük ahlâksızlık olarak görülür: "Onlar ahlâksızlık olan kölelik sistemini de bilmezler." (Campanella, 2014, s. 49).

Savaş konusunda katı bir tutum görülmeyen *Güneş Ülkesi*'nde, bir erdemlilik göstergesi olarak cesaret ve kahramanlık önemlidir. Çünkü burada düşmana karşı cesaretle savaşmak ve zafer kazanmak, halkını korumak için "sevgi" ile yapılmış güçlü bir hamle olarak algılanmaktadır (Campanella, 2014, s. 57).

Bilge'nin emrinde gramerci, mantıkçı, fizikçi, başhekim, siyasal bilimci, ahlâk yargıcı, iktisatçı, astrolog, gökbilimci, geometrici, evrenbilimci, müzisyen, optik uzmanı, aritmetikçi, şair ve hatip, ressam ve heykeltıraş çalışır. Sevgi'nin emrinde, ümeden sorumlu en yüksek memur, eğitmen, hekim, giyim ustası, ziraatçı, başçoban, büyük aşçı ve diğerleri çalışır. Güç'ün emrinde ise, genelkurmay başkanı, genel karargâh komutanı, silah, para ve maliye sorumluları, adalet bakanı bulunur (Campanella, 2014, s. 69).

Güneş Ülkesi'nde Bilge'nin emrinde ahlâk yargıcının olması; Sevgi'nin emrinde eğitimcinin olması gibi durumlar, adalet, ahlâk ve eğitimin yönetim açısından en önemli konuların bir arada ve yönetimin her alanına dahil edilerek kurgulanmış olduğunu ve kurumsallaştırılmış olduğunu göstermektedir.

Güneş Ülkesi'nde suç işleyenlerin pişman olmaları koşuluyla kısmen de olsa affedilmektedir. Affedilmeyen suçlar; devletin özgürlüğüne karşı işlenmiş suçlar, Tanrı'ya ve en üst yöneticilere karşı işlenmiş suçlardır (Campanella, 2014, s. 72). Nitekim suç ile ilgili ya da kötülük ile ilgili her türlü unsurun yok edilmeye çalışıldığı Rönesans dönemi ütopyalarında genel anlamda toplumu bozacak derecede büyük suç unsurlarına yer verilmemiştir.

Güneş Ülkesi'nde yönetimde teokrasiyle birlikte Orta Çağ kilisesinde ve Orta Çağ manastırında olduğu gibi, ütopyacı mesajı taşıyan, kurumlara ilişkin idealleştirilmiş bir kavrayış görülür. More'un *Utopia*'sında olduğu gibi *Güneş Ülkesi*'nde de özellikle manastır güçlü bir biçimde varlığını hissettirmektedir (Kumar, 2005, s. 104).

Toplumda insan ilişkilerinin düzenli ve dengeli yürümesi adına *Güneş Ülkesi*'nde önemli bir faydalı olacağı düşünülen bir kural vardır: "Sana yapılmasını istemediğin şeyi, sen de başkasına yapma ve başkalarının senin için yapmasını istediğin şeyleri, sen de onlar için yap." (Campanella, 2014, s. 86). *Güneş Ülkesi*'nde, ahlâksal yaşayış düzeninin her ne kadar üst yönetimden gelen kesin kurallar ile sağlandığı bilirse de; kişilerarası ilişkiler ve bakış açıları

işe koşulduğunda ahlâkın pratiğe dönük ve gelenekselliğinin etki alanının varlığı üzerinde de durulmaktadır.

Sokrates'ten sonraki ahlâk felsefesinin en önemli temel kavramı olan; yaşamın amaç ve değerinin insan ruhunda bulunduğunu dile getiren “*eudaimonism*” e toplumsal düzen kurgularındaki toplulukların mutlulukları açısından bakılmalıdır. İnsan eylemlerinin son amacı olarak mutluluğu gören anlayışlara genel olarak *Eudaimonism* denir. Bütün Antikçağ etik'i (ahlâk felsefesi) *Eudaimonist* karakterlidir. Yunan Aydınlanmasında, Sokrates'te, Sokrates'ten sonraki okullarda etik hep eudaimonist karakterli kalmıştır. On sekizinci yüzyıl Aydınlanması'nda da aynı karakter bulunmaktadır. Fakat bu mutçuluğa nasıl erişilebileceği konusunda bazı dönemlerde farklılıklar olmuştur. Nitekim bu mutçuluk (*Eudaimonism*) bazen hazcılık (*Hedonizm*) biçimine girmiştir. Haz (hedone) biricik “iyi” olandır, hayatın amacı da en yüksek hazza erişmektir; en yüksek en yoğun hazdır. Epikuros'da en yüksek haz en yoğun haz olarak değil sürekli olan; bütün yaşam boyunca sürebilecek olan hazdır, ruhun sarsılmazlığı olan mutluluk ona göre en yüksek değerdir. Stoa felsefesinde de mutluluk erdemle özdeştir, burada *hedonism* ortadan kalkmaktadır. Haz bir duygulanımdır, duygulanımlar ise insanda aşağı olan, insanı körleştiren ve yenilmesi gereken şeylerdir. Burada mutluluk kendine egemen olmada ortaya çıkar (Akarsu, 1998, s. 23). “Mutlu bir şekilde hep beraber hayat sürmenin” yollarını arayan ütopyacıların ütopyalarında, toplumdaki insanlar belirli erdemlere sahiptir ve kendilerini belli kurallar ve düzene uygun forma getirmek için çaba harcamaktadırlar. İki önemli Rönesans dönemi ütopya eserlerinden More'un *Utopia*'sı ve Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde mutlu hayat yaşamı için ahlâki eylemler, herkesin iyiliği için genel kurallar bütünü şeklinde oluşturulmuştur.

Modern toplumun, modern devlet ve hukuk anlayışlarının ortaya çıkmasıyla yeni bir Eudaimonism anlayışı belirlemiştir: Yeniçağ'da Eudaimonism bireyci karakterini yitirmiştir. Tek başına bireylerin değil, topluluğun mutluluğu söz konusu olmuştur (Akarsu, 1998, s. 24). *Güneş Ülkesi*'nde bütün toplumsal hizmetler ve iş herkese paylaştırılmıştır, çünkü burada topluluğun mutlu olması için eşit görev paylaşımı ve ortaklık önemlidir. Güneş Ülkesi'nde iş paylaşımının önemi, ortaklığın gerekliliği ve ortaklığın yoksunluğundan doğan kötülükler şu şekilde ifade edilmiştir:

Ayrıca yoksulluğun, insanı kalleşliğe, ikiyüzlülüğe, ahlâksızlığa, hırsızlığa, riyakârlığa, yurdundan kaçışa, dolandırıcılığa, yalancılığa vs. sevk ettiğini; zenginliğin ise, insanı dengesiz, kibirli, bilgisiz, hain, burnu havada, palavracı, duygusuz, kavgacı vs. yaptığını belirtiyorlar. Gerçek ortaklık ise, herkesi aynı anda hem zengin hem de yoksul yapar: Zengindirler, çünkü her şeyleri vardır; yoksuldurlar, çünkü hiç birşeyin sahibi değildirler. Ve bu arada, onlar şey'lere değil, şey'ler onlara hizmet eder... (Campanella, 2014, s. 50).

Ortakçılığın önemli olduğu *Güneş Ülkesi*'nde nihai ve sürekli bir amaç olarak mutluluk, toplumsal bir *Eudaimonism*'e götürmektedir (Akarsu, 1998) Her ne kadar *Güneş Ülkesi* sakinlerinin her biri temelde kendileri için rahat ve bolluk içinde bir yaşam istiyor olsalar da; herkes bunun yolunun birliktelik ve herkesi gözetmekten geçtiğinin kavrayışındadır.

Toplumsal *Eudaimonism*, bencil (egoist) temellere değil, özgeci (altruist) temellere dayanan bir yaşama idealinde kendini göstermektedir. Bu *Eudaimonism*'de herkesin mutluluğu göz önünde tutulmaktadır; amacı, olabildiğince çok sayıda insanın mutlu olmasıdır. Bu bakış açısında, devletin de çabası bu amaca erişmek, bütün insanları mutlu kılmaktır. Sonuç olarak, ne yapılırsa bu amaca faydası olup olmadığı sorgulanmaktadır. Bununla da *eudaimonism*'den *utilitarism*'e geçilmiş olur, burada yararcılık ilkesi ağır basar. Böylece toplumsal *eudaimonism* Antik dünyanın bireyci *eudaimonism*'inden en esaslı noktalarda ayrılan başka bir biçim kazanmış olur (Akarsu, 1998, s. 24).

Güneş Ülkesi siyasi bir topluluk olarak tasarlanmıştır ve burada herkes topluluğun refahına hizmet etmek için çalışmaktadır. Bu ülkede “suç” tamamen ortadan kalkmamıştır; ortak iyiden ayrılanlar olmaktadır. Devletin görevi ortak çıkarı korumaktır ve More'un *Utopia*'sında olduğu gibi tarım ve de ticari uğraşlar burada da önemlidir. More'un yaklaşımından farklı olarak burada tarım teknolojisi ileri düzeydedir ve bu teknoloji asgari seviyede çalışmak ile herkesi tatmin edebilecek seviyede getiri sağlamak için kullanılmaktadır (Pohl, 2011, s. 83-84).

7.3. Utopia ve Güneş Ülkesi'nde Ahlâkın Ortak Yansımaları

Orta Çağ insanının, bolluğu, bereketi, adaleti ve güzelliği öte dünyada aramasının tersine Rönesans döneminde yaşanılanı güzellikler yaşanan gerçek dünyada da aranmıştır; Rönesans dönemini “mutlu yaşam”a bakış konusunda, Orta Çağ'dan ayıran en önemli özelliklerden biri budur (Öztürk, 2006, s. 155). İki önemli Rönesans ütopyası olan “*Utopia*” ve “*Güneş Ülkesi*”nde Orta Çağ'da öte dünyaya havale edilen ‘yaşanası güzel dünya’ ya da ideal olan düzen bu dünyada yaşanmak üzere kurgulanmıştır.

İnsanlar doğdukları toplumun genel ahlâk yasasını zaman içerisinde benimsemiş olsa da bu durum, bireyin içinde yaşadığı ahlâki düzen kurallarını sorgulamayacağı anlamına gelmemektedir; kişi, hâlihazırda hangi sistem içinde bulunursa bulunsun bireyselliğini hissedebildiği ölçüde bu sistemi her kanaldan sorgulamaya eğilimlidir. Kişinin sistemin hangi

alanını sorgulamaya değer bulacağı toplumdaki problem alanı ya da yine kişinin kendi değer alanı ile ilgilidir.

Gruplar içinde yaşayan insanlar, varlıklarını sadece fiziksel anlamdaki tekil bireyler olarak sürdürmezler. Onlar ne yeryüzündeki nesnelere salt seyredici soyut bir biçimde göz önünde canlandırır ne de bunu yaparken, salt bireysel varlıklar olarak hareket ederler. Salt bireyselliğin tersine, farklı şekillerde örgütlenmiş gruplar içinde birlikte ve birbirlerine yönelik de düşünürler. Birbirlerine gruplar aracılığıyla bağlı olan kişiler, kendilerini çevreleyen doğayı ve toplumu değiştirme ya da olduğu gibi muhafaza etme eylemine, ancak ait oldukları grupların özelliklerini ve tutumlarını esas alarak girerler. Değişime uğratma ya da muhafaza etme iradesinin, yani kolektif faaliyetin yönü; insanların problemlerinin, kavramlarının ve düşünce biçimlerinin oluşumuyla bağlantılı bir rehber olarak değerlendirilebilecek olanı üretmektedir (Mannheim, 2002, s. 28-29). More ve Campanella'nın ideal toplum tasarımlarının kurgusal yönü değerlendirilmeden önce birey ve toplum içinde birliktelik ve bütünlük halinde "insan"ın konumlandırılması üzerinde durulmalıdır.

Toplumlarının sıkışıp kaldıkları savaş ve bunalım dönemleri, düşünürleri ütopyasız soluk alamaz hale getirmiştir. "Özgürlük" ancak inanç boşluğunda, önerme yokluğunda, yasaların bir varsayımından fazla otoriteye sahip olmadığı yerde kendini gösterebilir. Özgürlük, kaybedilmeye her an açık bir gerçeklik olduğunun bilincine varıldığında toplumlar için çok büyük anlamlar taşımaktadır. Özgürlüğü tamamen elinde hissetmek kibire götürebildiği gibi özgürlüğü olmayanlar için de bu kavram her şey anlamına gelmektedir (Cioran, 1999, s. 16-18). Bu iki eserin de görevi komünizmi uygulamaya koymak, geleneklerine göre ayarlamak, insanileştirmek, serbestleştirmek ve sonra da dünyaya önermek onun görevi olmuştur neredeyse. Aynı zamanda hem *Utopia* hem de *Güneş Ülkesinde* yaşayanlar, özgürlüğün bahsedilen her iki yönünün de farkındadır; bu nedenle her şeyde ölçülülüğün esas alındığı gibi özgürlüğün de ölçülü ve fayda sağlayan, düzeni bozmayan yönlerine yer verilmiştir.

Cioran (1999)'a göre toplumların tamamen kötülüklerin dışlanmış şekliyle kurulması için, düşmüşlük ve kötülükten geçmeleri gerekmektedir. Bu konu Cioran'a göre, karanlığın yasak olduğu sadece ışığın kabul görerek kurgulandığı sitelerde ve adalarda tamamen dışlanan kötünün nasıl kurgulanabileceği problemini doğurur. Bu ütopyalarda hiçbir ikilik yoktur, her şey homojendir ve bu devletler Maniheizm karşıtıdır. Ütopyalar, anormalliği, biçimsizliği, düzensizliği kabul etmemektedir (Cioran, 1999, s. 86-87). Fakat düzenin işleyişinin bir an bile bozulmaya izin verilmeyeceği bu kurgularda her alanın aksaklıktan ve karmaşadan tamamen uzaklaşması için "kötülüğün" öncesi ve sonrası bu eserlerde görülmemektedir. Ütopyalar,

insanları mutsuz eden ve düzeni bozan her türlü “ahlâkî kötülük” yok edilerek kurgulanmıştır. Her şeyin toplum mutluluğu uğruna düzenlendiği gibi genel ahlâk yasaları da hiçbir olumsuzluğa imkân vermeyecek şekilde düzenlenmiştir.

Ütopyanın en bariz özelliklerinden biri, gerçek toplumdan daha iyi olan ve esasında var olmayan bir toplumsal örgütlenme üzerine benimsediği spekülâtif söylemidir. Ütopyanın bir diğer özelliği de insan merkezli oluşudur; burada topluma düzen getirmek için yöneten bir kişi bulunsa da rastlantıya ya da ilahi güçlerin mücadelesine bel bağlamaz. Ütopyacı toplumları insanlar inşa eder ve bu toplumlar yine insanlar içindir. Ayrıca ütopyacılar bireylerin bir arada yaşama kapasitesine pek itimat etmediğinden ütopyacı toplum düzenin merkezinde çoğunlukla bir dizi katı yasa-bireyleri, güvenilmez ve istikrarsız doğalarını bastırıp daha münasip bir toplumsal maske takmaya zorlayan kurallar bulunmaktadır (Vieira, 2017, s. 9). Ütopyalarda bu yasaların varlığı, insan doğasında bulunan ve her an ortaya çıkmaya müsait kötü ve zayıf yanların engellenmesine; Toplumları açlık, haksızlık, savaş ve ruhsal çöküntüye götüren her türlü durumun tarihin hiçbir döneminde-kurguladıkları ideal toplumlarda-oluşmasına izin vermemeye yöneliktir.

“İnsan türünün gelecekteki hali üzerine umutlarımız şu üç önemli noktaya indirgenebilir: uluslar arasında eşitsizliğin yok edilmesi, aynı halkın içinde eşitliğin ilerlemeleri ve nihayet insanın mükemmelleştirilmesi (Marquis de Condorcet)” (Cioran, 1999, s. 87). Cioran’ın “Tarih ve Ütopya” kitabında yer verdiği Condorcet’in bu belirlemesinin son kısmında insan türünün gelecekteki hali üzerine son durum olan, “insanın mükemmelleştirilmesi” ütopya eserlerindeki bütünsel olarak kurgulanmış “insan” tipidir. Bu kısım; yani insanın mükemmelleştirilmesi, ahlâkî değerlerin ya da belirlenmiş ahlâkî kuralların ideal toplumda düzenin sorunsuz ve planlanan dâhilinde işlemesi bakımından en önemli unsurdur.

Düşmüş bir Hıristiyan dünyasında, sofu bireylerin ahlâkî kahramanlıklarının ne kadar başarılı olabileceği konusu ya da bu durumda din adamından ne derecede bir ahlâkîlik beklenebileceği konusu More için önemli ahlâkî bir problemdir. More’a göre bu sorunun merkezinde şu yatmaktadır: Olasılıklar dahilinde en iyi (optimum) devlet (De Optimo Republicae Statu) kusurlu insanların etrafında nasıl inşa edilebilirdi? Erasmus, Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi adlı eserinde günahkâr insanlara sanki cennetten hiç kovulmamış gibi davranmalarını ve en elverişli koşullarda, yani dünyaya sürgün edilmeden önce Cennet Bahçesi’nde gözetmekten aciz olduklarını kanıtladıkları ahlâkî standartları yeniden yakalamaya çalışmalarını tavsiye etmekteydi. Bu anlamda Utopia salt “Erasmusçu hümanizma”nın değil; haksız yere ve demokrasi olmaksızın başa gelen hükümdarlık geleneğinin eleştirisidir (Davis, 2017, s. 46)

Rönesans dönemi ütopya eserlerinden olan “*Utopia*” ve “*Güneş Ülkesi*”nde tek tek bireyler ve daha sonra topluca tüm bireyler, kendi çıkarlarını öne koşmamayı içsel olarak kabullenmiştir. Vurgulamak gerekirse, ütopyalarda ahlâkî anlamda idealize edilmiş toplumsal düzenden önce “ahlâkîleştirilmiş ideal insan” yapısı bulunmaktadır. Ütopyacı söylem ideal topluluğu geleceğin içinde tasarlayarak (doğası gereği siyasi) belirli eylemlerin, hayal edilen toplumu gerçeğe dönüştürmek için gereken değişimleri sağlayabileceğini varsayan bir nedensellik mantığı ileri sürüyordu. Böylelikle ütopyalar dinamik hale geldi ve *insanın* yerine getirmesi gereken bir rolü olduğu düşüncesini yaygınlaştırdı (Vieira, 2017, s. 14). Kısacası, tüm kötülük, kibir, tembellik, ahlâksızlık gibi unsurların bu ideal devletlerde hiçbir yansımalarının bulunmaması için öncelikle *insan* belli bir forma; düzen için olması gereken forma getirilmiştir.

Belirli ilkeler sitemine dayanan “ahlâk”ta sistemin herkesin kendi kişisel çıkarlarının yükümlülüklerini geçersiz sayması herkesin yararınadır; fakat ahlâk kurallarına tümüyle uymak kişisel çıkarları gözetmekle aynı şey değildir. Ahlâk, eğer kişisel çıkarları her zaman ve tamamen gözetebilen bir şey olsaydı, ahlâk ile kişisel çıkarlar asla çatışmaz ve kişisel çıkarları denetleyen ahlâk kurallarına gerek duyulmazdı (Hazlitt, 2006, s. 148). Ahlâkın toplumdaki düzenlilik için gerekli olan kişisel çıkarları denetim altında tutma özelliği, ütopyalarda “kişisel çıkarların” ortadan kaldırılmasıyla etkisi azaltılmıştır. Bu durumda ahlâk kuralları ile kişilerin istekleri arasında bir çatışma ya da gerilim meydana gelmesi durumu ütopyalarda engellenmek istenmiştir. Öncelikle kişisel çıkarın bencilliğe götüren her yönü ütopyalarda kaldırılmıştır; örneğin özel mal sahipliği, kendini başkalarından daha üstün görme, birlik içinde yapılan her aktiviteden kendini ayrı tutma gibi durumlar ütopyalarda görülmemektedir. Herhangi bir kimsenin veya herkesin kendisine ayrıcalıklı davranması zarar vericidir ve ahlâkı bozar, dolayısıyla bu tür durumlar, düzeni ve toplumsal mutluluğu da engellemektedir.

Thomas More’un *Utopia*’sı ve Campanella’nın *Güneş Ülkesi* eserlerinde olduğu gibi genel olarak ütopyalarda da ahlâklı olmanın herkesin kendi kişisel çıkarlarını bir kenara bırakmasının gerekli olduğu ve herkesin çıkarına olan bir durumda kişisel çıkarların dizginlenmesi için uyulması gereken birtakım ahlâkî kurallar bulunmaktadır. Ayrıcalıklı olmak, ütopyalarda hiçbir zaman fayda getirmeyen, aksine insanları kötülüğe ve kargaşaya sürükleyen bir hal olarak görülmektedir. Bu ideal düzenlerde oluşturulmuş ahlâk kuralları, her vatandaşa eşit ve adaletli sorumluluklar yüklemektedir, toplumun her bireyi de bu sorumlulukların devlet yararına; dolayısıyla kendi yararlarına olduğunun farkındadır.

Ütopyalarda genel olarak vurgulanan her alandaki ortakçılık, “kişisel çıkarlar” ve “ahlâk” arasındaki uzlaşımır.

Bir kimse kendi uzun vadeli çıkarlarına ancak ve ancak herkesin uzun vadeli çıkarlarını en fazla gözeterek düsturlara kararlı bir biçimde uyarak ve herkesin bu kurallara uyması için başkalarıyla işbirliği yaparak ulaşabilir. Eğer ahlâk kurallarına sarılmak ve onu üstün tutmak herkesin uzun vadeli çıkarlarına uygunsuzsa benim uzun vadeli çıkarlarıma da uygundur (Hazlitt, 2006, s. 152).

İdeal ahlâk kuralları sosyal dayanışmayı en fazla destekler biçimde; dolayısıyla mümkün olan en fazla sayıdaki insan için mümkün olan en fazla çıkarı sağlayan kurallardır (Hazlitt, 2006, s. 152). Bu anlamda herkesin yaşamdaki amacı mutlu yaşamak ve yaşamdan haz almak olduğu sürece, ütopyalarda bireylerin hepsi toplumsal yarara götüren ahlâk kuralları ile birlikte tüm kuralları koşulsuz benimsemişlerdir. Bu ideal toplumlarda herkesin amacı ya da arzuları birbiriyle örtüşmektedir; dahası ütopya devletlerindeki insanlar, “ahlâk”ı ve kurallarını bu dünyada mutluluğu yaşamak, birlik olmak ve karmaşadan kurtulmak için bir araç olarak görmektedir.

Bireyin ve toplumun gerçek çıkarları her anlamda çakışmaktadır, bu insanın yapısından kaynaklıdır; fakat buna rağmen her zaman birbirleriyle eşdeğer değildirlir (Hazlitt, 2006, s. 153). Toplum ve bireylerin çıkarlarının örtüşmesi ütopya halklarını mutluluğa götüren en önemli unsurlardan biridir: Güneş Ülkesi’nde ve Utopia’da yaşamı düzenli ve mutlu kılmak adına, belirlenmiş kurallar içinde en önemlisi ahlâkî kurallardır. Sürekli üretici olmak, hoşgörülü olmak ve aynı zamanda entelektüel anlamda gelişmenin önemini kavrayarak yaşamak iki ütopya eseri için önemli erdemlerdir.

More ve Campanella, eserlerinde büyük ölçüde Orta Çağ’ın insanı özellikle düşünsel ve söylemsel yönde kısıtlayan bakış açısına tepkileri de yansıtmışlardır. Orta Çağ’ın felsefesinin temel çizgisi önce dinsel yönde olmuştur, Rönesans’ın temel eğilimi ise kendini her türlü bağlılıktan sıyırmak, yalnız kendine dayandırmaktır. Bundan dolayı Rönesans düşüncesi aynı zamanda her türlü tarihsel otoritelerden de bağımsız kalmaya çalışmıştır. Rönesans, antik çağın düşünce dünyasındaki çeşitlilik ve özgürlüğü yeniden meydana çıkarmış, böylelikle düşünürler de kendi kişilikleriyle beraber fikirlerini ortaya koyabilmişlerdir. Felsefe üzerinde çalışanların Orta Çağ’da din adamı oldukları görülürken, Rönesans’ta araştırmacı ve özgür düşünce insanların da felsefi ve düşünsel çalışmaları bulunmaktadır (Akarsu, 1998, s. 145). Bu durum ütopyalarda din adamlarının entelektüel ve ahlâklı bireyler olması ve aynı zamanda toplumun her kesiminin “bilgi” alanına değer vermesi şeklinde kurgulanmıştır. Thomas More

ve Campanella gibi yazarların Orta Çağ'dan geçiş dönemindeki ütopya eserlerinde yöneticinin adamı-filozofun tek bir kişilikte toplanmasının sebebi Orta Çağ ile Rönesans döneminin geçişliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu iki ütopya eserinde de toplumsal düzeni sağlamak için temel ahlâkî kurallar kesinlik taşır ve insanların iyiliği adına “insanlardan bağımsız” yüce kaynaklar tarafından belirlenmiş ve toplumun mutluluğu adına toplum tarafından benimsenmiştir. Yine de insandan bağımsız alanda belirlenmiş olması bu ahlâk kurallarının akılsallığının olmadığını göstermez; tam aksine bu kurallar aynı zamanda insan aklına yatkındır.

Orta Çağ ve Hıristiyan çağı boyunca ahlâksal iyilik ve ahlâksal hizmetler, dinsel inançların getirdiği bağlantılar dışına çıkamamıştır. Bu çağlarda ahlâk din açısından ele alınmış; din dışında bir ahlâk düşünülmemiştir. Bu koşullar altına etik alanı insanı temele alarak oluşturulamamış ve bağımsızlık kazanamamıştır. More ile Campanella'nın yaşadıkları yüzyıllar, halkların acı ve sefalet içinde olduğu zamanlardır. Örneğin, Campanella'nın yaşadığı dönemde Galilei yargılanmış ve bilimsel görüşleri inkâr edilmiştir. Yine aynı dönemde dinin zorlamalarına karşı özgür düşünce savaşı veren Giordano Bruno (1548-1600) öldürülmüştür. Hem More hem de Campanella, kilisenin yüzyıllardır inşa ettiği dogmanın yıkılması, halkların özgürleşmesi ve kardeşlik dünyası için çabalamışlardır, bunu da en iyi şekilde gösterme yolunu ideal bir düzen kurgusunda bulmuşlardır. Ahlâkın, insan eylemlerinin ayırık, kendi doğal yasalarıyla egemen olduğu bir alanı olarak incelenmesi için uzun kanlı savaş dönemleri yaşanmış ve önemli düşünürler kurban edilmiştir. Ancak böylece etik alan teolojik bağlarından kurtulabilmiştir (Akarsu, 1998, s. 146).

Rönesans ütopyaları özellikle ideal kent geleneğinde mimari tasarımı ile de dikkat çeker: Hem *Güneş Ülkesi*'nde hem de *Utopia*'da düzenli bir yaşam ve insanların mutluluğu oluşturulurken kentin coğrafi ve şehir planı da son derece düzenlidir. İnsanların yaşantı düzenine uyması için, kendilerini disiplin altına almaları için hem More hem de Campanella'nın ve de Rönesans ütopyalarının hemen hepsinin öncelikle mimari ve şehir planını kusursuz yapma çabası olmuştur.

Rönesans ütopyalarında, yöneticinin bulunduğu ya da ruhani törenlerin yapıldığı yerler bölgelere ayrılmış olan ideal kentlerde merkezde bulunmaktadır. Mesleğe göre işlevsel işbölümüne kentin uzmanlaşmış topografik bölgelere ayrılması sıkça eşlik etmiştir. İş ne kadar maddi ise işin görüldüğü yer merkezden uzaktadır. Örneğin, Campanella'nın *City of the Sun*'ı (*Güneş Ülkesi*) ortak merkezli dairelere ayrılmaktadır; merkezdeki tapınak ruhani ve siyasi gücün mekânıdır (Kumar, 2005, s. 28). Manevi veya ruhani bölgenin kurumsal alanda

ve yaşamsal olan alanlarda öncelikli olması Rönesans ütopyalarında genel bir durumdur; fakat bu kurumlar tepedeki yönetici sınıflarının halkı dogmatizme zorlamak ve yönetim dışındaki halkı ezmek için asla kullanılmamaktadır. Tam tersine bu kurumların hem bu kadar önemli olması hem de bu derece ruhani anlamda değer görmesi, yöneticinin de ütopyalardaki yeri ve değerinin önemsenmesi, bu yöneticinin ve kurumların ahlâkın ve düzenin koruyucusu olmasından kaynaklanmaktadır. Tüm Rönesans ütopyalarında, kentin merkezinde bulunan yönetici gücünün toplumdaki düzeni ve işleyişi sağlayıcı ahlâkî kuralların belirleyicisi olması durumu ortaktır. Özellikle More'un *Utopia*'sı ve Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde yönetici kişi hem ruhani hem de hukuki gücü en bilge kişi olarak elinde bulundurmaktadır. Yönetici, genel ahlâkî yasalar ve kuralları koruyarak, tüm halkın mutluluğunu sağlamak için görevlendirilmiştir. Bu dönemin ütopyalarında kişiler yasalara karşı ya da yönetimin koyduğu kurallara karşı gelmemektedir, çünkü bu ideal düzende her kural öncelikle toplumsal yarar esastır, aynı zamanda toplumun her bireyi görevini, ödevini, kendisi için ve toplumu için "iyi" ve "kötü" nün ne olduğunu bilerek yerine getirmektedir.

Ele alınan iki ütopyada da (*Utopia* ve *Güneş Ülkesi*) değer bakımından her insan eşittir. Adalet her alanda hiçbir pürüze rastlamaksızın uygulanmaktadır ve en önemli erdemler kişinin kendisi için faydalı olan, dolayısıyla toplum için faydalı olan her türlü bilgiyi elde etmeye istekli olmasıdır.

Ütopyalarda çalışma saatinin az olması, görev paylaşımı ve sorumluluk duygusunun yerleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma saati ile kesinlik ve birliktelik More ile Campanella'nın dönemlerine yönelik bir eleştiridir; kimse çalışmadan başkalarının sırtından gelir elde edemez ve yükselmez.

Genel ahlâkî tutum olarak her iki Rönesans ütopyasında "başkalarına saygı" ilkesi vurgulanmaktadır. Bu eserlerde eylemin kötü olması sadece sonucuna bağlı değildir. Ahlâkî bir eylemin niyeti de oldukça önemlidir ki bu devletlerde neredeyse kimse bilerek ve isteyerek kötü eylemde bulunmamaktadır. Örneğin *Güneş Ülkesi*'nde fiili suçlardan çok kötülük ve kibire bağlı eyleme dayalı suçlar daha ağır suç olarak karşılanmaktadır (Campanella, 2014, s. 35).

More ve Campanella, kendi dönemlerinde küçük yaştaki çocuklara yüklenen haksız iş yükü ve kadınların değersizleştirilmesi gibi durumların yanlışlığını eserlerinde, eğitim ve uğraş açısından kadınla erkek arasında ayırım gözetmeyerek kurgulamış ve bu yolla dönemlerini eleştirmişlerdir. Bu ütopyalarda her iki cinse de eşit haklar tanınmıştır. Özellikle More'un *Utopia*'sında kadının yeri oldukça önemlidir.

Bilime en az *Utopialılar* kadar önem veren *Güneş Ülkeliler*, bilimlerin din bilimin etkisinden kurtulmasını istemektedir. Campanella, *Yeni Atlantis*'in de etkisinde kalarak, onların havalarda uçmayı başardıklarını; karada yelkenle giden tekerlikli arabalar ve çarıklı mekanizmalar sayesinde denizleri yelkensiz ve küreksiz aşan gemiler yaptıklarını anlatmıştır (Kumar, 2005, s. 209). Bu ütopyalarda bilim gibi bir uğraş, yalnızca tüm toplumun yararı için vardır; bilim bu eserlerde eşitlik, adalet ve mutluluk getirecek bir alan olarak görülmektedir. Ayrıca ahlâk üzerine, kendi dönemlerinde sadece tartışma ve eleştiri seviyesinde kalmış her konuyu iki ütopya yazarı da eserlerinde kurumsal olarak, somutlaştırmıştır. Kısaca teorik ahlâkî yarar değil, pratikte ahlâkî yarar sağlayan kurumlar bulunmaktadır.

Ütopyalarda kurgulanan insanlar, kendilerinden yaşça büyük olan ve tecrübe sahibi kişilerin bilgilerinden yararlanmaktadır. Her iki ütopya eserinde de vurgulanan; öncelikle yaşça genç olanların bu yaşlı ve bilge kişilere hizmette bulunması, hürmet göstermesidir.

İki ütopyada da “özgürlük” adına genel kabul; eylem önceliğini düzeni bozmayacak olana ve toplum yararına verilmesi gerektiğidir. Bu ideal ülkelerde birey ne tamamen özgür, ne de tamamen kısıtlıdır; dahası bu toplumlardaki insanlar sonsuz ve bireysel özgür olmadıkları için mutsuz değildir; ama adaletli ve huzur içindeki düzende yaşayıp gittikleri için fazlaca mutludurlar. Nitekim bireylerin tek tek özgür olabilmeleri yasalar ve düzene en iyi şekilde uyum sağlamalarıyla mümkündür. Campanella ve More'a göre ihtiyaçları karşılanan ve haksızlığa uğramayan mutlu insanların “başlarına buyruk, kendi çıkarlarını gözetmek” anlamında bir özgürlüğe ihtiyacı yoktur. “Ütopik bilinçte, arzuların yarattığı tasavvurlardan ve eylemci irade tarafından hükmedilen kolektif bilinç dışılık, gerçekliğin belli veçhelerini örtbas edip inancı sarsabilecek ya da koşulların değişimine yönelik isteği felç edebilecek her şeye sırtını çevirir” (Mannheim, 2002, s. 64).

Ütopyalardaki kurgulanan; insan ilişkilerine ve manevi değerlere önem veren, toplumsal iyiliği düşünen akıllı “insan”dır. More ve Campanella, tüm düzenin işler seviyede, her şeyin iyilik içinde konumlanmasının kolay olmadığını ve bunun kısa sürede olacak bir şey olmadığını farkındadır. Bu yüzden ütopyalarında insanın ideal seviyede, akıllı ve uygunluğuyla hareket edecek şekilde forma getirmeye özellikle dikkat etmişlerdir; fakat amaçları hayal âleminde yaşanacak şekilde idealize edilmiş bir toplum oluşturulmasından çok, yaşayıp gördükleri her “toplumsal kargaşa” ve “insanların neredeyse yaşama isteğini alıp götürün” unsurları eleştirmektedir.

“Tarih ve Ütopya” kitabında ağırlıklı olarak ütopyanın hayaliliğini eleştiren Emil Michel Cioran (Cioran, 1999), ütopyanın meziyetlerini söylemeye geçtiğinde; mülkiyeti kınayan

ütopyaların insanları uyandırmak, sarsmak adına faydalı olduğunu inkâr etmemektedir. Ütopyalardaki komünizm yansımalarının insanlardaki ideolojik durumları ya da kalıplaşmış fikirlerin sorgulanması açısından da önemli olduğunu belirtmiştir (Cioran, 1999, s. 94).

Kendi dönemlerinin ahlâkî olmayan düzensiz ve adaletsiz yönlerine dikkat çeken Rönesans ütopyaları, özel mülkiyetin yüceltilmesine, insanların dilencilik yapacak duruma düşürülmesine, haksız kazanca, ötekileştirmeye, çalışmadan ve üretmeden kazanç elde eden sınıflara karşı birer eleştiri olup idealize edilerek kurgulanmış eserlerdir.

7.4. Biz'de Ahlâk

Zamyatin ise *Tek Devleti* tasvir eder; burada insanlar camdan yapılmış evlerde yaşamakta, sürekli olarak oy birliğiyle seçilen “Velinimet” hüküm sürmektedir (Mattelart, 2005, s. 297). Burada devletin sınırları yeşil duvar olarak adlandırılan şeffaf bir cam fanus olarak belirlenmiş olup belli yasalar dâhilinde düzene koyulmuştur. Burada yaşayan herkes gözetime açık bir şekilde şeffaf odalarda yaşamaktadır. Yaşamdaki her şey tıpkı matematik formülleri gibi formüle edilmiştir. Şehir planı, cadde ve sokaklar belli bir düzen içindedir ve sembollerle belirlenmiştir. Sadece şehir değil, insanların yeme içme, uyuma, işe gitme, cinsel birleşme gün ve saatleri de aynı matematiksel ve sembolik bir düzene uygundur. Bu düzen her bölge ve her kişi için aynıdır. Çünkü unutulmamalıdır ki burada eylemlerdeki uyum ya da eş zamanlılık ve düzen, Ben'in yok edildiği, Biz'in hâkim olduğu bir yapıda mümkün olacaktır. *Biz*'deki devlet düzeninin de amacı tam olarak *Ben*'in yok edildiği yapıyı kurmak ve bunun devamlılığını sağlamaktır: “Ne vahşi ne yabani bir söylem: Benim.” (Zamyatin, 2016, s. 82).

Hem anlatıcı hem de ana karakter olan D-503'ün matematikçi olması da devletin düzenine ait matematiksel gücün ifadesine karşılık gelecek şekilde kurgulanmıştır; karakterin mesleği bilinçli bir tercihtir, zira matematik her şeyin odak noktasındadır; mutlakîyetin, düzenin, kesinliğin ve bilimin sembolüdür. Matematik aynı zamanda *Tek Devletin* yapısını en iyi yansıtan alandır. Bu devlette her şey matematiksel düzeninde gözüke de “bireyselliğe” asla yer yoktur. Her işi birlikte yapmanın yanı sıra belirli bir çizelgeye; zaman aralıklarına göre yapma söz konusudur. Dahası kahraman, bu Tek Devlet'teki düzende çizelgeye ait olmayan, çizelgeden bağımsız ve düzensiz hiçbir şeyin olmayacağından bahsetmektedir (Zamyatin, 2016, s. 14). İnsanın kendi isteği doğrultusunda yaşayıp gitmesi durumu bu devlette anormal olarak görülen bir durumdur; insanların zihninde böyle bir serbestlik durumu neredeyse silinmiştir.

Burada “insan öldürmek” gibi bir suç ya da ahlâkî bir problem bile matematiksel olarak ifade edilir ve bu matematiksel ifadelerle çözüme ulaştırılmak istenir; duygulara bağlı olan ne varsa matematiksel olarak karşılığını bulmalıdır (Zamyatin, 2016, s. 15).

Biz’deki Tek Devlet’te erdemden uzak yaşayan insanlar robotlar halinde tasvir edilmiştir. Özel yaşam ortadan kaldırılmış, sevgi, bağlılık, şefkat ve aşk gibi insana ait olan duygusal ve ruhsal özellikler göz ardı edilmiştir. Bu tür insanî duygular ya yok edilmeye ya da “eğitilmeye” çalışılır. Biz’de aşk yasaktır ve D-503’ün âşık olması patolojik bir durum olarak anlatılmıştır; dahası bu duruma düşen insanlar hatasının sonuçlarından ancak ameliyat olarak kurtulabilmektedir (Öztürk, 2006, s. 252-253).

Cinsellik konusunun zamansız ve plansız olması bu devlette eleştirilen bir durumdur; çünkü burada cinselliğin bir zamanı ve planı vardır. Burada cinselliğin kontrolü konusu daha çok belirli gün ve saatlerin düzenliliğini işaret etmektedir; çünkü her şeyin olduğu gibi yine cinsellik de Tek Devlet’teki çizelgeye bağlıdır (Zamyatin, 2016, s. 16). “Sevgi” gibi önemli ve insanî-duygusal bir konu burada yine formüllerle ifade edilmektedir. İnsanlar da sayılar ile ifade edildiğinden, “insan”a ait bir duygunun matematiksel bir ifadeye yerini bulması Tek Devlet’teki bireyler için olması gerektir. Saatlerin hatta saniyelerin önemi çok büyüktür burada yaşayanlara göre çünkü her şeyi çizelgeye göre yaparak, birliktelik ve bütünlük halinde yapmak en asli görevleridir. (Zamyatin, 2016, s. 23-24).

Birbiriyle aynı olan ve makineleştirilen insanlar burada kusursuz olarak algılanmaktadır; makineleşmek, aynılaşmak onlar için heyecan verici güzelliğe ve uyuma işaret etmektedir (Zamyatin, 2016, s. 88). İnsanın manevi olan her yönü ile ilgili sözcük ya eskiden kalma ya da anlamsız olarak görülmektedir. Örneğin her yerde makinenin hüküm sürdüğü bu ülkede “ruh” kavramından, tuhaf ve eski bir sözcük olarak bahsedilmektedir (Zamyatin, 2016, s. 95).

“Özel hayat” olgusu o kadar yok edilmiştir ki, burada mektuplar dahi Koruyucular Bürosu denilen bir kurumda okunmaktadır. Özgürlük ve bireysellik karşıtı olan bu devlette “düş gücü” denen şey en tehlikeli ve anlamsız alan olarak görülmektedir. Genel olarak “düş gücü” mutluluğu engelleyen bir unsur olarak görülür, çünkü onlara göre ancak düş gücü olmayan insan başka şeyler hayal edip elinde olmayanlara üzülmez ve mutlu yaşayabilmektedir. Burada “düş gücü” amansız bir hastalık olarak nitelendirilir ve tedavi edilmelidir. Böylece, Zamyatin’in özgür düşüncenin engellenmesi üzerine ince bir eleştirisi görülmektedir:

“... Sevgili küçük adam. Bir düş gücü barındırabileceğine dair en ufak bir imayı bile hakaret alıyordun. Ama ne diyorum ben? Bir hafta önce başkası bunu bana söylese ben de hakaret addederdim. Ama şimdi, hayır. Çünkü şimdi biliyorum; hayal gücüm var. Hastayım yani. Ayrıca iyileşecekmişim gibi de gelmiyor (Zamyatin, 2016, s. 87).

En genel anlamda "İnsanın kendi kendisini yönetebilme gücüne sahip olması, kendi kendisini belirleyebilme anlamında özerk olması durumu" (Cevizci, 2011, s. 343) olarak tanımlanan *özgürlük*, eserde tüm kötülüklerin başlangıcı olarak görülmektedir. Zira *özgürlük* ve *suç* kavramları burada birbirinden ayrılmaz, tamamen bağlantılı iki alan olarak kabul edilmektedir. Özgürlük ve suç ilişkisi şu şekilde belirtilmiştir: "...bir insanın özgürlüğü 0'a indirildiğindeyse suç işlemez. İnsanı suçtan arındırmanın tek yolu özgürlüğünden arındırmaktır" (Zamyatin, 2016, s. 39).

Özgürlük, "Kişinin başka şey ya da kişilerin etkisinde olmadan, kendi kendini belirleyebilmesi ve yönetilmesi" şeklinde ifade edilirken, *Biz*'de özgürlüğün ahlâkî tanımı suça götüren şey olarak görülmektedir. Temelde ahlâkî bir kavram olan *özgürlük* kavramı, kişinin başka şey ya da kişilerin etkisinden bağımsız olması ve kendi kendini belirleyip yönetmesi olarak karşımıza çıkar. Fakat bu eserde özgürlüğün ahlâkî tanımı insanı suça götüren bir araçtır.

Özgür ve kendini yönetebilen birey, elinde pek çok seçeneği bulundurur ve bu seçenekleri gerçekleştirmek üzere eylemler gerçekleştirir. İnsanın kendisine sunulanlar arasından seçtiği şeye yönelik eylemin bir de gerekçesi vardır ki bu da onun istek ve arzuları ile sıkı sıkıya bağlıdır (Cevizci, 2014). Bununla birlikte kişinin, herhangi bir engelleme, tehdit ya da sınırlamayla karşılaşmadan her istediğini yapabilmesi, başkalarına zarar vermediği ölçüde her istediğini yapabilmesi anlamında özgürlük negatif bir özgürlük olup, gerçekte özgürlüğe karşılık gelmeyebilir. Bu yüzden onun pozitif özgürlükle tamamlanması gerekebilir. Başka bir deyişle, özgürlük sadece kişinin her istediğini veya isteyebileceği şeyi yapma gücüne sahip olması anlamına gelmemektedir. O, daha ziyade yapılmaya değer, özgür kişi için gerçekten önemli ya da anlamlı olan şeyleri yapabilme kapasitesine sahip olmak anlamına gelir (Cevizci, 2011).

Biz'de kurgulanan toplumda özgürlük pozitif ya da negatif anlamda kabul görmez. Burada insanın kendi başına buyruk ya da bireysel kararı ile eylemde bulunması insanı aşağılayan bir durum olarak yansıtılır: "Tek Devlet Bilimi kadim yaşamın aynen betimlendiği gibi olduğunu açıklamıştır ve Tek Devlet Bilimi yanılmaz. Hem ayrıca insanların özgürlük adıyla bilinen, yani hayvanlar, maymunlar, sığırlar gibi yaşadığı bir ortamda herhangi bir ortamda herhangi bir hükümete mantık nereden çıkabilirdi?" (Zamyatin, 2016, s. 15-16).

Özgürlük, bir amaç olmanın da ötesinde, bizlerin amaçları için bir araç olan en yüce değerlerdendir. İnsan eğer yeterli özgürlüğe sahipse, sadece ekonomik değil, bunun yanında entelektüel ve manevi gayelerini de gerçekleştirmeye çalışır. İnsan seçim yaparken özgür

değilse bu durumda esasen bir seçim yapmamış olur, çünkü en doğru seçim yanlış da olsa özgürlükçü ortamda icra edilmemişse gerçek bir seçim olmamış demektir (Hazlitt, 2006, s. 319). Kısacası *özgürlük* ahlâkın olmazsa olmaz (*sine qua non*) temel şartıdır. Ahlâk ancak özgür bir toplumda var olabilir; özgürlüğün genişliği ölçüsünde varlığını sürdürebilir. Ancak seçim yapma gücüne sahip insanlar doğru ve isabetli seçim yapabilirler.

Biz topluluğuna mensupların her biri oluşturulan program dâhilinde ve düzende, bir eylem olarak cinselliği yaşar, yani cinsellik de özgür irade ile gerçekleştirilmeyen adeta sistem dayatması eylemlerden biridir. Burada insanlar, cinselliklerini diledikleri kişiyle ve istedikleri şekilde yaşayamazlar, öyle ki dilediği zaman cinsel arzuya kapılmamak için geçerli bir kılavuzları da mevcuttur: “*Cinsel Temizlik Kılavuzu*” (Zamyatin, 2016, s. 73-74). Cinsel birleşmenin, her şeyde olduğu gibi, belli bir düzeni ve çizelgesi olmak durumundadır. Burada çizelgeye ve devlet planına uygun olarak doğan çocuk aileden çok devletindir. Doğan her çocuk devletin mekanizması doğrultusunda yetiştirilmektedir. Toplumsal alana ait bir kurum olan aile kurumunu *Biz*'de bulmak mümkün değildir. Cinsellik ise devletin kurallarına uyum sağlayacak yeni vatandaşlar getirmesi dışında bir anlam ifade etmemektedir.

Eserin bir başka bölümünde ise insanoğlunun cennetle ilgili Âdem ile Havva ikilisinden bahsedilmiştir ve bu kısımda özgürlük kavramı mutsuzluğun temel sebebi olarak gösterilmiştir:

Cennetteki o iki kişi... Onlara seçenek sunulmuştu: özgürlükten yoksun mutluluk veya mutluluktan yoksun özgürlük. O kadar. Avanaklar özgürlüğü seçti. Ya sonra? Sonra çağlar boyunca zincirlerini özlediler. Dünya bu yüzden böyle sefil, anlıyor musun? Zincirlerini özlediler. Çağlar boyunca! Ve ilk biz mutluluk için geri döndük. Cennet geri gelmişti... İşte Cennet! Velinimet, Makine, Küp, Gaz Çanı, Koruyucular: Bunların hepsi iyiyi, somutu, muhteşemliği, asaleti, yükselmişliği temsil ediyor. Çünkü özgürlüksüzlüğümüzü, yani mutluluğumuzu bunlar koruyor... (Zamyatin, 2016, s. 66-67).

İnsanın kendi seçimlerine göre yaşamasının, her yönden kötü ve istenmeyen durum olduğu kitabın son kısmına kadar anlatılan, aynı zamanda kitap üzerinden Zamyatin'in açıkça eleştirdiği konudur.

Egoizm kavramı, ahlâkî eylemin temelinde öz-çıkarın olması gerektiğini savunan etik öğretiyeye karşılık gelmektedir. Bir etik teori olarak bu kavram, modern dünyanın kapitalist bir zemin üzerinde birinci şahsın bakış açısının belirlediği genel ahlâkî çerçevesi içinde Hobbes tarafından öne sürülmüştür (Cevizci, 2011, s. 148). Ben'in yok edilmesini anlatarak, aslında ironik şekilde Ben'in fark edilmesi üzerine kurgulanan *Biz*'de, egoizmin, bireyin öz-çıkarı fark etmesi ile birlikte onu, otoriteye karşı durmaya götüren yönü bulunmaktadır. Bu bağlamda *Biz*'deki mesaj; otoritenin baskıcılığına ve aynışmaya tepki olarak, kişisel

duygulanımlarını ve kendi ben'ini ortaya koyan bireyin artık bilimin ve ekonominin insanı indirgemesine karşı durabileceğinin farkına varması gerektiğidir.

Hobbes, Teleolojik veya sonuççu etiğin önemli temsilcilerindendir. Dahası o, etikte, tıpkı Descartes'ın epistemolojide ve metafizikte “düşünen öznedenden” yola çıkması gibi, “kendi çıkarımın peşinden koşan birey”den hareket eder. Bu nedenle Hobbes'u etiğin tarihinde önemli bir yere koyan husus, onun modern etiğin üzerine inşa olunacağı zemini; yani bireyden yola çıkan bir etik temelini bu kadar net bir şekilde ortaya koymasından kaynaklanır.

Orta Çağ'ın dini ve deontolojik etiği, insan davranışlarının ahlâkîliğini, kaynağında Tanrı'nın bulunduğu ahlâk yasasına uygunlukla ifade ediyordu. Fakat modern etiğe bakıldığında, Tanrı tarafından türetilen evrensel kurallar kabul edilemez. Öyleyse, modern etiği belirleyen ana unsurlardan birincisi, *ahlâklılık idesinin ve ahlâkî hayat tarzının insan doğası dışındaki otoriter ve meşru bir kaynaktan türetilmesi gerektiği geleneksel kabulünün terk edilmesidir*. İkinci önemli unsur ise, söz konusu ahlâkîliğin insan doğasının kendi öz kaynaklarından inşa edilen kurallara göre düzenlenmesinin kabulüdür. Ahlâklılığın insana otoriter bir kaynaktan aktarılması gerektiği düşüncesinden tamamen uzaklaşarak, onun insanın özerkliği veya kendi kendisini yönetmesi yoluyla anlaşılması gerektiği düşüncesi modern etiğin temelini oluşturmaktadır (Cevizci, 2014, s. 61-62).

Etik egoizm, kişinin öz-çıkarmını gözetmiş olsa da başkalarına yarar sağlayan, ötekine fayda sağlayan eylemleri de takdir etmeyi ihmal etmez. Bunun en önemli nedeni ise başkaları ile iş birliğinin kişinin kendi öz-çıkarmını hayata geçirmesini desteklemesidir. Kişinin öz-çıkarmına hizmet eden, kendi iyiliğini hayata geçiren eylemleri ahlâkî açıdan doğru eylemler olarak niteleyen etik egoizm, çoğu zaman amprik bir hipotez olarak “insanların kendi çıkarları peşinden koştuklarını” dile getiren psikolojik egoizm yoluyla temellendirilmektedir (Cevizci, 2011, s. 149). Hobbes, doğalcılığı benimseyen hemen tüm düşünürler gibi, psikolojik egoizmi temele alır ve bunu normatif bir teori olarak öne sürmüştür.

Yeşil duvarla çevrenmemiş bir kent hayal edemiyorum. Çizelge'nin sayısal giysisine bürünmemiş bir kent hayal edemiyorum... Çizelge. Tam şu an, alt zeminindeki mor sayıları odamın ciddiyetle ve şefkatle, gözlerimin içine bakıyorlar. Eskilerin ikona dediği düşünmeden edemiyorum ve içimden bir şiir veya bir dua yazmak geliyor (her ikisi de aynı zaten). Ey Çizelge, sen, Tek Devlet'in kalbi ve nabızı Ey Çizelge! Ah, Ah, neden seni gereğince yüceltecek şiirleri yazabilecek bir şair değilim? (Zamyatin, 2016, s. 12).

Hobbes'un bütün insanların isteklerini hayata geçirebilmek için, yetilerin yükseltilmesi ve imkânların artırılması anlamında güçlü olmaya çalıştığını iddia etmektedir. Ancak *Biz*'deki pasajda da görüleceği gibi eserde kurgulanmış kişi profilinde çıkış noktası daha farklıdır: Burada tüm insanlar kendilerinden bağımsız, çıkış noktasının dışarıdaki bir güçten(Tek

Devlet'in veya Çizelge'nin yasalarından) kaynaklandığı kurallara koşulsuz bağlıdır. Çünkü buradaki düzende kişilerin iyiliği için hep birlikte, aynı düzene uyum sağlamak mutluluk için en temel kuraldır.

Hobbes'un bahsettiği *yasaya uymanın* getirileri de aklın veya basiretin, yani öz-çıkarın bir gereğidir (Cevizci, 2014, s. 64). Fakat buradaki ayırım, *Biz* eserinden farklı olarak, insanın koşulsuz uyum sağlaması değil, çıkış noktası olarak bireyin kendi öz-çıkarımını düşünmesidir. Görünüyor ki Hobbes, insanın doğası gereği yalnızca kendi çıkarımını düşündüğü olgusundan, onun yalnızca kendi yararına olan eylemleri gerçekleştirmekle yükümlü olduğu sonucunu çıkartır ve teorisini etik egoizme dönüştürür. Zira etik egoizme göre, hiç kimse insandan kendi varlığını feda etmesini bekleyemez (Cevizci, 2014, s. 64).

Özgürlüğün dışlandığı bir düzende, insanın kendi iyiliğini düşünmesinin yolunu açıklığa kavuşmayacaktır. Nitekim *Biz*'de ancak belli bir düzende ve matematiğin yasalarıyla kurulmuş Tek Devlet yasaları her alanda geçerlidir. Dahası bu yasalar insanları korumaktan çok düzenin devamlılığını sağlamaya yönelik olup, insanın duygusal olan her yönünü makineleşmeye indirgemıştır. Öyleyse bireyselliğin tamamen ortadan kaldırıldığı sistemde ahlâkî bir kavram olarak "egoizm" den bahsetmek mümkün olmamaktadır. Zamyatin'in kurguladığı Tek Devlet'te egoizm ve özgürlük yok edilmiş olsa da; aslında onun *Biz*'de eleştirdiği nokta bu iki kavramın otoritelerce yok edilerek, insanı kendi "ben"ine yabancılaştırılmasıdır.

İnsan dışında, insandan bağımsız değerleri, kaynağı Tanrı'da ya da nesnel bir özneler dünyasında bulunan iyi ve kötüyü anlamsız bulan Hobbes, *Biz*'deki insanı merkeze almayan etik anlayışın aksi bir ahlâk sistemine mensuptur. Hobbes'a göre iyilik ya da kötülük dediğimiz kavramlar, şeylerin, kişilerin ve eylemlerin, duygulardan bağımsız olarak var olan özellikleri değildir.

Hobbes'un bakış açısından, her insan doğal ya da içgüdüsel olarak kendi varlığını korumak ister. Bununla birlikte insan, sadece bir dürtü varlığı ya da salt kör içgüdülerin eseri olan bir yaratık değildir. İnsanda, kendi varlığını akıl temeli üzerinde, rasyonel bir tarzda koruma eğilimi vardır (Cevizci, 2014, s. 70).

İnsan ruhu ve hayal gücünün tamamen ortadan kaldırıldığı bir yer kurgulayan Zamyatin'in temel düşüncesi ve *Biz* eserinin sonuç kısmında işaret ettiği; aklının ışığında eylemleriyle yaşayan insanın her alanda hâkimiyet kurması gerektiğidir. Totaliter yapının insana getirdiği tehlikeye dikkat çekmek amacıyla olan yazar, diğer anti-ütopya yazarlarına öncü olmuş ve

anti-ütopyayı hicve dönüştürmüştür. İnsanı “ben” olmaktan çıkararak sistemin tehlikelerine dikkat çeken Zamyatin, eserini insan aklının zaferi ile sonuçlandırır: “Kazanacağımızı umuyorum. Ötesi, kazanacağımızdan eminim. Çünkü akıl kazanmalı” (Zamyatin, 2016, s. 246).

Teknolojik kontrolün uygulandığı ve bu kontrol çerçevesinde bir devlet düzeni oluşturulmaya çalışıldığı Biz’de insanları tek tipleştiren ve makineleştiren bir düzen anlatılır. Burada Zamyatin’in, kurgusal çerçeve anlattığı; düzene dahil edilmeye çalışılırken robotlaştırılan ve özgürlükleri kısıtlanan insanların gelecekteki durumudur. Bilim, insanları bu korkunç duruma getirmekte ve ahlâkın manevi yönü hiçe sayılmaktadır. Burada ahlâkî kurallar toplumsal ilişkiler ya da insanların seçimlerinin değerleri bakımından konumlandırılmamıştır. Düzen ve kural önemlidir, fakat insanları yönetmek amacı ile kullanılmaktadır. Robotlar halinde resmedilen insanlar burada erdemden uzaklaşmış ve kendilerine yabancılaşmıştır. İnsanın en doğal hallerinden olan “hayal gücü” yok edilmeye ve duyguları da ortadan kaldırılarak eğitime çalışılmaktadır. Duygudan yoksun makinelere benzetilen insana değil, değer biçme ve bu değerlere bağlanma kabiliyetine sahip insana yönelik olan ahlâkîlik Biz’de bulunmamaktadır.

7.5. 1984’te Ahlâk

Okyanusya’da hükümet kişilerin her an ne yaptığını ve ne düşündüğünü öyle denetim altında tutmaktadır ki, bir ailede çocuklar bile anne-babasını *düşünce suçundan* dolayı şikâyet edebilmektedir. Bu nedenle burada insanlar birbirlerine güvensiz hale getirilmeye çalışılmaktadır. Kısaca bilgilerin hükümete ne şekilde ve kim tarafından gideceğini tahmin edebilmek neredeyse imkânsızdır. Bu denetimi yapan görevli memurlara “*düşünce polisi*” denir ki bunların kendilerini gizleme ve insanların göz hareketlerini dahi takip edebilme kabiliyetleri vardır (Orwell, 2014, s. 27).

Bu ülkede, insanların sevgi, hayranlık ve nefret ile ilgili duyguları ile öyle oynanmaktadır ki burada yaşayanlar sağlıklı düşünemez hale gelmiştir ve koşulsuz itaatkâr olmuşlardır. Duygular o kadar birbirine karıştırılmak ve yok edilmek istenmektedir ki birine duyulan nefret, tamamen başka birine zarar vermeye götürebilmektedir. Kimsenin aykırı ya da farklı düşünceye tahammülü yoktur (Orwell, 2014, s. 39). Okyanusya’da ahlâkî anlamda düşüncelere saygı ve hoşgörü yoktur. “Duygularını gizlemek, aklından geçenlerin yüzüne yansımalarını önlemek, herkes ne yapıyorsa onu yapmak, içgüdüsel bir tepkiydi. Ama gözlerini

birkaç saniyeliğine de olsa duygularını dışavurması onu ele verebilirdi. İşte ne olduysa o anda oldu; ... Winston bir an O'Brien'la göz göze geldi" (Orwell, 2014, s. 41).

Düşünce özgürlüğünün olmadığı bu rejimde, Büyük Birader'e ve Parti'ye yönelik olmadığı sürece nefret söylemlerinin her türlü kabul görmektedir. Parti'nin memurları, kendilerinden olmayan farklı gruplar ve muhaliflere karşı nefret ve şiddet söylemlerini medya ve teknoloji yoluyla insanlara kabul ettirmeye çalışmaktadır (Orwell, 2014, s. 38-41).

Winston'ın da çalıştığı *Gerçeklik Bakanlığı*'nda, geçmişe ait ve tarihi yansıtan her şey ya silinmektedir ya da bilgileri yanlış olanlarla değiştirilmektedir. Bu bakanlık, geçmişte düşüncenin özgür olduğu zamanlar ile şimdiki zamanın kıyaslanmaması için ve insanların mukayese gibi zihinsel işlemlere başvurmaması için ellerinden geleni yapmaktadır:

Parti geçmişe el koyabiliyor ve şu ya da bu olayın hiçbir zaman olmadığını söyleyebiliyorsa, bu hiç kuşkusuz işkenceden de, ölümden de beter bir şeydi... Parti sloganında ne deniyordu: 'Geçmiş denetim altında tutan, geleceği de denetim altında tutar; şimdiki denetim altında tutan, geçmiş de denetim altında tutar (Orwell, 2014, s. 58-59).

1984'teki Okyanusya ülkesinde, her sözcüğün neredeyse hiç anlaşılması için çabalayan bir resmi dil oluşturulmaktadır. Okyanusya'daki bu resmi dile *Yenisöylem* denilmektedir (Orwell, 2014, s. 28). Bu dil öyle bir dildir ki, adeta düşünce özgürlüğünü yok etmek için yaratılmıştır. *Yenisöylem*'in amacı, yalnızca egemen ideoloji İngos'un (İngiliz Sosyalizmi) sadık izleyicilerinin düşünsel alışkanlıklarına uygun düşecek bir anlatım ortamı sağlamak değil, aynı zamanda bütün diğer düşünce biçimlerini olanaksız kılmaktır (Orwell, 2014, s. 19).

Yenisöylem'in tüm amacının, düşüncenin ufku daraltmak olduğunu anlıyor musun? Sonunda düşüncesizliği tam anlamıyla olanaksız kılacağız, çünkü onu dile getirecek tek bir sözcük bile kalmayacak. Gerek duyulabilecek her kavram, anlamı kesin olarak tanımlanmış, tüm yan anlamları yok edilmiş ve unutulmuş tek bir sözcükle dile getirilecek... (Orwell, 2014, s. 77).

Büyük oranda Sosyalizmin savunucusu olan Orwell, 1984'te sosyalizmin bazı tehlikelerine karşı kitleleri uyarmak istemiştir. Orwell, insanları korku ve baskı altına alarak yönetmek isteyen ideolojinin bilimi ya da teknolojiyi araç yaparak toplumu getireceği noktalara dikkat çekmek amacındadır. Bu nedenle 1984'te Parti'nin egemen ideolojisi olarak İngos'u (İngiliz Sosyalizmi) hicvi bir şekilde kurgulamıştır.

1984'te, ahlâkî, insani ve de manevi birtakım değerlerin yok edilmesi, Parti'nin en önemli amaçlarından. Bu ülkede, konuşulan dili sözcük kaybetmeden kullanabilenler, değersiz görülmelerine ve dışlanmalarına rağmen kendi hallerine yaşayan Proleterya sınıfıdır. *Yenisöylem*, Parti'nin oluşturmak istediği bağınazlığın ve boyun eğmenin göstergelerindedir (Orwell, 2014, s. 77-79).

Yenisöylem'de sözcüklerin anlamını kaybetmesi ve kelime dağarcığının azaltılması, buradaki insanları ahlâkî yönden sorgulamaya götürecek ahlâk kavramlarını da yok etmektedir. Sonunda, “İyilik” ve “kötülük” gibi kavramlar anlamını yitirmektedir. Buna benzer ahlâkî kavramları içeren önermeler tek bir sözcükle ifade edilecek şekle getirilmeye çalışılmaktadır. Bu yollarla, insanların ahlâkî problem alanlarına ilişkin derin sorgulama ihtimalleri neredeyse imkânsızlaşacaktır.

Yenisöylem dilinin anlam ve içeriğe yönelik uygulamalarından örnek vermek gerekirse: “özgür” sözcüğü *yenisöylem* dilinden çıkarılmış değildir, ama yalnızca “Dışarı çıkmakta özgürsün” ya da “Bu sokaklarda özgürce dolaşabilirsin” gibi deyişlerde kullanılabilir. Eskiden olduğu gibi “siyasal özgürlük” ya da “düşünsel özgürlük” anlamında kullanılmamaktadır, çünkü siyasal ve düşünsel özgürlükler artık birer kavram olarak bile kayıplara karışmıştır, o yüzden de adlandırılmalarına gerek kalmamıştır (Orwell, 2014, s. 19). Dil ile ilgili bu uygulama devletin olmasını istediği insan tipini yaratmayı hedeflemektedir.

Yenisöylem adındaki bu yeni dil uygulanmasının Parti'nin amacına hizmetlerinden biri de, - yönetime aykırı olan her düşünceye-*düşünce suçuna* götürecek kelimelerin varlığından kurtulmak, düşüncelerin sözcüklerle ifade edilememesini sağlayarak ortadan kaldırmaktır; bilinç alanını her yıl biraz daha daraltmaktır (Orwell, 2014, s. 77). Bilinç alanından uzaklaştırılıp, yaradılıştaki ifade edebilen bir varlık olarak ifade edilen “insan”ın geldiği son noktayı Orwell 1984'te şu şekilde açıklamıştır:

Ne söylüyor olursa olsun, her sözün bağnazlık ve ingsos koktuğu apaçık belliydi. Winston, gözlerini göremediği, çenesi hızla açılıp kapanan bu yüze bakarken, tuhaf bir duyguya kapıldı : Bu adam gerçek bir insan değil de bir çeşit kuklaydı sanki. Konuşan, adamın beyni değil, gırtlığıydı... (Orwell, 2014, s. 79)

Okyanusya'daki *yenisöylemde* “*çift düşün*” denen bir işlem geliştirilmiştir ve bu işlem, gerçekliğin denetim altında tutulmasına hizmet etmektedir. Bu işlemin amacı bellekten ve geçmişten yoksun bir toplumun yaratılmasıdır (Orwell, 2014, s. 16).

...Aklı çift düşününün dolambaçlı dünyasına kayıp gitmişti. Hem bilmek hem de bilmemek, bir yandan ustaca uydurulmuş yalanlar söylerken bir yandan da tüm gerçeğin ayırtında olmak, çelişkilerini bilerek ve her ikisine de inanarak birbirini çürüten iki görüşü aynı anda savunmak; mantıksızlığa karşı mantığı kullanmak, ahlâka sahip çıktığını söylerken ahlâkî yadsımak, hem demokrasinin olanaksızlığına hem de Parti'nin demokrasinin kurucusu olduğuna inanmak; unutulması gerekeni unutmak, gerekli olur olmaz yeniden anımsamak, sonra birden yeniden unutuvermek: en önemlisi de aynı işlemi işlemin kendisine de uygulamak. İşin asıl inceliği buradaydı: bilinçli bir biçimde bilinçsizliği özendirme,... (Orwell, 2014, s. 59-60).

Orwell, 1984'te basın özgürlüğünün yok edildiği bir korkutuculuğu da kurgulamıştır: Okyanusya'da gerçeklerin çarpıtılmasına yönelik bazı düzenlemeler yapıldıktan sonra yazılı ve sözlü yayınlar yapılmaktadır. Parti'nin öngörülerini dışında ya da Parti'ye aykırı ne kadar

bilgi varsa silinmektedir ve düzeltilerek gazete ya da dergilere basılmaktadır. Bunların sonunda, gerçeği yansıtan tüm yazılar ve tarihi belgeler silinmektedir ya da kimsenin anlayamadığı bir dilsel ifadeye dönüştürülmektedir. Ele alınan bilgilerin neredeyse hiçbirinin gerçek dünyayla bir ilgisi yoktur; üretime dair bilgilerin bile istatistikleri farklıdır, hiçbir rakam gerçeği yansıtmadığı gibi, belki de bir bot üretimine ait istatistik bilgisi verilmesine rağmen bot üretimi olmamaktadır. (Orwell, 2014, s. 64-66). Söylenen ya da yazılan her şeyin Okyanusya’da Parti tarafından değiştirilmek istenmesinin nedeni, şimdi ve gelecekte, insanlar üzerindeki her alanın kontrolünün elde tutulmak istenmesidir; baskıyı kabul ettirmek ve sorgusuz itaat etmeyi kabul ettirmektir.

1984’te evlilik yapılabilmektedir ve aile kurumu vardır fakat içeriği farklıdır; evlilik kurumunun özellikle, bağlılık ve sevgiye dayanan kısmı tamamen yok edilmiştir. İktidarın buradaki endişesi, aile bağının yönetimi tehlikeye atacak fikirlere yol açacak olmasıdır; birbirine güven ortamı sağlayan aile kurumunda aile mensupları aykırı düşüncelerinden dolayı birbirini ele vermez. Okyanusya hükümetine göre, evlilik kurumu insanın görevlerini aksatmasına yol açan bir kurumdur. Ayrıca burada, sevgi, bağlılık ve hayranlık gibi duygular yalnızca Büyük Birader’e karşı beslenirse kabul edilebilmektedir (Orwell, 2014, s. 54-72).

Okyanusya’da baskının bir başka yansıması da cinsellik alanındadır. Asıl amaç, cinsellikten haz almayı yok etmektir; erotizm düşman olarak görülür. Duygusal bağlara dayalı bir aile kurumunun asla hoş karşılanmadığı bu ülkede birbirlerini fiziksel olarak ya da ruhen çekici bulan kişilerin evlenmelerine izin verilmemektedir. Parti’ye hizmet edecek çocuklar dünyaya getirmek dışında evliliğin bir amacı yoktur (Orwell, 2014, s. 34-49). Bu bağlamda aile kurumuna yönelik ve eskiye ait değerlere zaman zaman özlem duyan Winston çocukluğuna ait aile özlemini dile getirmiştir (Orwell, 2014, s. 91).

İnsan, özgürlükten mahrum bırakılmadıkça ya da özgürlüğü bir ölçüde açık seçik sınırlandırılmadıkça özgürlük alanına ait değeri anlaması mümkün değildir (Hazlitt, 2006, s. 319). Orwell, ahlâka ait bazı değer alanlarının, toplumu yönetenler tarafından yok edildiği bir korku dünyasını, insanın geçmişine ya da özüne ait duygu kalıntılarını hatırlatarak göstermek istemiştir. Orwell’a göre: Zihin ve duygular ne kadar ele geçirilmeye çalışılırsa, insan bu alanların özgürlüğü için bir o kadar mücadele etmelidir.

Tüm ahlâk öğretileri içinde bulunan özgürlük kavramı, “Bireyin kendisini dış baskı, etki ya da zorlamalardan bağımsız olarak, kendi arzu edilir ideallerine, motiflerine ve isteklerine göre yönlendirmesi” (Özlem, 2014, s. 89) ya da “Ahlâksal öznenin, kendi tercihlerine akla dayalı kararlarına, iradenin buyruklarına göre eyleyebilmesi durumu” (Özlem, 2014) olarak ifade

edilmektedir. Özellikle bu iki tanım göz önüne alınırsa, 1984'te kurgulanan baskıcı rejimin son raddede insanların zihinlerini ele geçirme uygulamaları ahlâkta sözü geçen özgürlük tanımlamalarının hiçbirini karşılamamaktadır. 1984'te özellikle eylem, düşünce ve ifade şeklinde bir özgürlük ortamı yoktur. Orwell, kurguladığı bu korkunç gelecekte, kendi çağının ahlâkî gidişatının topluma ve insana yansıyan olumsuz yönlerini de eleştirmektedir.

Toplumların ayrılmaz bir parçasını oluşturan ahlâk, yalnızca aynı toplumda yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemekle kalmaz; bir bütün olarak bu toplum bireylerinin değer dünyalarını şekillendiren bir manevi yapıyı da ifade eder (Cevizci, 2014, s. 16). Okyanusya'ya bir bütün olarak toplumu oluşturan üyelerinin, yaşadıkları topluma aidiyeti konusunda kendi seçimlerinden oluşan bir ahlâkî değer alanı yok edilmiştir. Tüm iyi niyetli ve fanatikçe duyguların karşılığı olan herhangi bir değer alanı varsa bile bu Büyük Birader ve onun Parti'sine karşı olmak zorundadır.

Ahlâksal özne olarak kişinin, ahlâkî karar anında ya da geriye bakıp düşündüğünde, kararının özgürce verilmiş bir karar olduğunu hissederek, aynı koşullar söz konusu olduğunda, kendi isteğiyle başka türlü davranabilmesinin de mümkün olduğunu görmesine ve bunu hissetmesine *özgürlük duygusu* denir (Özlem, 2014). Duyguların yok edilmeye çalışıldığı bu ülkede, özgürlük duygusu da özellikle yok edilmek istenmektedir. 1984'te *Düşünce Polisi* tarafından öyle bir denetim vardır ki, iktidarın buyruklarından bağımsız şeyler düşünmek de *düşünce suçuna* dâhildir. Öncelikle yaşantının ve daha sonra ayrıntılı bir şekilde düşüncelerin kontrol altında tutulduğu tabloyu Orwell şu şekilde tanıtmıştır:

Parti üyesi ömrü boyunca Düşünce Polisi'nin denetimi altında yaşar. Yalnızken bile yalnız olduğundan bir türlü emin olamaz. Uykuda ya da uyanık, çalışıyor ya da dinleniyor, banyoda ya da yatağında, nerede ne yapıyor olursa olsun, hiçbir uyarıda bulunulmadan ve denetlendiğini bilmeden denetlenir... Yaptığı her şeyi ilgilenilmeye değerdir. Dostlukları, dinlenceleri, karısına ve çocuklarına karşı tutumu, bir başınayken yüzünde beliren ifade, uykusunda mırıldandığı sözler, hatta vücudunun kendine özgü hareketleri kılı kırk yararcasına incelenir...Hiçbir konuda seçme özgürlüğü yoktur (Orwell, 2014, s. 242).

Okyanusya'da çoğu alanda olmadığı gibi doğal olarak ahlâkî alanda da kişi kendi değerlerini oluşturamamaktadır ve bu alanda karar verme yetkisine sahip değildir. Büyük Birader'in Parti'sinin öğretilerinin oluşturduğu yaşam standartlarının dışında aykırı davrananlar, ahlâka aykırı davranmış sayılmaktadır (Orwell, 2014, s. 18). Burada ahlâkî olanı belirleyen iktidarın kendisidir ve ahlâk, sorgulamaya açık bir alan değildir. Ahlâk alanına ait kurallar oluşturulsa da bu kurallar, toplumdaki bireyleri gözeten, onların isteklerini dikkate alan kurallar değildir. Ahlâkî alanı da içine alan kişisel yaşam, amacı ne olursa olsun kişinin gizli düşüncelere dalması ya da aşk yaşaması gibi durumlara izin vermemektedir. İktidar için tehlikeli bulunan

hiçbir şey ahlâkî değildir. Burada “ahlâk”, insanın başkasını ya da kendi iyiliğini korumak amaçlı algılanan bir durum olmaktan çok uzaktır.

1984’te özgürlük kısıtlaması öncelikle ifade edilebilen alandadır. *Yenisöylem* dilinin oluşturulmak istenmesinin amaçlarından biri de ifade edebilme alanını yok denecek kadar aza indirmektir. Gerçeklik alanı olarak, somut dünyanın yasalarının da değiştirilmek istendiği bu düzende, doğrulara ve gerçeklere dair ifade özgürlüğünün kısıtlı olduğunu Winston günlüğünde şu şekilde dile getirmiştir: “Özgürlük, iki kere iki dört eder diyebilmektir. Buna izin verilirse arkası gelir” (Orwell, 2014, s. 106).

Sınıf ayrımının olduğu Okyanusya’da üç sınıf bulunmaktadır bunlar: İç Parti Üyeleri, Dış Parti Üyeleri ve Proletarya, yani dışlanmış işçi sınıfıdır. Parti’nin isteklerine karşı gelmedikçe ve ayaklanmadıkları sürece bu toplumda diğerlerinden daha özgür olan sınıf proleterlerdir. Sayıları daha fazla olan bu işçi sınıfı Parti üyelerine uygulanan denetimden uzaktır, bunlar cinsel özgürlük, içki ve kumar gibi serbestliklerle oyalanmak üzere Parti’nin uygulamalarından uzak tutulmuş ve bastırılmışlardır. Parti üyeleri ne kadar duygusal denetim ve kontrol altında ise Proleterler de bir o kadar duygularını yaşamakta özgürdürler. Parti’nin özgürlük alanını kısıtlama ve gerçeklik alanını değiştirmek adına yaptıklarından biri de; insanları içgüdülerin ve duyguların gereksiz şeyler olduğuna inandırmak, aynı zamanda onları maddi dünya karşısında güçsüz kılmaktır. Dönemin ekonomik ve siyasi dayatmalarının yok ettiği insanın hislerine dayalı değer alanlarının getirildiği durum esere şu şekilde yansımıştır:

Winston, birden, proleterlerin hala böyle olduklarını fark etti. Bir partiye, bir ülkeye ya da bir düşünceye bağlı değil, birbirlerine bağlıydılar... Proleterler insan kalmışlardı. Yürekleri katılaşmamıştı. Şimdi kendisinin özel bir çaba göstererek yeniden edinmeye çalıştığı ilkel duygulara tutunmuşlardı (Orwell, 2014, s. 195).

İnsanların değerleri ile birlikte düşünme yetilerinin bastırılmaya çalışıldığı bu düzende, zaman içerisinde gerçekliğin ayırımına varabilen Winston’a göre Okyanusya nüfusunun yüzde seksen beşini oluşturan proleterler umudun son çıkışıdır: “Bir umut varsa Proleterlerdedir” (Orwell, 2014). Winston’a göre, hor görülmüş bu kitleler, ancak kendi güçlerinin bilincine varabilirlerse harekete geçebilirler diye düşünmektedir: “Bilinçleninceye kadar asla başkaldırmayacaklar, ama başkaldırmadıkça da bilinçlenemezler”. Proleterler Winston’a göre yaşamın zevklerine varan kitlelerdir. Onların cinsel ilişkilerine de göz yumulmaktadır, bu konuda özgürdürler. Proleterler, devrimden önce aç kalmış, ezilmiş, kadınlar zorla kömür madenlerinde çalıştırılmışlar (aslında hala kömür madenlerinde çalıştırılıyorlardı), çocuklar daha altı yaşında fabrikalara satılmışlar olarak anlatılmaktadır (Orwell, 2014, s. 94-96).

Eylemsel yönden serbest olan proleterler, bunun karşılığında sürekli çalışmaya ve sefil bir hayata mahkûm edilmiştir:

Doğuyorlar, sokaklarda büyüyorlar, on iki yaşında çalışmaya başlıyorlar...gelişme çağının ardından evleniyorlar, otuzunda orta yaşlı insanlar olup çıkıyorlar, altmışına geldiklerinde de ölüp gidiyorlardı. Ağır koşullarda çalışmaktan, boğaz kavgasından, komşularla didişmekten, sinema, futbol, bira ve en önemlisi de kumar yüzünden kafalarını çalıştırmaya fırsat bulamıyorlardı. Onları denetim altında tutmak hiç de zor değildi...onlara Parti ideolojisini aşılama için bir çabada bulunulmuyordu. Proleterlerin güçlü siyasal düşüncelerinin olması istenen bir şey değildi. Onlardan tek istenen, çalışma saatlerinin uzatılmasını ya da tayınlar kısıtlanmasını kabullenmeleri gerektiğinde kışkırtılabilecek ilkel bir yurtseverlikti (Orwell, 2014, s. 96).

Ahlâkı genel olarak ideolojinin bir parçası ve toplumun temel ekonomik yapısının bir ürünü ve yansıması olarak gören Marx'a göre toplum evreler halinde gelişmiştir. Farklı evre ve toplum türlerinin oluşturduğu üretim ilişkileri ile ekonomik sistem çıkarları birbirlerine taban tabana zıt iki toplumsal sınıfın doğmasına yol açmaktadır. Bu sınıfların çatışması ya da ekonomik kontrol için verdikleri mücadele sürekli olmakla birlikte onların politik ve ahlâkî ilkeleriyle görüşlerine yansımaktadır. Dolayısıyla Marx'ın gözünde ahlâk, sınıf çıkarlarını gizlemeye yarayan bir maskeden başka bir şey değildir. Ahlâk, toplum biçimleriyle doğrudan ilişkileri olan değerleri yansıtmaktadır. Sonuç olarak ahlâkî ilke ve normlar Marx'a göre sınıf temelli olup, bu ilkelerin kökleri temeldeki toplumsal sınıfın ekonomik sisteminin yol açtığı sınıf çatışmasında bulunmaktadır. Belirli bir toplumda yürürlükte olan ekonomik sistem Marx'a göre o toplumun ahlâkî normlarını kesin ve çok belirleyici bir biçimde şekillendirmektedir (Cevizci, 2014, s. 313-314). Marx'ın gözünde toplumun ideolojik üstyapısının önemli bir ögesi olan, toplumdaki sınıf çatışmasının ayrılmaz bir parçasını oluşturan bu ilke ve değerler, hâkim sınıfın egemenliğini pekiştirmeye yarayan ideolojik araçlardan başka bir şey değildirler (Cevizci, 2014, s. 314).

1984'te görülen sınıfsal ayırım, iktidarın gücünü her daim elinde bulundurmaya istemesine ve gücünün devamlılığını sağlamak amacıyla yöneliktir. Orwell'in bu konuda temel eleştirisi konularından biri sınıfsal çatışmanın artık gerçek savaş halinde gerçekleştirilmemesidir. Bu düzende savaş, iktidarın insanların boyun eğdiren durumu ile savaşı haline gelmiştir. Orwell'a göre baskı ve denetimin devamlılığını sağlamak, insanları ister teknoloji ile ister açlık tehdidi ile olsun dünyada güç sahiplerinin; 1984'te ise Parti'nin en büyük savaşınıdır. Savaşın devamlılığının tüm dünyada iktidarların işine gelmesi durumu kitapta şu şekilde ifade edilmiştir:

Bunun altında, hiçbir zaman seslendirilmeyen, ama söylemeden anlaşılan ve göz önünde tutulan bir gerçek yatmaktadır: Yaşam koşulları üç süper devlette de birbirinin aynıdır. Okyanusya'daki egemen felsefenin adı İngos'tur; Avrasya'da buna Neo-Bolşevizm denir; Doğuasya'da ise bunun Ölüme Tapınma diye çevirebileceğimiz, ama belki Özünden Geçmek de diyebileceğimiz Çince bir adı vardır. Bir Okyanusya yurttaşının öteki iki felsefenin ilkelerini öğrenmesine izin verilmez, tam

tersine o ilkeleri ahlâk ve sağduyuya yöneltmiş barbarca saldırılar olarak lanetlenmesi istenir. Aslında bu üç felsefenin birbirinden pek farkı olmadığı gibi, destekledikleri toplum düzenleri arasında da hiçbir fark yoktur (Orwell, 2014, s. 227).

Kitaptaki alıntidan da anlaşılacağı gibi, Orwell eskiden savaşın fiili bir yıkıcı güç olduğunu ifade etmektedir. Fakat ona göre kendi çağında dünya devletlerinin geldiği nokta; savaşın her ülkenin kendi egemen kesimine karşı verdiği buyrukların devamlılığına karşı olmasıdır. Ona göre bu çağda savaşın amacı toprak ele geçirmek değildir; totaliter rejimlerin oluşturduğu toplum yapısının hiç değişmeden devamlılığını sağlamaktır.

Orwell, büyük ulusların özellikle on dokuzuncu yüzyılda başlayan ekonomik bunalım, işsizlik ve ağır kapitalist piyasa ekonomisiyle birlikte işçi sınıfının yaşadığı öfkeyi yirminci yüzyıldaki yansımalarını 1984'e yansıtmak istemiştir. 1984, on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla; yirminci yüzyıldan da sonraki yüzyıllarda tehlike yaratacak toplumsal, siyasi ve ahlâkî durumları içeren bir tabloyu gözler önüne sermektedir (Tandaçgüneş, 2013, s. 52). Kurguladığı bu olumsuz tablo, insanın kendine yabancılaştığı, bireyselliğinden her gün daha fazla uzaklaştığı bir dünyayı anlatmaktadır. Burada yönetimin insanlar üzerindeki siyasi baskıcı tutumunu ve bunu normalleştirme çabaları hicvedilmiştir; insan özgür değildir ve duygusal bir varlık olarak kendini ifade etmesi de yasaktır. Orwell, 1984'te totaliter bir rejimi kurgulayarak bu rejimi eleştirmenin yanında, özgürlükten ve adaletten yana olan tüm düşünce sistemlerinin ya da yönetim sistemlerinin hangi tehlikelerle karşı karşıya olduğunu da göstermek istemiştir.

Orwell, Okyanusya'yı sosyalist bir yönetim sisteminin geldiği noktayı göstermek amacı ile Parti'nin ideolojisini İngsos (İngiliz Sosyalizmi) olarak kurgulamıştır. Claeys (2017), Orwell'in 1930'ların ortasından itibaren belirginlik kazanmış bir korkusunun olduğunu iddia etmektedir ve bunun da 1984'e yansıdığını düşünmektedir. Ona göre Orwell'in bu korkusu; sosyalist hareket içindeki entelektüellerin iktidara tapınma yüzünden yozlaştığına, dolayısıyla herhangi bir yeni sosyalist toplumda yetkin ya da ahlâken dürüst liderler olarak işlev görmeyeceklerine dair bir korkudur. Kısacası, Orwell dönemi geleceğe dair herhangi bir uygulanabilir toplum tasarımının merkezinde liderlik sorununun yer aldığını eserleri aracılığıyla ifade etmiştir (Claeys, 2017, s. 174). Ayrıca onun bu fikirleri eserlerinde yoğun olarak işlenmesi dönemindeki Batı entelijansiyasının hayal kırıklığının, son kırk yıl boyunca giderek artmış olmasıdır. 1930'larda ve 1940'larda Stalinizm, saflardan ilk uzaklaşma dalgasının başlıca nedeni olmuştur. Önde gelen aydınlar, kamuoyu önünde bu yoldan döndüklerini birer birer açıklamışlardır: Komünizm "başarısızlığa uğrayan bir tanrı" haline gelmiştir (Kumar, 2005, s. 134).

Orwell 1984'te aynı zamanda bu korkunç zamandan önceki kapitalizm uygulamalarının olumsuz ahlâkî sonuçlarını da eleştirmiştir. Eserde, bu dünyadaki totaliter rejimin kötü gidişatını ve insanların duygularına yapılan zulmün üzerini kapatmak için kapitalizm kötülenmiştir (Orwell, 2014, s. 98).

Büyük ölçüde Sosyalist görüşlere sahip olan Orwell, eserine yansıttığı bu baskıcı ve totaliter rejimin her alana acımasızca müdahale ederek insanlığın manevi yönünü indirgemesi durumunu sert bir şekilde eleştirmiştir. Böylece ahlâkî ve siyasi alana ait olan, *eşitlik*, *özgürlük*, *adalet* gibi kavramların yalnızca teori alanında kalması durumunu dönemi için eleştirmiştir; nitekim Okyanusya'da bu alanların teori olarak dahi yok edilmesi söz konusudur. Bu korkunç düzende, hem Parti üyeleri hem de proleterler; kısacası toplumdaki tüm sınıflar kontrol edilmekle birlikte, hiçbir hakka sahip değildirler. 1984'te ahlâkî alana ait düzenleme ya da düşünceler yöneticilerin hiç de önemseyemediği bir konu değildir; çünkü Parti ve Büyük Birader'in kuralları sorgulanamamakta ve buna uymayan her kim olursa olsun buharlaştırılmaktadır. Winston'a göre özgürce ya da insanca yaşayabilen proleterler, ilkel de olsa insanî alanda diledikleri yaşamı yaşayabilmektedirler; ancak bu yaşam; çalışmak, aç kalmak ve ötelenmek bedelini yaşamaları kaydı ile mümkündür. Onlardan tek istenen Parti'nin düzenine ve istediklerine karşı gelmemeleridir.

Bazı kişiler kendi ülke ve zamanının geçerli ahlâk kurallarından bazı özel ve dikkat çekici nedenlerle sapma ve aykırı davranma cesaretini gösteremediği sürece herhangi bir ahlâkî ilerleme olmayacaktır. Mevcut ahlâk ilkelerinin taşlaşmasına ve değişmez olmasına asla izin verilmemektedir; çünkü zaman içinde böylesi değişmeden kalan ve değiştirilemeyen kuralın arkasındaki neden unutulacak ve kural anlamsız hale gelecektir. "Etkisizlik ve hükümsüzlük öldürücüdür; yaşatan ruhtur" her birimiz ahlâkın daha iyi ve daha mükemmel hale getirilmesinde işbirliğine gidebiliriz ve gitmeliyiz (Hazlitt, 2006, s. 219). Ortak duygu ahlâkı basireti, ılımlılığı, kendini kontrol etmeyi (öz denetimi), *inanç*, *hakikat*, *adalet*, *cesaret*, *fedakarlık* gibi erdemleri öngörür (Hazlitt, 2006, s. 219). Erdemlerin olmadığı, daha doğrusu Parti tarafından gerek görülmediği bu yerde, ister parti üyesi olsun ister proleterya sınıfından olsun hiç kimse toplumdaki ahlâkî ya da siyasi bir kuralı sorgulama şansına sahip değildir: "Okyanusya toplumu, sonuçta, Büyük Birader'in her şeye kadir, Parti'nin de yanılmaz olduğu inancına dayanır" (Orwell, 2014, s. 243-244).

Orwell'in bu eseri modern dünyanın getirdiği tüm olumsuzluklara karşı bir başkaldırı niteliğindedir. Onun bu eseri yazarken ulaşmak istediği temel amaç, insanlığın bugünkü

durumu göz önüne alarak, ulaşılması muhtemel korkunç geleceğe karşı kitleleri uyarmaktır. Orwell'in kurguladığı bu dünya aslında gelecekte görmekten korktuğu bir dünyadır.

Orwell'in 1984'ü kesinlikle Stalinizm ve Nazizm uygulamalarına dayanmaktadır; fakat Orwell'in romanında döneminden çok daha baskın ve totaliter bir dünya resmetmiştir. 1984'teki dünyada öylesine acımasız bir vahşet ve dehşet vardır ki pek çok eleştirmen onun gerçekten işleyen bir toplumu gerçekçi bir biçimde resmetmek isteyip istemediğinden emin olamamıştır (Kumar, 2005, s. 107). Yine de Orwell'in 1984'te rejimin son derece acımasız uygulamalarını tasvir etmek istemesi, onun diğer eserlerinde de olduğu gibi dönemine ya da daha sonraki dönemlere bir uyarı niteliği amacıyla olmasından kaynaklanmaktadır.

...Parti'nin erişmeye çalıştığı ülkü, muazzam, dehşetengiz ve heybetli bir şeydi: ürkünç makineler ve korku salan silahlardan oluşan bir çelik ve beton dünyası; uygun adım yürüyen, hepsi aynı şeyleri düşünen ve aynı sloganları atan, durmadan çalışan, zafer kazanan, zulmeden bir savaşçılar ve bağınazlar ulusu... Gerçeğe gelince; gerçek, karnı karnına geçmiş insanların su alan ayakkabılarıyla dolanıp durdukları, lahana ve hela kokusundan geçilmeyen, derme çatma on dokuzuncu yüzyıl evlerinde oturdukları köhneleşmiş, kasvetli kentlerdi (Orwell, 2014, s. 99).

Korkutucu bir gelecek tasvirinin kurgulandığı 1984'te Orwell sonuç itibarıyla, aile kurumunun, bireyselliğin, teknoloji ve makinelerin kötüye kullanılmasının sonuçlarının, düşünce özgürlüğünün, tarih arşivlerinin öneminin, insanın insana yabancılaşmasının sonuçlarının ve insanın duygusal yönünün önemine dikkat çekmek amacındadır. Orwell, insanın kendi bireyselliğine sahip çıkma gerekliliğinin altını çizmektedir.

Orwell'in insanın zihin ve ruh sağlığını korumasının mümkün olmadığı bir dünya sergilediğini, insanın bireyselliğini aşağılayan, insanı bir varlık olarak çoğu yönünü hiçe sayarak indirgeyen korkutucu bir gelecek tasvir ettiği kitabında yer verdiği şu sözlerle özetlenebilir:

Nasıl bir dünya yaratmakta olduğumuzu anlamaya başladım mı şimdi? Eski reformcuların hayalini kurduğu o enayi, zevk düşkünü ütopyaların tam tersi bir dünya. Korku, ihanet ve azap dolu bir dünya, ezmenin ve ezilmenin dünyası, kendini yetkinleştirdikçe daha az acımasız olacak yerde daha da acımasız bir dünya. Bizim dünyamızda ilerleme daha fazla acıya doğru ilerlemek olacak... Bizim dünyamızda korku, öfke, zafer ve kendini aşağılamadan başka bir duyguya yer yok... Sanat, edebiyat... diye bir şey kalmayacak. Merak diye bir şey, yaşama sevinci diye bir şey olmayacak. Yaşamın tüm zevkleri yok edilecek (Orwell, 2014, s. 302-303).

Orwell 1984'te insanın doğal olarak hissettiği, insan olmağından gelen duygusal ve zihinsel her yönün göz ardı edilmesi konusuna, esas olarak karşı çıktığı için, eleştirel amaçla ve bilinçli olarak yer vermiştir. Orwell otoriter güçlerinden faydalanarak insanları her türlü haksızlığa ve aşağılamaya sürükleyen yönetime karşıdır.

Teknolojik açıdan birçok gelişmenin artık kolayca ulaşılabilir olduğu bu dönemde. Teknolojinin gerekliliği ya da gereksizliği de yönetimin kontrolündedir. Teknoloji onların

daha büyük kitleleri hâkimiyetleri altına almak adına kullandıkları önemli bir araç olmuştur. Çünkü onlara göre insanlar, çıkarları uğruna kitleler halinde kullanabilecekleri birer makineden başka bir şey değildir.

Winston zamanla çağdaş yaşamın asıl özelliğinin acımasızlığı ve güvensizliği değil, yavanlığı, donukluğu ve kayıtsızlığı olduğunu fark etmiştir. Yaşamın yalnızca tele-ekranlardan yansıtılan yalanlardan değil, Parti'nin erişmeye çalıştığı ülkülerle de hiç benzeşmediğini görmek için çevreye kısa bir göz gezdirmenin yeterliliğinin farkına varmıştır. 1984'te Parti'nin yaratmak istediği insan tasavvurunu Winston karakteri aracılığıyla, Orwell şu şekilde betimlemiştir:

...Parti'nin dünya görüşü, onu hiç anlamayan insanlara daha kolay dayatılıyordu. Gerçekliğin en açık biçimde çarpıtılması böylelerine kolayca benimsetilebiliyordu, çünkü kendilerinden istenen iğrençliğini hiçbir zaman tam olarak kavrayamadıkları gibi, toplumsal olaylarla yeterince ilgilenmedikleri için neler olup bittiğini de göremiyorlardı. Hiçbir şeyi kavrayamadıkları için hiçbir zaman akıllarını kaçırmıyorlardı. Her şeyi yutuyorlar ve hiçbir zarar görmüyorlardı,... (Orwell, 2014, s. 186-187).

Bilimsel olarak evrilen ütopyalar, içkin bir idealin belirleniminin eleştirisinin politik bir harekete dönüştürülmesini kurgulamaktadır. Bu bilimsel sosyalizm ideali özünde; toplumsal sınıflaşmayı, sınıf çatışmasını ve eski burjuva sınıfının yerine, her bir kişinin özgür gelişim koşulunu karşılayan bir toplum birliğini ifade etmektedir. Bu ideal aynı zamanda işçi sınıfının nihai hedefidir. “Kapitalist sahiplenme” ile “toplumsallaşmış üretim” arasındaki çelişki, ancak üretim ile tüketimin toplumsallaşmasıyla çözülecektir. Bu toplumsallaşma hayata geçirilmedikçe çeşitli iktidarların el değiştirmesiyle bugüne kadar varlığını sürdüren “devlet” aygıtı, her zaman toplumun bir kısmını ya da bütünü baskı altında tutmaya devam edecektir (Bal, 2010, s. 8-9).

Teknolojinin çok ilerlemiş olduğu bir zamanda kurgulanan 1984'te bireysellik alanına ait neredeyse her şey yasaklanmıştır. Kişisel özgürlük alanının ve ahlâkî alanda sorgulama girişiminin bulunmadığı bu yerde insanlar adeta çalışan köleler haline gelmiştir. Çalışmak ve nefret söylemleri dışında burada insanların kendilerine ait zamanları yoktur; zaman algısı ve geçmişe ait olan her şey yok edilmek istenmektedir.

7.6. Biz ve 1984'te Ahlâkın Ortak Yansımaları

İnsan faaliyetlerinin gelişimine paralel olarak, ütopya tarihindeki değişimler önceden varsayılan şeyleri gerçekleştirebilir hale getirmiştir. Ütopyanın bu yeni gelişimi, beraberinde birçok sorun ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın distopyalarına, “korku ütopyaları” denmesinin de temel sebeplerinden biri budur. Bu sancılı soru: Ütopyaların gerçek

olmalarından nasıl kaçınılmalıdır? Sorusudur. Bu durum yirminci yüzyılda anti-ütopyacılığın yükselişini özetlemektedir. Distopya yazarlarının bu korkutuculuğu sergilemelerinin aksine, 1920 ve 1930'larda ABD'deki ucuz dergilerde görüldüğü haliyle giderek büyüyen bilimkurgu, kararlılıkla iyimser bir tavır sergilemiş ve daha iyi bir dünyanın yaratılmasında teknolojinin rolüne giderek ikna olmuştur. Örneğin, 1933/34 Chicago Dünya Fuarı'nda ve özellikle de ("Yarının Dünyasını İnşa Etmek" başlığını taşıyan) 1939/40 New York Dünya Fuarı'nda sunulan parlıtlı gelecek imgeleri, bilim ve teknolojinin olasılıkları karşısında duyulan iyimserliği özetlemiştir. Ne var ki (1945 yılında) atom bombasını Japonya'daki sivil hedeflere yönelik kullanılması kararıyla birlikte, bilim kurgu da iyimserliğini büyük ölçüde yitirmiştir; yirminci yüzyılın en büyük icadı, dünyayı iyileştirmek amacıyla değil, neredeyse bir anda yaklaşık iki yüz bin kişiyi öldürmek için kullanılmıştır (Fitting, 2017, s. 200-201).

Teknoloji ve bilime ait bu tarihsel gelişmeler, modern dünyanın genel yansımalarıdır; insan yaşamının indirgendiği, yaşamın gerçeklerinin bilimsel-teknolojik ve fonksiyonel düşünce bağlamında 'niceliksel' ve 'kontrol edilebilir' bir çerçeveye yerleştirilmeye çalışıldığı bir dünyadır. Böyle bir dünyada teknolojik gelişmeler, insanî, sosyal ve manevi olan her şeyin belirleyicisi olmuş ve bu alanların değerlerinin önüne geçmiştir (Koç, 2013, s. 2). Modern dönemlerin korku ütopyalarının üzerine basarak anlatmaya çalıştığı dünyalar, teknoloji ve bilimin tehlikeli sonuçlarını göstermek için yazılmıştır. Distopya eserleri insanın içine çekildiği bu dünyaların nedenlerini sorgularken, onlara gerçek dünyanın sunduğu ve geleceğe dönük tehlikeli noktalarını göstererek yardım etmek istemektedir.

On dokuz ve yirminci yüzyıla ait bazı distopyalar, toplumsal düzenin üstü kapalı eleştirisini sunarken, Zamyatin ve Orwell zamanın gerçeklerini ve ideolojilerin acımasız yüzünü açık bir şekilde göstermek istemiştir. Bunun için onların en önemli silahları yazdıkları eserlerdir. *Biz* ve *1984*'de Zamyatin ve Orwell tümüyle toplumsal eleştiriye odaklanarak, adaletsizlik ve eşitsizliklerin olmadığı bir dünyanın nasıl olabileceğini, okuyucunun hayal dünyasına bırakmışlardır.

Her iki distopya eserinde de çağdaş toplum eleştirilirken, değişimin gerekliliği konusu gündeme getirilerek sonlandırılır (Fitting, 2017, s. 201-202). Değişim şarttır çünkü insanlar sürekli aç kalmaya, köleleştirilmeye, adaletsizliğe karşı susturulup baskı altına alınmaya mahkûm olmamalıdır; aynı şekilde bilim de insanlık yararına olmalı ve ideolojilerin aracı haline gelmemelidir.

Yirminci Yüzyılın bu iki önemli distopyası: *Biz* ve *1984*, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan kalan ve kendi dönemlerini içeren yirminci yüzyılın siyasi, teknolojik, bilimsel, felsefi ve

ahlâkî yöndeki gelişmelere paralellik göstermeleri bakımından, ütopyalar tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yazıldıkları zamanın koşulları bakımından, eleştirel bakışları ortak olan bu iki distopya eserinden Yevgeni Zamyatin'in *Biz*'i ve Orwell'ın özellikle *1984* eseri için bir başvuru kaynağıdır (Claeys, 2017, s. 167).

Her iki distopyada kurgu, karakterler ve eleştirel konular adına birçok ortak nokta vardır bu ortak noktalardan çarpıcı olanı: *Biz*'deki insanların camdan yapılmış şeffaf odalarda hayat sürmesi ve her işi beraberce yapmaları ile *1984*'te insanların her an ne yaptığının ya da ne düşündüğünün takip edilmeleridir. Buradaki ortaklık, *özel yaşam* ve *kişisel alan özgürlüğünün* yok edilmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Yirminci yüzyıl distopya eserleri özellikle bireysel alanda kontrolün baskı ve diktatörlükle ele alınması durumunu tasvir etmiştir.

Bu dönem distopyalarının önemli ortak temalarından biri de; toplum üyelerinden koşulsuz itaat bekleyen ve bunu zor kullanarak gerçekleştiren, mutlak denetimi sağlamak için bilimsel ya da teknolojik gelişmelerin getirdiği imkânları kullanan, totaliter devletin her şeye gücünün yettiğini göstermeye çalışmasıdır. Dönemlerinin en popüler uğraşlarının yarattığı insan eylemlerine atıfta bulunan distopyalar, bilim ve teknolojik gelişmelerin dünyaya ve topluma yansımalarını irdelemektedir. Bu iki önemli gelişme, beraberinde toplumların ahlâkî bakış açısı ile her yönden paralellik göstermektedir: İnsanı köleleştiren ve duygularından ayıran unsurlar, ahlâkın da olumsuz olarak yön değiştirmesine sebep olmaktadır. Böylelikle bilim ve ahlâkın geldiği noktanın tehlikelerine karşı; insan aklının önemi distopya eserlerinde ön plana çıkmaktadır. Nitekim bu olumsuz değişim ve gelişmelere karşı en etkili yöntem “insan aklı” ve “insanın ilkel” yönlerinin öneminde aranmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan 1940'lı yıllara kadarki zaman diliminde bu distopyalar on dokuzuncu yüzyılın olumlu sosyalist ütopya tarzını ters bir tarzda kabul etmiştir. Özellikle Orwell'ın *1984*'ü sosyalizmin hangi olumsuzlukları içermeye başladığını açık bir şekilde ifade etmektedir. Bundan önceki yüzyılda, en büyük umut sosyalizmde bulunmuştur; yeni Sovyetler Birliği gibi büyük toplumlar onu gerçekleştirmekte görmüşlerdir. Bu durum karşısında daha gerçekçi distopya yazarları, sosyalizmin barındırdığı derin tehlikeleri göstermek için eserlerine sosyalizmi yerleştirip bu sistemin korkunçluğu ve kısırlığını göstermek istemiştir. Sosyalizm, modern ütopya olarak görülmesine karşın, modern anti-ütopyanın da ana konusu yapılmıştır. Sosyalizm gerçekten de yirminci yüzyılın temel konularından biri olmuştur (Kumar, 2005, s. 100-101). Tarihin bazı dönemlerinde siyasi değişimlere ne kadar ihtiyaç duyulursa, değişim o denli imkânsızlaşmıştır. 1917'de Sovyet Devrim'i sırasında Rus Bolşevikler kendilerini böyle bir durum içinde bulmuşlardır. Bu

dönemde feci şekilde sömürülen proletaryaların acınası durumu, yoksulluk içindeki köylüler ve özgürlükçü sivil kurumların yokluğu devrimi zorlaştıran önemli unsurlardır. Lenin'e göre, Rus toplumunun geri kalmışlığı devrimi başlatmayı nispeten kolaylaştırmaktaydı; güç sadece bir merkezde toplandığından, çarlık devletine indirilecek darbe devrim için yeterli olabilirdi. Yine de Lenin'e göre geri kalmışlık başlatılan devrimi sürdürmeyi zorlaştırmıştır. Yirminci yüzyıl, biçimsiz ve çirkin sosyalizme tanık olsa da gerçekleşmesinin en az mümkün olduğu yerde sosyalizme karşı büyük ihtiyaç duyulmuştur (Eagleton, 2012, s. 132).

Sosyalizmin bu durumu ve kapitalizmin de getirmiş olduğu ekonomik yıkıntılar, o çağın ve de yirminci yüzyılın en büyük trajedilerindendir. Gerçekleri eleştirel ve vicdani yönde değerlendiren yazar ve aydınlar bu nedenle çareyi korkunç gelecek kurguları ile göstermekte bulmuşlardır: Yirminci yüzyılın iki distopya eserinde, iktidarın mutlak itaat, baskı ve korkutma unsurları ile şekle sokmaya çalıştığı insanlar doğal ben'liklerini yitirme duygusu ile karşı karşıyadır. Bu devletlerde hep birlikte yapılan eylemlerin üstünlüğü söz konudur; insan makineleşmiş, duygularından arındırılmış hep göz önünde ve birlikte eyleyen robotlar olarak yaşamaktadır.

Distopyalarda, çağın getirdikleri de göz önüne alınırsa, çoğunlukla maddi koşulların; ekonominin geldiği noktanın ahlâkı belirlediği görülmektedir. Fakat, ahlâk yalnızca değişen maddi koşullara bağlı kalmamaktadır; aynı zamanda “arkasında sınıf çıkarlarının ‘pusuda beklediği’ bir ön yargılar silsilesi ve maskesi indirilmesi gereken bir yanılısamadır” (Lukes, 1998, s. 23).

Çok fazla çeşitliliğe sahip olan “özgürlük” kavramına kurtuluş görüşlerinin ortak özü olarak bakılırsa; özgürlük, failerin amaçlarının gerçekleşmesi engellendiğinde azalan bir şeydir (Lukes, 1998, s. 101). İnsana sorgulama ve sorumluluklarından doğan gerekliliklerini yerine getirme alanı bırakmayan distopyalarda, “özgürlük” en tehlikeli kavram olarak yaratılmıştır. Her iki distopyada da “özgürlük” tehlikeli ve hastalıklı bir durum olarak belirtilmiştir. Örneğin *Biz*'de “özgürlük” ile “suç” eşdeğerdir ve insan ne kadar özgürse o kadar “suç” işleme potansiyeline sahiptir. Dahası, özgürlüğe yakalanmış insan hastadır (Zamyatin, 2016, s. 39). Paralel olarak, 1984'te de “özgürlük” sınıfsal olarak insanları en aşağı tabakaya ait olmaya sevk etmektedir: “Proleterler ve hayvanlar özgürdür” (Orwell, 1984, 2012, s. 49).

Cinsellik, cinsel özgürlük ve gönül ilişkilerine işaret eden geniş anlamıyla “aşk” teması, ütopyacı geleneğin değişmez gelen konularından biridir. Ütopyaların bir kısmı, aşırı bir uçta sıkı sıkıya düzenlenmiş ve baskıcı cinsellik konusunu içerirken bir kısmı ise cinsellik anlamında rahat, sefreti seven türde yazılmıştır. Tutku ya da romantik aşkın yansımaları,

militarist anti-ütopyalarda denge bozucu özelliğiyle ün salmıştır. Distopyalarda “gönül ilgisi” genelde denge bozucu bir etki yaratan ziyaretçiye düşmektedir (Parrinder, 2017, s. 200).

Zamyatin ve Orwell, bireysel özgürlüğün ve başkaldırının fark edilmesini temsilen anarşik ve otoriteyle çatışan “kadın” figürünü kurgulamıştır. Distopyalardaki ana-karakterler; D-503 ve Winston devlette önemli görevlerde bulunmakta ve iktidarın en önemli görev alanlarında çalışmaktadır. Otorite’ye her anlamda zıt olan bu kadın karakterler ise D-503 ve Winston’un “duyguyu”, “özgürlüğü”, “bağlılığı” ve “güven”in önemini fark etmeleri için birer çıkış noktasıdır. Bu anlamda distopya eserlerinde “yasak aşk” teması önemli ahlâkî sorgulamalara götürmektedir.

Ahlâki anlamda tamamen normatif davranan kişi nihai bir ütopyadır. Yaşayan bir ütopyik gerçekliğin (doğru kişinin) eylemlerini, kararlarını ve çatışmalarını tasvir ederken, bu durumun sınırlılığı da unutulmamalıdır (Heller, 2006, s. 466). Nitekim *Biz*’de ve *1984*’te kitleler halinde terbiye edilmeye çalışılan “insan”ın her anlamda ve hep birlikte kurallara uygun davranamayacağına altı çizilmektedir. Yine de, “ne kadar kitleyi denetim ve baskı altında tutarsam o kadar kâr elde ederim” düşüncesine sahip güçlü otoritelerin amaçlarından vazgeçmemeleri distopya eserlerinin eleştiri noktalarından birisi olmuştur.

Çoğunlukla; “insan” öngörülemez, ahlâken karmaşık bir canlı olarak tanımlamaktadır. Toplumsal ve politik tarihin yapılarının, kuramlarının ve güç ilişkilerinin doğası, politik hayatta iyilerin daha az yer almasına yol açıyor olabilir. Liberal bakış açısı genellikle insanların tembel olduklarını savunur; insandan kayda değer bir şeyler bekleniyorsa sürekli disiplin altında tutulmalıdır. Bunun tam aksine, sosyalistler ve özgürlükçüler insandan daha fazla beklenti içindedir çünkü insanı aşırı idealleştirme eğilimindedirler. Eğer özgür olmamanın gerekçesi safdil ile “yalnızca önümüzde bir engel olması” şeklinde olsaydı, devrimlerin ve kurtuluşun daha sık ve kolay yaşanması gerekirdi. “Özgürlük” ve “devrim” insanlık tarihinde sık görülmemektedir (Eagleton, 2012, s. 131). Bu eserlerde yansıtılan; “özgürlüğün” önündeki engeller, insanı hiç istemediği yaşantılara götürse de “devrim”lerin sonsuz olduğunun unutulmamasıdır (Mattelart, 2005, s. 297-298). Zamyatin, *Biz*’de rakamların sonsuzluğu kadar devrimlerin de sonsuzluğunun olduğunu belirtmiştir: “Devrimler sonsuzdur” (Zamyatin, 2016, s. 185). Aynı şekilde Orwell, *1984*’te Proleterlerin sayı olarak fazla olduğu için bilinçlenmeleri ve kendi güçlerinin farkına varabilmeleri koşulu ile kolaylıkla bir devrim gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir (Orwell, 1984, 2012, s. 94).

Sayısız dinî ve felsefî bakış açıları herkese “Erdemli olmaya, kendi ruhunuzu kurtarmaya bakın!” diyerek, ahlâk sorununu basite indirgemektedir; fakat “insan” söz konusu olduğunda,

onun kendi kusursuzluklarını övüp olasılıklarını unutmaması çoğu çağda birçok ahlâkî problem alanı oluşturmuştur. Pozitif bir bilim olan toplum bilim şu gerçek üstünde düşünmeye çağırmaktadır: Bireysel denilen ahlâk, topluluğun ahlâkına bağlıdır ve asıl sorun da, bir insan topluluğunun şu ya da bu üyesini yükseltmek değil, topluluğun kendisini yükseltmektedir. Bu görüşü benimserseniz, kendi kişisel üstünlüğümüzü sağlamaktan çok, herkesin yükselmesini sağlamaya çalışırız; kötülüğü kötülükle, nefreti nefretle ortadan kaldırmaya yanaşmayız. (Bayet, 2000, s. 63). Ütopyaların klasik döneminde-distopyalardan önceki dönemlerde, mükemmel düzen ve insan tipleri oluşturulmak istendiği için, bu mükemmel toplumun olmazsa olmaz ahlâkî kavramıdır. Fakat distopyaların ahlâk kavrayışında, toplumların refahını ve mutluluğunu gözetmek adına herhangi bir düzen kurgulanmadığı için toplumsal ahlâk ya da erdemlerin varlığından söz etmek mümkün olmamıştır.

Belli bir oranda refaha bağlı olan erdemlilik, açlıktan ölmek üzereyken, başkalarıyla makul ilişkiler kuramazken oluşturulabilecek en zor niteliklerden biridir. Ahlâkın güçten ayrı düşünülemez hale geldiği yirminci yüzyılda, nasıl ki baskı altında tutulanlar ve zulmedilenler yozlaşmaya daha açıksa, yönetici sınıf arasında da adı duyulmamış her türden ahlâksızlığa sık rastlanmaktadır (Eagleton, 2012, s. 133). Yönetici sınıfında “erdemlilik” ve “ahlâklılığın” hiçbir türü bulunmayan distopyalarda, toplumun erdem sahibi olması ya da erdemlilik ile ahlâkiliğin gözetildiği bir yönetim isteği de yöneticilerde hiç olmamıştır. Yirminci yüzyıl distopyalarının bu ahlâkî boşluğu en iyi gösteren örneklerinden olan *Biz* ve *1984*'te ahlâksızlığın karşılığı; özel hayata saygısızlık, özgür düşüncüyü yok etme, nefes bile almadan çalışanların haklarını vermeme, adaleti ortadan kaldırma şeklinde görülmektedir. Dolayısıyla, Platon'un ya da More'dan sonraki ütopyaçıların ideal toplumlarda insana yüklemeye çabaladıkları “erdem”lerin yokluğu distopyalarda anlatılan korkunç insanlık profiline göstergelerinden biridir.

Erdem, kamusal alanda gelişse bile hem kısa süreli olmuştur hem de tehlikeli şekilde olmuştur. Hayranlık duyulan değerler; merhamet, şefkat, iyilik, adalet çoğunlukla kişiye özel alanlara mahsustur. Yakın tarihte gözlenen kültürlerin anlatıları, aç gözlülük, sömürü ve boş yere ölen milyonlarca insanla imlenmiştir (Eagleton, 2012, s. 130-131). *Biz* ve *1984*'te bu yakın geleceğin ve dönemin ahlâkî gerçekleri o kadar iyi yansıtılmıştır ki, bunlarda politikanın ve ideolojilerin baskıcılığı ve vahşiliğine alıştırmaya çalışılan insanlar ahlâkın neresinde olduklarını sorgulayamaz hale gelmiştir. Çoğunluğun iyiliği için oluşturulmak istenen ahlâkî kurallar ve bu kurallara sıkı sıkıya bağlı kalabilme durumu yok edilmiş görülmektedir. Her iki distopyada ortak bir kurgusal konu olan ana karakterlerin günlük

tutması çoğunlukla, erdemlerin, etrafta olup biten adaletsizlik ve baskıcılığın sorgulanmasına dayanmaktadır. Bu distopya devletlerinde bireysel olarak asla izin verilmeyen ahlâkî sorgulama durumu, romanların kahramanlarının iç dünyalarını yansıttıkları günlük tutuma yolu ile aşılma istenmiştir. Örneğin, *1984*'te cesaret ve ölçülülük gibi erdemlerin yokluğu eserin en belirgin özelliklerinden biridir ve hem erdemlerin yokluğu hem de bunun bir problem olarak yansıtılmasının günlük tutma yolu ile yansıtılması iki distopya eseri için ortak özelliklerdendir. Ayrıca bu distopyalarda “bizden değilsen suçlusun” ya da “yalnız kalıp dışlanmaya mahkûmsun” gibi ortak görüşler yansıtılmıştır. İnsanlığın bireysel yönüne dikkat çekilmek istenmiştir; bu imgelerin göstergesi olarak da “günlük yazma” kurgusu oluşturulmuştur.

İnsanın, temel ahlâkî ilkeleri göz ardı edememesi; etik bilincinin olması, bir etkinliğin ya da eylemin “insanî” olmasının en belirgin özelliklerindedir. “Etik bilinç” söz konusu olduğunda kişi hem kendisini hem de diğerlerini bir bütünlük bilinciyle kavrayabilmektedir. Etiğe bu açıdan bakıldığında etik; evrensel bir eğilimi içinde barındırmakta ve kişi olarak insanı evrensel olana yönlendirmektedir (Koç, 2013, s. 11). Bu iki distopyada “günlük yazma” sembolü işte bu etik bilince varmış olan karakterlerin, etik alanındaki sorgulamalarını yansıtmaktadır.

Biz ve *1984*'te ahlâkın geldiği korkutucu noktanın önemli iki yansıması daha vardır: “İktidar anlayışı”nın ve “savaş”ın anlam ve kavrayış bakımından yön değiştirmesi. Artık ne iktidarlar halkı ve haklarını korumak adına vardır, ne de savaş toprak kazanmak için yapılmaktadır. Savaşın geldiği durum *1984*'te şu şekilde ifade edilmiştir: “Köle halkların emeği; yalnızca sürekli savaşın temposunun hızlandırılmasını sağlar. Onlar olmasa da, dünya toplumunun yapısı ve varlığını sürdürme yolu temelde değişmeyecektir. Modern savaşın ana amacı, genel yaşam düzeyini yükseltmeksizin, makinelerin ürettiklerini tüketmektir.” (Orwell, 1984, 2012, s. 218-219). “Dahası, teknolojik ilerleme bile, ancak ürünleri insan özgürlüğünün daraltılmasında kullanılabiliriyorsa gerçekleşir” (Orwell, 1984, 2012, s. 223)

Bu dönemlerin politik iktidarları da işlevlerinin gölgesinden başka bir şey değildir; çünkü iktidar artık ötekini, düşmanı, kozu, tehdidi, kötülüğün belirtmenin simgesel gücüyle var olan bir şeydir (Baudrillard, 1998, s. 89-90). Dahası distopyalarda artık iktidara muhalefet olacak ve kötülüklerini belirtecek kitleler ve alternatif iktidarlar tamamen ortadan kaldırılmıştır. Burada iktidarların insanları getirmek istediği ve çoğunlukla başardıkları durum, çatışmaya girecek cesareti göstermeden yoksun, bağınaz ve cansız topluluklar oluşturmaktır.

Distopyalarda yansıtılan insanın geleceği durumu çoğu anlamda bugünü de yansıtmaktadır. Bilimin ve teknolojinin gelişmesine ve bu alanlarda çeşitli başarılar elde edilmesine rağmen çoğu dönemde bu unsurlar, insan olmanın ahlâkî ve tinsel yönüne karşı tehlikeli bir silah olarak kullanılmıştır ve insan onuruna, itibarına yakışır hayat sunması beklenirken insanı daha insancıl ve uygar kılmayı başaramamıştır (Koç, 2013, s. 10). Yazıldıkları dönemden geleceğe seslenen iki distopya eseri, bilimsel-teknolojik gelişmelere karşı olmamakla birlikte, onların insanın yararına ve topluluğun faydasına kullanılmaması konusunda problemlerin altını çizmek istemektedirler. Distopyaların, umutsuzluğa kışkırtıyor gözükmelerinin tek sebebi; ütopya yazarlarının bu eserlerde yansıttıkları dünyanın tehditlerine karşı okurlarıyla beraber toplumları uyarmak istemesidir.

BÖLÜM VIII

SONUÇ

Ütopyalar, düş gücünün ya da yaratıcılığın, akla ve mantığa dâhil edilerek kendi çağının krizini aşma konularını ortaya koyan eserlerdir. Ütopyanın en temel özelliği, gerçeklikten farklı ve mükemmel bir toplumsal mekanizma kurgulamasıdır; fakat bunu yaparken şimdiki ve gelecekteki toplumlara vermek istediği birçok mesajı, toplumsal kurgu mekanizmalarını barındırmaktadır.

Rönesans dönemi ütopya eserleri, toplum yaratımı konusunda tamamen insan merkezlidir; mutlu ve adaletli yaşamak için, rastlantılara, dış müdahalelere ya da ilahi bir güce gereksinim duymadan, insan aklına olan güveni temele almaktadır. Bu nedenle ütopyalar, oluşturdukları toplumun işleyişinde insan aklını temele alırken, onun birtakım kurallar ya da yasalara tabi olmasını zorunlu tutmaktadır. Kısaca, mükemmelleştirilen ütopya toplumlarının düzeninde kalıcılığı sağlamak adına “ideal yasalar” ve bunu içselleştirmekten zevk duyan “ideal insan” yaratılmıştır.

Üretimin ve üretici insanın önemsendiği ütopya eserlerinde bir zanaat alanında uzmanlaşma için elde edilen eğitim ve zihinsel faaliyetleri geliştirmeye yönelik eğitimler ile insanların her alanda yetkinleşebilmesine imkân veren eğitim olanakları kurgulanmıştır. Aynı zamanda ideal bir toplum düzeni için öncelikle ideal insan tipinin kurgulandığı bu eserlerde erdem ve karakter eğitimi de “ideal insan” yaratımına giden en önemli yoldur. Nitekim bu eserlerde eğitim, ahlâklı insan ile birlikte ahlâkî bir toplum yaratma görevini üstlenmektedir.

Toplumsal işleyiş ve insan ilişkilerinde devamlı bir düzenin bulunduğu ütopya eserlerinde, düzeni oluşturan ve koruyan “eğitim”dir. Rönesans ütopyalarında “erdem” eğitimi temele alınmaktadır. Nitekim “ideal insan”ın kendisine yer bulabildiği mükemmel devletin bir vatandaşı olabilmesi için öncelikle erdem sahibi olmak zorundadır. Eğitim, ütopyalarda, kişileri kötülükten, tembellikten, bencillikten, yoksulluktan, esaretten koruyan bir araçtır.

Dolayısıyla ütopya alanında bir toplum tasarlanıyorsa, bu toplumun mekanizmasının en işlevsel alanı eğitimidir.

Rönesans eserlerinde eğitim genellikle fayda üzerine kuruludur. Ütopyalardaki düzende bireyler üretim, zanaat, bilim, teknik ve savaş konusunda eğitim almaktadır ki eğitim aldıkları her alan onların yararı; yani mutluluğu içindir. Bu eserlerdeki eğitim çıktıları yalnızca teorik değildir, öğretimde uygulama esastır. Eğitimde her uygulamanın düzenin işleyişine bir katkısı vardır.

Eğitimin ütopyalarda en önemli işlevlerinden biri, özelde bireylere ve genel olarak da toplumun tamamını mutluluğa götürecek “toplumsal ahlâk kuralları”nın öğretilmesini sağlamaktır. Ahlâkın oluşturduğu toplumsal kuralların kişilere kazandırılması ve sürekliliğinin sağlanması için eğitimin işe koşulması zorunludur. Bu kuralların devamlılığı için çabalayan eğitim, ütopyalarda kişinin doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreçtir.

Ütopyalarda ideal ahlâk kuralları sosyal dayanışmayı en fazla destekler biçimde; toplumun tamamı için mümkün olan çıkarları sağlayan kurallardır. Genel olarak bu eserlerde ahlâklılık, kişinin salt kendi çıkarını düşünmeden kendisinin ve toplumun iyiliği için kurallara uyum sağladığı bir durumdur. İdeal toplumu yaratan her ütopya devletinde, mutluluk için öncelikle ahlâk kuralları oluşturulmaktadır. Eğitim gibi ahlâk da düzenin oluşturucusu ve sonrasında sürekli koruyucusudur.

Toplumsal alanda var olanı yeniden düzenlenmek ya da baştan oluşturulmasındaki temel amaç; toplum ve insan için *arzu edilenin ne olduğu* ile *arzu edilene ulaşmak için gerekli koşulları* belirlemektir.

Rönesans dönemi ütopya eserlerinde “ideal ve mükemmel düzen” arayışında döneminde olmayan fakat olması arzu edilenlerine olanak verilmektedir. Kurgusal da olsa olanaklar dünyasını yansıtan bu eserlerde öncelikle “eğitim” ve bağlantılı olarak “ahlâk”ın gerekliliği vurgulanmaktadır.

Rönesans ütopyalarında sonsuza kadar mutluluğu isteyen bir topluluğun uyması zorunlu olan kurallar vardır. Ahlâk kurallarının zorunluluğu, ütopyalarda insanların zorlama yolu ile kuralları kabul ettikleri anlamına gelmemektedir. Çünkü ütopyalarda “ideal vatandaş” bu kuralların niçin var olduğunu elde ettiği bilgiler; dolayısıyla “eğitim” sayesinde öğrenmişlerdir. Bu nedenle ütopyalarda insanların en sevdikleri gelişmek ve sürekli eğitime açık bir şekilde kendini geliştirmektir.

Ütopya yazarlarının hiçbir olumsuzluğa meydan bırakmayacak kurgular yaratmaları, insanın kötülüğe olan eğilimini ortadan kaldırmaktır. Bu eserler daima insanın birlikte, hoşgörülü, çalışkan, erdemli yönlerini; iyiliklerini ortaya çıkarmak ve bunların kalıcılığını sağlamak niyetindedir.

Yirminci yüzyılın koşullarına paralel olarak, distopyalarda eğitim temelde bilim ve teknoloji odaklıdır. Olası korkunç dünyaları anlatan distopyalarda totaliterliğin önemli güçlerinden biri “eğitim”dir. Distopyalarda nasıl bir devlet anlatılıyorsa *eğitim* anlatılan bu devletin tüm amaçlarına hizmet etmektedir. Dolayısıyla insana ait düşünce dünyasını yok etmek amacıyla olan distopyalardaki devletlerin eğitimdeki amacı da kişilerin düşünce dünyalarını yok etmek; kişinin kendisine, başkalarına ve topluma yabancılaşmasını sağlamaktır.

Distopya eserlerinde otoritelerin belirlediği kurallar dışında olası herhangi bir kuraldan bahsedilememektedir. Dolayısıyla bu eserlerde kurgulanan mekanik dünyalarda insanın bireyselliğini gözetecek biçimde bir ahlâk alanından söz etmek mümkün değildir. Devletlerin oluşturdukları kurallar ne ahlâkın bireysel çıkarlarını koruyucu niteliktedir ne de eğitimin farklı düşünce dünyalarının ufkunu açmasını gözetmektedir. Distopyalardaki iktidarlar koşulsuz itaat dışında, insan ilişkilerini ve manevi değerleri gözetilen bir ahlâk alanına izin vermemektedir.

Distopya ülkelerinde makineleşen insanlar, totaliter yönetimlerin denetim altına aldıkları, yozlaşmış ve değer alanları yok edilmiş kurallara aynı çizgide uymak zorundadır. Bu dünyalarda insanların değerleriyle birlikte tüm kurumlar ve kelimelerin de gerçek manaları içeriğini kaybetmiştir. Bu bağlamda yirminci yüzyıl distopya eserleri teknolojik gelişmelerle birlikte bizzat “teknoloji”nin iktidarlarca insanları anlam boşluğuna sürükleyecek biçimde kullanılmaktadır. İktidar teknolojiyi araç yaptığı bu düzende ancak bu yollarla güç elde edebilmektedir; bu, bireysel farklılıkların engellenmesi ile oluşan özgür yaratımın yok edilmesi yoluyla elde edilen bir güçtür. Distopya yazarlarının eğitim ve ahlâka yönelik eserlerinde yer verdikleri eleştiriler insanlığın geleceğine yönelik durumlarına olan kaygılarından kaynaklanmaktadır. Nitekim insanların kendileri, başkaları ya da toplumlarıyla ilişkilerinde, kendi faydalarına ve toplumlarının faydasına yönelik eğitim ve ahlâk alanından talep ettikleri vardır. Distopyalarda her iki alana yönelik kişilerin talep hakkının ortadan kaldırılması; seçim yapma, kendi değerlerini oluşturmanın engellenmesi Zamyatin ve Orwell’in eleştirdikleri en temel konulardandır.

Distopya eserlerinde anlatılan devletlerde “eğitim” ütopya eserlerinde olduğu gibi herkesin ulaşabileceği ve toplumsal refaha ulaştıracak temel bir aracı olarak görülmemektedir.

Ütopyalarda kendi kendini zihinsel ve üretim alanında geliştiren insan tipinin eğitim elde edebilme yolundaki kolaylığı distopyalarda yoktur. Dolayısıyla eğitim ile birlikte ahlâk, bu eserlerdeki devlet yapılarında, insanların ezici güç karşısında başkaldıramayacakları, düşünce üretemeyecekleri bir sistem içinde, iktidarların çıkarlarına hizmet edecek biçimde ele alınmıştır.

Ütopyalara mutluluk veren “düzen”, distopyalarda özgürlüğü ve ben’liği kısıtlayan, insanı köleleştiren bir unsurdur; çünkü distopyada düzen tek düzelik demektir ve dolayısıyla “bireyselliği” yok etmek anlamına gelmektedir. Kısaca distopyalarda düzen insanı tek tipleştiren ve makineleştirendir, toplumsal düzeni sağlamak için ise bürokratik ve teknolojik kontrol uygulanmaktadır.

Ütopya ve distopya eserleri gibi toplumsal düzenin görüldüğü her kaynakta, sözü geçen toplumun eğitim ve ahlâka yönelik belirli kurallar görülmektedir. Sonuçta iki önemli alana yönelik kurallar, toplumda yön bulmaya ve toplumunun vatandaşı olarak bireyin kendisini kabul ettirmesini, topluma ait hissetmesini sağlamaktadır.

Ütopya ve distopyalar arasında fazlaca ayırım olmasına rağmen kurgulanan toplumlarda eğitim ve ahlâk eserler boyunca toplumsal işleyişe dâhildir. Aralarında çok zaman farkı olsa da Rönesans’ın ütopya eserleri ve yirminci yüzyılın distopya eserlerinde eğitim ve ahlâk alanında tamamlanan ya da eksik görülen problem alanları, dönemin gerçeklerini yansıtmaktadır. Aynı zamanda, ütopya ve distopyalarda “ahlâk” ve “eğitim” alanı birbirine sıkı sıkıya bağlanmış, paralel iki alandır.

Ütopya ve distopyacı düşünürler “olmayan ülke” ya da “olası korkunç ülke” aramak amacıyla değildir. Düşünürlerin, eserleri yazarken, temel amaçları “daha yaşanılabilir yer nasıl olabilir?” ve “böyle devletler gerçek olsa dünya nasıl olurdu?” sorularını okuyucuya düşündürmek, aynı zamanda toplumsal çalışma alanlarına farklı ufuklar açmaktır. Kısaca bu yazarlar bugünkü yaşamı ve gelecekteki yaşamı daha anlamlı kılmak çabasıdadır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1998). *Mutluluk ahlâkı*. İstanbul: İnkılâp.
- Akçay, A. S. (2004). Doğunun ütopyası: bireyin ütopyası. *Bilim ve Gelecek Aylık Bilim Kültür ve Politika Dergisi*, <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php> sayfasından erişilmiştir.
- Aktan, C. C. (2011). Toplam ahlâk felsefesi ve toplam ahlâk yönetimi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 65-82.
- Aydın, H. (2006). Güneş ülkesi: eğitim odaklı bir ütopya. *Bilim ve Gelecek Dergisi*, (32), 56-63.
- Aytaç, K. (2009). *Avrupa eğitim tarihi*. Ankara: Doğu Batı.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Bacon, F. (2008). *Yeni atlantis*. İstanbul: Bordo Siyah.
- Bal, M. (2010). Ütopyanın siyaset felsefesi tarihinde evrimi. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3(1), 1-13.
- Baudrillard, J. (1998). *Kötülüğün şeffaflığı*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Bayet, A. (2000). *Bilim ahlâkı*. (V. Günyol, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Campanella, T. (2008). *Güneş ülkesi*. (V. Atayman, Çev.), İstanbul: Bordo Siyah.
- Campanella, T. (2014). *Güneş ülkesi*. (S. Usta, Çev.). İstanbul: Kaynak.
- Cevizci, A. (2001). *Orta çağ felsefesi tarihi*. Bursa: Asa.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Say
- Cevizci, A. (2014). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say.
- Cevizci, A. (2014). *Etik/ahlâk felsefesi*. İstanbul: Say.
- Cioran, E. M. (1999). *Tarih ve ütopya*. (H. Bayrı, Çev.). İstanbul: Metis

- Claeys, G. (2017). Distopyanın kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell. G. Claeys (Ed.), *Ütopya Edebiyatı* (Z. Demirsü, Çev.) içinde (s. 113-155). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Davis, J. (2017). Thomas More'un Utopia'sı: Kaynaklar, miras ve yorumlama. G. Claeys (Ed.), *Ütopya edebiyatı* (Z. Demirsü, Çev.) içinde (s. 37-70). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Delacampagne, C. (2012). *20. yüzyıl felsefe tarihi*. (D. Çetinkasap, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür .
- Dumlu, H. (2014). *Thomas More'un ütopyasında adalet kavrayışı*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dutton, J. (2017). "Batılı olmayan" ütopya gelenekleri. G. Claeys (Ed.), *Ütopya edebiyatı* (D. Göl, Çev.) içinde (s. 313-358). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Eagleton, T. (2012). *Kötülük üzerine bir deneme*: (Ş. Bezci, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Fitting, P. (2017). Ütopya, distopya ve bilimkurgu. G. Claeys (Ed.), *Ütopya edebiyatı* (Z. Demirsü, Çev.) içinde (s. 193-218). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Frankena, W. (2007). *Etik*. (A. Aydın, Çev.). Ankara: İmge.
- Gordin, M. D., Tilley, H., & Prakash, G. (2017). *Ütopya/distopya: Tarihsel olasılığın koşulları*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Görgün, T., Fazlıoğlu, İ., Poyraz, H. Yaran, C. S. Direk, Z., & Özturan H. (2015). *Ahlâkın temeli*. Ankara: Nobel.
- Hançerlioğlu, O. (2012). *Düşünce tarihi*. İstanbul: Remzi.
- Hazlitt, H. (2006). *Ahlâkın temelleri*. (M. Aydın, R. Tapramaz, Çev.). Ankara: Liberte.
- Heller, A. (2006). *Bir ahlâk kuramı*. (A. Yılmaz, K. Tütüncü, E. Demirel, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Koç, E. (2013). Bilim ve teknoloji çağında insan olma sorumluluğu (etik bilinç). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 17(2), 1-13.
- Krige, J., Gordin, M. D., Tilley, H., Prakash, G. (2017). Tekno-ütopyacı düşler, tekno-siyasal gerçeklikler: barışçıl atom arzusunu eğitmek. *Ütopya distopya: Tarihsel olasılığın koşulları*. (E. Kartal, C. Kayalığıl, A. Turan, Çev.) içinde (s. 135-155). İstanbul: Koç Üniversitesi.

- Kuçuradi, İ. (2015). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*. (A. Somel, Çev.). Ankara: İmge.
- Kurtyılmaz, D. (2014). *Ütopyalar ve karşı-ütopyalar bağlamında modern felsefi düşünce ve eleştirisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Küçükaydın, D. (2004). Doğu toplumları ve ütopya. *Bilim ve Gelecek Aylık Bilim Kültür ve Politika Dergisi*, 22-26, <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/dogu-toplumları-ve-utopya> sayfasından erişilmiştir.
- Lukes, S. (1998). *Marksizm ve ahlâk*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Mannheim, K. (2002). *İdeoloji ve ütopya*. (M. Okyayuz, Çev.). Ankara: Epos.
- Mattelart, A. (2005). *Gezegensel ütopya tarihi*. (Ş. Çiltaş, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan felsefesi*. Ankara: Doğu Batı.
- More, T. (2017). *Utopia*. (S. Eyüboğlu, V. Günyol, M. Urgan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Nuttall, J. (2011). *Ahlâk üzerine tartışmalar, etiğe giriş*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Orwell, G. (2012). *1984*. (C. Üster, Çev.), İstanbul: Can .
- Orwell, G. (2014). *Bin dokuz yüz seksen dört*. (C. Üster, Çev.), İstanbul Can.
- Özlem, D. (2010). *Etik-ahlâk felsefesi*. İstanbul: Say.
- Özlem, D. (2014). Ahlâkta, hukukta ve siyasette özgürlük kavramı üstüne. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* , 72(1), 87-94.
- Öztürk, F. (2006). *Eğitim ve ütopya*. Ankara: Nobel .
- Parrinder, P. (2017). Ütopya ve romans. *Ütopya edebiyatı*. (Z. Demirsü, Çev.). içinde (s. 219-247). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Platon. (1996). *Diyaloglar*. (A. Cemgil, Çev.). İstanbul: Remzi.
- Platon. (2017). *Devlet*. (H. Yücel, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Pohl, N. (2011). More'dan sonra ütopyacılık: Rönesans ve aydınlanma. G. Claeys, (Ed.), *Ütopya edebiyatı*. (Z. Demirsü, Çev.) içinde (s. 37-71). İstanbul: İş Bankası Kültür.

- Pohl, N. (2017). More'dan sonra ütopyacılık: Rönesans ve aydınlanma. G. Claeys, (Ed.). *Ütopya edebiyatı*. (Z. Demirsü, Çev.) içinde (s. 71-112). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Pohl, N. (2017). More'dan sonra ütopyacılık: Rönesans ve aydınlanma. G. Claeys, (Ed.). *Ütopya edebiyatı* (Z. Demirsü, Çev.) içinde (s. 71-113). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Roemer, K. M. (2017). Dönüştürülmüş cennet: on dokuzuncu yüyl ütopyaları ve çeşitleri. G. Claeys, (Ed.) *Ütopya edebiyatı*. (Z. Demirsü, Çev.) içinde, (s. 113-155). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Selsam, H. (1995). *Etik, yeni değerler ve özgürlük*. (Y. Demirekler, Çev.). Ankara: Yaba.
- Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya, antik çağdan günümüze "mutluluk vaadi"*. İstanbul: Ayrıntı.
- Tepe, H. (1998). Bir felsefe dalı olarak etik: "etik" kavramı, tarihçesi ve günümüzdeki etik. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 4, 11-28.
- Turgut, B. (2012). *Klasik ve çağdaş ütopyalarda siyaset ve ahlâk ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Vieira, F. (2017). Ütopya kavramı. G. Claeys, (Ed.). *Ütopya edebiyatı*. (Z. Demirsü, Çev.) içinde (s. 3-37). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, O. (2016). *Tommaso Campanella ve Francis Bacon'ın ütopyalarındaki ideal toplum ve eğitim anlayışları*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Yıldız, Ö. (2011). *George Orwell'da ütopya ve yabancılaşıma*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yücedağ, İ. (2011). Ütopyalar ve toplum sınıflamaları ilişkisi üzerine. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 200-212.
- Zamyatin, Y. (2016). *Biz*. İstanbul: Versus Kitap.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..